

Kerroksellinen kulttuuriympäristö – Ala- Vahteri ja Haara-aho Isojärven kansallispuistossa

Anna Patajoki

Maisterintutkielma

Kulttuuriympäristön tutkimuksen

maisteriohjelma, museologia

Musiikin, taiteen ja kulttuurintutkimuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Anna Patajoki	
Työn nimi – Title Kerroksellinen kulttuuriympäristö – Ala-Vahteri ja Haara-aho Isojärven kansallispuistossa	
Oppiaine – Subject Museologia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Kevät 2019	Sivumäärä – Number of pages 89
Tiivistelmä – Abstract <p>Maisterintutkielmani tavoitteena on vertailla kahta kulttuuriympäristön arvottamismenetelmää, Metsähallituksen Arvotusavainta sekä DIVE-kulttuuriympäristön analyysimenetelmää. Esimerkkikohteina ovat Isojärven kansallispuistossa sijaitsevat Ala-Vahterin ja Haara-ahon tilat. Tutkielmassani arvioin menetelmien toimivuutta arvottamistyökaluina, sekä pohdin, kuinka menetelmät ottavat huomioon kulttuuriympäristön kerroksellisuuden.</p> <p>Isojärven kansallispuisto on perustettu vuonna 1982, ja se on yksi Suomen 40 kansallispuistosta. Puistossa on vahva savottahistoria, mutta alueella on ollut myös maanviljelystä, sekä entisiä torppia ja pientiloja. Ala-Vahteri on 1800-luvun alussa perustettu sotilasvirkatalon torppa, jonka vaiheisiin liittyy myös varhainen kesäasutus. Haara-aho on perustettu sata vuotta myöhemmin, 1900-luvun alussa, ja säilynyt hyvin 1900-luvun asussa. Molemmat tilat sijaitsevat Isojärven välittömässä läheisyydessä.</p> <p>Tutkielmassani pohdin myös autenttisuuden käsitettä. Päätelmissäni esiin nousivat arvottamismenetelmien päivitettävyyden tärkeys sekä taustatietojen merkitys arvottamisen perusteena.</p>	
Asiasanat – Keywords Kulttuuriympäristö, rakennusperintö, autenttisuus, torppa, kansallispuisto	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston digitaalinen julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Kulttuuriperintö ja heritologian näkökulma	4
1.2 Rakennustutkimuksesta rakennussuojeluun.....	5
1.3 Luonnonsuojelun ja ympäristönsuojelun käsitteistä.....	8
2. Tutkielman tavoite, tutkimuskysymykset, menetelmät ja aineistot	10
3. Kansallispuistot ja Metsähallitus	13
3.1 Metsä ja Metsähallitus	13
3.2 Kansallispuistot.....	17
3.3 Isojärven kansallispuisto.....	22
4. Kohteet Isojärven kansallispuistossa.....	27
4.1 Ala-Vahteri.....	32
4.2 Haara-aho	41
5. Kaksi tietä menneisyyteen.....	48
5.1 Arvotusavain.....	48
5.1.1 Ala-Vahteri Arvotusavaimessa.....	51
5.1.2 Haara-aho Arvotusavaimessa	55
5.2 DIVE-analyysi	59
5.2.1 Ala-Vahterin DIVE-analyysi	60
5.2.2 Haara-ahon DIVE-analyysi	67
6. Kulttuuriympäristön arvottaminen	71
7. Autenttisuus arvottamisen kriteerinä	75
8. Pohdinta	79
LÄHTEET.....	82

1 Johdanto

*”Koko suomalainen elämä on elämää metsässä”.*¹

Isojärven kansallispuisto Kuhmoisissa on yksi Suomen neljästäkymmenestä kansallispuistosta. Se on myös oman kotiseutuni Keski-Suomen² tyypillistä luontoa säilyttävä puisto. Itselleni alue on tuttu jo lapsuudesta, jolloin ensimmäistä kertaa retkeilin kansallispuistossa. Ensimmäisenä Isojärven kansallispuistoa ajatellessa mieleeni nousevat sen kirkkaat vesistöt, kalliot ja kuusikot. Toisena tulevat tukkikämpät, alueen metsänkäytön historia ja sen merkit puiston luonnossa. Puiston alueella on ollut myös vakituista asutusta, tiloja, jotka nykyisin kuuluvat kansallispuiston alueeseen ja näin ollen Metsähallituksen hallintaan.

Kansallispuisto on perustettu vuonna 1982. Toisin kuin monella muulla suojelualueella, Isojärvellä suuri osa nykyisestä puistoalueesta on ollut aiemmin talousmetsäkäytössä. Suojeltu alue oli pääosin valtion omistuksessa, mutta puistoon on liitetty myös yksityisiltä ostettuja palstoja. Kansallispuistoa perustettaessa alueen käyttötarkoitus koki nopeasti suuren muutoksen, mutta alueen fyysiset muutokset ovat paljon hitaampia. Muutos voidaan siis jakaa ihmisten ajatuksissa tapahtuvaan, sekä fyysisessä kulttuuriympäristössä tapahtuvaan muutokseen, joka aikaansaa kerroksellisuutta. Alueen rakennetun ympäristön kerroksellisuus on tärkeä näkökulma työssäni.

Tutkielmani tavoitteena on vertailla Metsähallituksen kulttuuriympäristön arvottamismetodia *Arvotusavainta* sekä kulttuuriympäristön arvottamismenetelmä *DIVE -analyysiä*.³ Tavoitteeni on arvioida menetelmien toimivuutta kulttuuriympäristön arvottamisen välineinä. Metsähallituksen oman arvottamismenetelmän käyttö tutkielmassani lähti Metsähallituksen tarpeesta päivittää menetelmää, ja nousi esiin keskusteluissa Metsähallituksen Luontopalveluiden ja Jyväskylän yliopiston kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelman edustajien kanssa.⁴ *DIVE-kulttuuriympäristön analyysimenetelmä* oli minulle tuttu kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriopinnoistani, mutta en ollut aiemmin hyödyntänyt sitä tässä laajuudessa. Esimerkkikohteinani ovat kaksi Isojärven kansallispuistossa sijaitsevaa tilaa, Ala-Vahteri ja Haara-aho. Tilat eivät tällä hetkellä kuulu kansallispuiston vierailukohteisiin, eivätkä sijaitse lähellä puiston polkuverkostoa. Molemmissa pihapiireissä on useita erilaisissa kunnossa olevia rakennuksia.

---

¹ Kalliola 1950, 359.

² Kuhmoisten kunta liittyy maakuntauudistuksessa Pirkanmaan maakuntaan vuonna 2021 (Kuhmoisten kunta). Kuhmoinen on kuulunut Keski-Suomen (vuonna 1960 perustettuun) lääniin vuodesta 1974 (Viita 2000, 583-584.)

³ Arvotusavain ja DIVE-menetelmä kirjoitetaan selvyuden ja luettavuuden vuoksi kursiivilla.

⁴ Keskusteluun osallistuivat Metsähallituksen Luontopalveluista erikoissuunnittelijat Anu Vauramo ja Päivi Tervonen sekä suunnittelija Hilja Palviainen ja Jyväskylän yliopistosta professori Heikki Hanka ja tutkijatohtori, yliopiston opettaja Helena Lonkila.

Kiinnostuin Ala-Vahterin ja Haara-ahon tiloista heti kuultuani niistä ensimmäisen kerran keväällä 2016. Kaksi kansallispuiston sisällä, Isojärven rannalla, sijaitsevaa entistä torppaa. Isojärven alueen maastot tuntien arvelin rakennusten olevan kauniilla paikalla, ja oikeassa olin. Alueella on jonkin verran vakituista- ja kesäasutusta, mutta tilojen välittömässä läheisyydessä ei ole muuta kuin metsää - ja Isojärvi. Tilat kuulostivat täydellisiltä retkeilykohteilta. Oman rakennuskonservaattoritaustani vuoksi kiinnostuin aluksi pelkistä rakennuksista, mutta pian aloin pohtia myös tilojen sijaintia kansallispuistossa. Olen saanut tukea ja aineistoja tutkielmaani Metsähallituksen Luontopalveluilta.

Tutkielmani empiirisen pohjan ja keskeisen lähteen muodostavat kenttätöyt. Kävin ensimmäisen kerran Isojärven kansallispuistossa tutkielmani vuoksi keväällä 2016. Kesällä 2016 osallistuin Metsähallituksen Luontopalveluiden ja Jyväskylän yliopiston yhteiseen kenttäpäivään ja keväällä 2017 Jyväskylän yliopiston kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelman järjestämälle kenttätutkimusleirille. Viimeisimmän kerran kävin Ala-Vahterissa ja Haara-ahossa joulukuussa 2018 kansallispuiston luontovalvojan Pekka Revon kanssa. Jokaisella käynnillä tutkielmaani tuli jotain uutta. Vaikka työskentelin itsenäisesti, en koskaan ollut kentällä yksin, ja keskustelut mukana olleiden ihmisten kanssa toivat omat näkökulmansa paikkoihin. Useat käyntikerrat korostivat myös käyntien välissä tehdyn tutkimustyön merkitystä. Tutkielmani rakentui pala palalta aiemman aineiston päälle ja näkökulmat vahvistuivat kerta kerralta.

Kenttätöissä tutkija pyrkii pääsemään lähelle tutkimuskohdetta.⁵ Kenttätöntekijänä Isojärvellä olin lähellä kotiseutuani, naapurikunnassa ja samanlaisen luonnon keskellä missä olen kasvanutkin. Tutkimuksen kohteena olleissa paikoissa, Ala-Vahterissa ja Haara-ahossa, en ollut aiemmin käynyt, eikä minulla ollut ennakkokäsityksiä niistä. Rakennukset ja niiden ympäristöt tulivat tutuksi vasta tutkielman teon yhteydessä. Rakennuskonservaattorina olen tottunut havainnoimaan rakennuksia ja niiden kuntoa. Kulttuuriympäristön tutkimuksen opinnoissani olen oppinut havainnoimaan myös ympäristöä. Isojärven kansallispuiston alueella pääsin tutkimaan pitkään koskemattomana ollutta kulttuuriympäristöä sekä etsimään jo hävinneiden rakennusten paikkoja maastosta. Kentällä toimiessa täytyykin käyttää luovuutta.⁶ Hienoin kokemukseni kentällä oli Ala-Vahterin torpan mailta metsästä löytynyt puhdas lähde, jonka vesi maistui paremmalta kuin hanavesi voisi koskaan maistua. Lähde ei ole merkitty karttaan, ja se löytyi sattumalta seurattuamme ylöspäin rinnettä alas kiemurtelevaa puroa. Lähde paitsi sammutti janon, myös auttoi ymmärtämään, miksi ehkä juuri tämä kyseinen paikka on aikanaan valittu torpan paikaksi.⁷

Professori Reino Kalliolan sitaatti alussa viittaa näkökulmiini, eli kohteiden sijaintiin kansallispuiston keskellä, sekä perinteiseen suomalaiseen elinkeinoon, jossa metsiin raivatut torpat sekä kansallispuiston alueellakin tehdyt metsäsavotat elättivät asujansa. Elämä torpissa oli elämää metsän keskellä, ja kansallispuiston

---

⁵ Ruotsala 2005, 45.

⁶ Ruotsala 2005, 45.

⁷ Patajoki 2016-2018.

perustamisen jälkeen retkeilijät tulevat tutustumaan paitsi metsän elämään, myös puiston perintökohteiden historiaan, eli elämään metsän keskellä. Viime vuosina retkeilyn suosio onkin kasvanut ja kansallispuistojen kävijämäärät nousseet tasaisesti, myös Isojärven kansallispuistossa.

Tutkielmani rakentuu *Arvotusavaimen* ja *Dive-analyysin* analysoinnista ja vertailusta. Tutkielmani keskeiset käsitteet heritologian ja kulttuuriympäristön alalta avaavat seuraavissa alaluvuissa. Luvussa kaksi esittelen tutkielmani tavoitteet, keskeiset tutkimuskysymykset sekä avaavat käyttämiäni menetelmiä sekä aineistoa. Samassa luvussa esittelen myös oman positioni tutkijana. Luvussa kolme teen katsauksen Metsähallituksen, kansallispuistojen sekä erityisesti Isojärven kansallispuiston historiaan. Metsähallinnon rakentumisen vaiheet sekä kansallispuistojen lähtökohdat ja syntyhistoria taustoittavat tutkielmani analyysiosuutta. Luvussa neljä käsittelem esimerkkikohteiden, Ala-Vahterin ja Haara-ahon, vaihteita sekä nykyhetkeä. Luvun alkuun olen koonnut Keski-Suomen ja Koillis-Hämeen alueen yleistä rakennushistoriaa taustoittamaan yksittäisten kohteiden vaihteita.

Luvussa viisi lähestyn menneisyyttä kahta tietä pitkin. Etsin kohteiden merkityssisältöjä ja erityisiä arvoja *Arvotusavaimen* ja *DIVE-analyysin* avulla vuorotellen. Luku sisältää *DIVE-analyysiin* kuuluvat aika/tila matriisit, joissa olen jäsentänyt kohteiden vaihteita taulukkomuodossa. Luvussa kuusi kuvaan menetelmien tulokset sekä arvioin menetelmien toimivuutta kulttuuriympäristökohteiden analyysimenetelminä. Luvussa seitsemän pohdin Ala-Vahterin ja Haara-ahon kerroksellisuutta sekä kerroksellisuuden kautta autenttisuutta ja integriteettiä. Tuon voimakkaasti esiin myös oman positioni konservaattorina. Luvussa kahdeksan kokoan analyysivaiheen tulokset sekä luon katsauksen tulevaan.

1.1 Kulttuuriperintö ja heritologian näkökulma

Jyväskylän yliopiston museologian professori Janne Vilkuna määrittelee museologian tieteenalana seuraavasti: *”Museologia (heritologia) on tiede, joka tarkastelee sitä, kuinka yksilö ja yhteisö hahmottaa ja hallitsee ajallista ja alueellista ympäristöään (aineellinen ja aineeton) ottamalla haltuunsa (valikoiden ja rajaten osia todellisuudesta, ottamalla ne haltuunsa kulttuuriseksi todellisuudeksi) menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleita”*. Heritologia on museologi Tomislav Solan esittelemä termi, joka tarkoittaa laajemmin kulttuuri- ja luonnonperintöteoriaa.⁸ Käytän tutkielmassani termiä heritologia sen laajemman merkityksen vuoksi. ”Heritage” -termi (perintö) on alun perin tarkoittanut sukulaisilta perittyä konkreettista perintöä. 1700- ja 1800-luvuilla termiä käytettiin merkitsemään myös henkistä tai uskonnollista perintöä. 1800- ja 1900-luvun alussa termillä alettiin viitata kulttuuriseen perintöön, johon liittyi läheisesti traditiot. Rodney Harrisonin mukaan heritage/perintö ei ole ainoastaan konkreettisia objekteja, vaan se on suhde menneestä ja menneeseen. Perintö muodostetaan tässä hetkessä ja se heijastaa perittyjä ja nykyisiä asioista menneisyydestä.⁹ Kenneth Hudson taas määrittelee perinnön syntyvän esimerkiksi yhteydestä johonkin paikkaan. Hudson kuvaa ihmisen perinnön koostuvan ikään kuin ajatelluista linjoista, jotka ulottuvat hänestä menneisyyteen. Linjat ovat kuitenkin olemassa vain, jos niistä on tietoinen.¹⁰ Kulttuuriperintöä siis on ihmisten tai yhteisöjen itse määrittelemä ja nimeämä sekä erityisesti arvostama kohde tai asia. Euroopan neuvoston puitesopimus määrittelee kulttuuriperinnön olevan *menneisyydestä periytyneitä resursseja, jotka ihmiset tunnistavat jatkuvasti kehittyvien arvojensa, uskomustensa, tietonsa ja perinteidensä heijastumaksi*.¹¹

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ihmisen toiminnasta syntyneitä ympäristöä. Kulttuuriympäristöä on paitsi ympärillämme oleva ihmisen muokkaama ympäristö, myös kaikki se luonnonympäristö johon ihminen välillisesti vaikuttaa. Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriympäristöstrategiaksi vuosille 2014-2020 jaottelee kulttuuriympäristön kolmeen eri osa-alueeseen: kulttuurimaisemaan, rakennusperintöön ja arkeologiseen kulttuuriperintöön.¹² Hämeen liiton tekemän määrittelyn mukaan kulttuuriympäristö on aina ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntynyt. Tärkeä osa kulttuuriympäristöä on kerroksellisuus, joka kuvastaa kulttuurin eri vaiheita sekä muutoksia ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa.¹³ Museualan alkuvuodesta 2019 päivitetty ontologia ottaa huomioon myös merkityksellistämisen osana kulttuuriympäristön määrittelyä.¹⁴

---

⁸ Vilkuna 2009, 51, 55.

⁹ Harrison 2013, 14, 43.

¹⁰ Hudson 1998, 11.

¹¹ Vilkuna 2009, 15.

¹² Kulttuuriympäristöstrategia 2014, 3, 8-9.

¹³ Hämeen liitto 2018.

¹⁴ Museo- ja taideteollisuusalan ontologia MAO/TAO 2019.

Ihmisen muokkaamaa maisemaa kutsutaan kulttuurimaisemaksi. Kulttuurimaisema vaatii ylläpitoa, ja on siten jatkuvassa muutoksessa. Maatalouden leviäminen synnytti sitä maisemaa, jota nykyisin nimitämme kulttuurimaisemaksi. Viljavilla mailla metsää raivattiin pelloksi pysyvään viljelykseen, mutta karuilla kangasmailla poltettiin kaskea. Kuusivaltaisiin metsiin raivatut huuhtakasket olivat tuottoisia, mutta lyhytikäisiä.¹⁵ Kaskimaille myöhemmin syntyneitä koivikoita pidetään jo luonnonmaisemana, vaikka ne olisivatkin ihmisen aikaansaamia.¹⁶ Perinteisen maatalousmaiseman ohella myös teollisuus- tai maantiemaisemaa nimitetään kulttuurimaisemaksi.¹⁷

Kansallispuisto on kulttuurimaisemaa idyllisimmillään, mutta se ei olisi sitä ilman alueelle kuuluvaa perintöä. Isojärven kansallispuistossa näkyy ihmisen vaikutus maisemaan monella eri tavalla. Alueella on asuttu pitkään, metsätyöt ovat vaikuttaneet alueen luontoon ja tällä hetkellä kansallispuiston polut ja palvelurakenteet erottuvat ympäristössä. Puiston alueen tilojen autioituneet pihapiirit kertovat sekä torpparien ja pientilallisten elämästä, että myöhemmästä kesäasutuksesta ja maaseudun rakennemuutoksesta. Tilojen rakennukset ovat Kuhmoisten ja Keski-Suomen alueelle tyyppillistä rakentamista omine persoonallisine yksityiskohtineen, eli sitä voidaan pitää alueen rakennusperintönä. Pitkään jatkunut asumattomuus ja nykyinen sijainti kansallispuiston sisällä mahdollistavat suhteellisen helposti vanhojen rakennuspaikkojen havainnoinnin ympäristöstä.

Tässä tutkielmassani käsittelen kulttuuriympäristön osa-alueita kokonaisuutena. Kulttuurimaisemaa, rakennusperintöä ja arkeologista kulttuuriperintöä on usein mahdotonta erottaa toisistaan, sillä kaikki ovat syntyneet ihmisen vaikutuksesta luontoon, ja sijoittuvat usein myös samoille alueille. Heritologisesti ajateltuna kulttuurimaisema, rakennusperintö ja arkeologinen kulttuuriperintö ovat erilaisia suhteita samaan eri ajallisia kerroksia sisältävään alueeseen.¹⁸

1.2 Rakennustutkimuksesta rakennussuojeluun

Suomalainen rakentaminen on perinteisesti ollut puurakentamista. Tästä syystä 1700-lukua varhaisemmat säilyneet rakenteet ovat harvinaisia. Myös elintason ja väkiluvun nousu sekä mm. isojako lisäsivät rakentamista 1800-luvulle tultaessa, ja myös säilyneitä rakennuksia on tältä ajalta enemmän. Rakennusten fyysisten ominaisuuksien perusteella pystytään päättelemään rakennuksen historiaa, sekä siinä tapahtuneita muutoksia. Muutoksien syyt juontuvat ympärillä tapahtuviin muutoksiin. Rakennustutkimusta tehdään usein kentällä piirtäen, valokuvaten ja havainnoiden. Rakennustutkimus ei tutki pelkkiä rakenteita ja seinä, vaan myös elämää seinien sisä- ja ulkopuolella. Asukkaiden elämään, elinkeinoon ja vapaa-aikaan tutustutaan

---

¹⁵ Simola 2008, 146, 148-151.

¹⁶ Harstela 2007, 16.

¹⁷ Museo- ja taideteollisuusalan ontologia MAO/TAO 2019.

¹⁸ Katso kulttuuriympäristön määrittelystä myös Teräväinen 2006, Rönkkö 2012 sekä Kivilaakso 2017.

rakennetun ympäristön kautta. Rakennus ei koskaan ole tyhjiössä omana kokonaisuutenaan, vaan rakennuksessa vietettyyn elämään vaikuttavat ympäröivä ympäristö ja yhteiskunta.¹⁹ Rakennustutkimuksella on usein yhteys museotyöhön.²⁰

Suomalais-ugrilainen kansatiede, ja siihen läheisesti liittynyt rakennustutkimus, muotoutui tieteenalaksi 1800-luvulla. Suomalaista rakennustapaa käsitteli jo 1700-luvulla muun muassa Turun Akatemian talousopin professori Salomon Kreander (1755–1792). 1800-luvulla suomalaisia rakennuksia tutkineita kansatieteilijöitä olivat muun muassa A. Granfelt (1846–1919) sekä Y. K. Yrjö-Koskinen (1854–1917). Vuonna 1873 tutkimusmatkan Suomeen tehnyt ruotsalainen Magnus Gustaf Retzius (1842–1919) esitteli kansatieteellisessä tutkimuksessaan suomalaisen kansanrakentamisen kehityskulkua kehitysoppiin nojautuen. Retziuksen ja aiempien suomalaistutkijoiden aloittamaan tutkimukseen tarttui Axel Olai Heikel (1851–1924), joka laajensi työtä. Heikel lähtikin keräämään aineistoa suomalais-ugrialaisten kansojen pariin.²¹ A. O. Heikelin väitöskirja *Rakennukset teremisseillä, mordvalaisilla, virolaisilla ja suomalaisilla* vuodelta 1887 on ensimmäinen nykyiset tieteellisen tutkimuksen kriteerit täyttävä tutkimus kansanrakennuksista. Myöhemmin juuri Heikel vaikutti merkittävästi rakennustutkimuksen kehittymiseen Suomessa.²²

Kehitysoppiin nojautuva, eli typologinen rakennustutkimus vahvistui Suomessa 1880-luvulla. Jaottelutavan mukaan yksinkertaisin muoto oli aina vanhin. Heikel jaotteli rakennuksia ensisijaisesti tulisijan sijainnin mukaan. Epäsuoran typologisen oletuksen mukaan tulisija peräseinällä on vanhin ja oven suussa taas kehittyneempi muoto. Samaa typologista tapaa, hyläten kuitenkin Heikelin tulisijajaottelun, käyttivät Karjalan tutkimuksissaan arkkitehti Yrjö Blomstedt (1871–1912) sekä Lopen rakennusten tutkimuksessaan arkeologi Julius Ailio (1872–1933). Samaan aikaan deskriptiivistä eli kuvailevaa näkökantaa noudatti muun muassa Samuli Paulaharju (1875–1944). Typologisesta jaottelutavasta luovuttiin kuitenkin vasta 1930-luvulla.²³

Historiallisiin lähteisiin perustuvan rakennustutkimuksen uranuurtajia olivat Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian professori Gunnar Suolahti (1876–1933) ja Åbo Akademin pohjoismaisen sivistyshistorian ja kansanelämän tutkimuksen professori Gabriel Nikander (1888–1921). Nikander perusti tutkimuksensa kenttätöiden sijaan muun muassa arkistolähteisiin.²⁴ Kansanrakentamista 1900-luvulla tutkineista kansatieteilijöistä on syytä mainita myös seuraavat henkilöt. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori Albert Hämäläisen (1881–1949) teos *Keski-Suomen kansanrakennukset* vuodelta 1930 kuvaa alueen asunthistoriallista kehitystä. Keski-Suomen alue ulottuu Hämäläisen mukaan

---

¹⁹ Korhonen 2005, 160-163.

²⁰ Lehtonen 2005, 23.

²¹ Niiranen 1987, 74-79.

²² Lehtonen 2005, 20-21.

²³ Niiranen 1987, 72-73, 79-80, 85,100, 102, 105-106.

²⁴ Niiranen 1987, 118-120.

etelässä Korpilahden alueelle, eikä teos siis suoraan käsittele Kuhmoisten ja Isojärven aluetta.²⁵ Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori Niilo Valosen (1913–1983) työ keskittyi rakennustutkimukseen erityisesti Seurasaaren ulkomuseon rakennuskannan kautta. Valosen pääteos *Zur Geschichte der Finnischen Wohnstuben* (suomalaisen asuinrakennuksen historia) vuodelta 1963 liittyi 1960-luvulla vallinneeseen kiinnostukseen kansanrakentamisen tutkimukseen, johon kytkeytyy myös monen ulkomuseon perustaminen.²⁶ Myöhempiä kansanrakentamisen tutkijoita ja heidän teoksiaan ovat muun muassa professori Toivo Vuorela (1909–1982) (*Suomalainen kansankulttuuri*), Jyväskylän yliopiston etnologian professori Asko Vilkkunen (1929–2014) (*Suomalaisen karjasuojan vaiheita*) sekä Teppo Korhonen (*Kuisti: kansatieteellinen tutkimus*).²⁷

Työssäni pohdin suojeluarvojen rakentumista. Kaikki kulttuuriperintökohteet eivät ole suojeltuja. Suojelua edeltää usein perusteellinen arvokeskustelu. Arvon määrittelyyn vaikuttavat kohteen sekä aineelliset että aineettomat arvot. Rakennukset eivät ”synny suojeltaviksi”, vaan suojeluarvot kehittyvät rakennuksen oman kulttuurisen elinkaaren aikana. Usein suojelupäätöstä on edeltänyt rappiotila,²⁸ eli kuten Harrison²⁹ tähdentää, nykyaikaan kuuluva pelko rappeutumisesta saa aikaan tarpeen säilyttää.³⁰

Rakennus voidaan yleisimmin suojella joko maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvalla kaavasuojelulla tai lailla rakennusperinnön suojelusta. (Asema)kaava-alueella sijaitsevilla kohteilla käytetään kaavasuojelua ja kaava-alueen ulkopuolella sovelletaan lakia rakennusperinnön suojelusta. Myös kaava-alueella sijaitsevat kohteet voivat saada lakisuojelun erityisten arvojen vuoksi, tai esimerkiksi sisätilojen suojelun tueksi.³¹ Muita rakennussuojelukeinoja ovat mm. kirkkolaki, joka suojelee automaattisesti kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkolliset rakennukset ja kirkkohallituksen päätöksellä erityisten arvojen vuoksi myös sitä nuoremmat rakennukset (Kirkkolaki 1054/1993), sekä erilaiset sopimukset ja asetukset.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) on tullut voimaan vuonna 2010. Laki kumoaa vuonna 1985 annetun rakennussuojelulain (60/1985). Lailla rakennusperinnön suojelemisesta voidaan suojella valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittäviä rakennuksia, rakennelmia tai rakennusryhmiä. Merkittävyys syntyy *rakennushistorian, -taiteen, -tekniikan, ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kautta*. Edelliseen rakennussuojelulakiin verrattuna merkittävyydelle on asetettu seuraavat perusteet:

---

²⁵ Hämäläinen 1930, 5.

²⁶ Valonen & Vuoristo 1994, 7.

²⁷ Lehtonen 2005, 23.

²⁸ Kivilaakso 2013, 215-216.

²⁹ Harrison 2013, 28-29.

³⁰ On myös rakennuksia, jotka ovat suojeltu jo uutena, jolloin kysymyksessä on alettu ajatella jo pidemmälle.

³¹ Ympäristöhallinto 2019

- 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);
- 2) historiallinen tyyppisyys alueelle (tyypillisuus);
- 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyyppiset piirteet (edustavuus);
- 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);
- 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai
- 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

Rakennuksen suojelupäätöksen tekee elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus, ja päätöksen vahvistaa ympäristöministeriö. Suojelumääräykset edellyttävät, että rakennus säilyy kunnossa, ja etteivät käyttö ja korjaustyöt vaaranna rakennuksen kulttuurihistoriallista merkitystä. Lisäksi määräykset edellyttävät yhteydenpitoa valvoviin viranomaisiin. Laki edellyttää rakennuksen hoitoa ja kunnossapitoa rakennussuojelurikkomuksen uhalla.³²

1.3 Luonnonsuojelun ja ympäristönsuojelun käsitteistä

Tutkielmassani en suoraan käsittele kansallispuistoa luonnonsuojelun näkökulmasta, mutta suojelukysymykset liittyvät olennaisesti kansallispuistojen syntyyn ja hoitoon, sekä vaikuttavat rakennusten ylläpitoon suojelualueella. Tämän vuoksi teen seuraavassa katsauksen luonnon- ja ympäristönsuojelun käsitteiden rakentumiseen. Ympäristönsuojelu määritellään ympäristöongelmia joko ennaltaehkäiseväksi, poistavaksi tai lieventäväksi toiminnaksi. Kokonaisvaltaisen ympäristönsuojelun käsite levisi 1960-luvulla, osana yhteiskunnallisten liikkeiden aaltoa. Huomattavasti vanhempi käsite luonnonsuojelu määritellään osaksi ympäristönsuojelua. Luonnonsuojelun tavoite on vaalia luonnon monimuotoisuutta.³³ Ympäristönsuojelu on luonnonsuojelua jyrkempää, sillä ympäristönsuojelu edellyttää yhteiskunnan sopeutumista luonnon kestokyvyn rajoihin.³⁴

Kaupungistumisen tuoma luonnosta etäännyminen nosti metsäluonnon ihailun ja taiteen kohteeksi. 1700- ja 1800-luvuilla Euroopasta levisi Suomen säätyläisten ja porvariston pariin valistusfilosofien villin luonnon ihailun ja luonnossa kävelyn ajatuksia. Maiseman merkityksellistäminen alkoi 1800-luvulla. Maisema alettiin nähdä luonnosta irrallisena, kauniina näkymänä katseen kohteena, jossa metsä oli usein vain tiellä. Sisämaan

---

³² Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010).

³³ Lyytimäki & Hakala 2008, 27-28.

³⁴ Parpola & Åberg 2009, 331.

koskematon luonto nähtiin villinä ja synkkänä, kun taas hoidettu ja viljelty maa lempeänä ja turvallisena. Luonnon kauneus nähtiin suhteessa sen tuottoisuuteen.³⁵ Klassinen luonnonsuojelu vuosisadan vaihteessa, joka A. E Nordenskiöldin tapaan vertaa luontoa museoon, korosti maisemallisia arvoja sekä yksittäisten alueiden suojelua.³⁶ Samaan aikakauteen liittyy käsite kansallismaisema. Kansallismaisemiksi on mielletty jollain tapaa poikkeuksellisia alueita, joihin liittyy jokin symboliarvo.³⁷ Ympäristöministeriö on vuonna 1992 valinnut 27 kansallismaisemakohdetta. Kohteilla ei ole juridista asemaa kansallismaisemana, eikä tarkkaan määriteltyjä rajoja. Kansallispuistoissa kansallismaisemia voi ihailia Kolilla, Pallastuntureilla ja Oulangassa.³⁸

Kuva 1: Sade Isojärven kansallispuistossa Kurkijärvellä.

---

³⁵ Luttinen 2012, 318-322, 329, 340.

³⁶ Lyytimäki & Hakala 2008, 28.

³⁷ Hämeen liitto 2018.

³⁸ Ympäristöministeriö 2014

2. Tutkielman tavoite, tutkimuskysymykset, menetelmät ja aineistot

Tutkielmani tavoitteena on vertailla Metsähallituksen laatimaa arvottamismenetelmää *Arvotusavainta* sekä *DIVE -kulttuuriympäristön arvottamisanalyysiä* toisiinsa kahdessa Isojärven kansallispuistossa sijaitsevassa esimerkkikohteessa. Tutkielmassani selvitän, kuinka kulttuuriympäristöä arvotetaan kyseisten menetelmien avulla ja minkälaisia tuloksia menetelmät antavat. Tavoitteeni on tutkia myös millä tavoin arvottamismenetelmät eroavat toisistaan, ja vastaavasti mitä yhteistä niillä on. Esimerkkikohteet Ala-Vahteri ja Haara-aho ovat usean rakennuksen kokonaisuuksia kansallispuiston sisällä. Tutkielmassani otan huomioon kansallispuiston erityisenä alueena.

Tutkielmani keskeinen näkökulma on kulttuuriympäristön kerroksellisuus. Esimerkkikohteet ovat kokeneet useita muutoksia olemassaolonsa aikana. Muutokset ovat olleet rakennusten fyysisessä olomuodossa tapahtuvia muutoksia, eli kunnostustoimenpiteitä, tai kokonaisten rakennusten häviämistä ja vastaavasti uusien rakentamista. Lisäksi kohteiden käyttötarkoitus sekä yhteiskunnallinen konteksti ovat vaihtuneet useamman kerran, mikä väistämättä vaikuttaa siihen, miten kohteita analysoidaan ja arvotetaan. Vaikka kulttuuriympäristö on erilaisten muutosten alaisena, on siinä myös jotain pysyvää. Selvitän tutkielmassani, mikä Ala-Vahterin ja Haara-ahon tapauksissa on ollut pysyvää, ja kuinka autenttisuuden käsite on ymmärrettävissä lukuisia muutoksia kokeneissa kohteissa.

Tutkielmassani selvitän, miten arvottamismenetelmät ottavat muutoksen huomioon. Ennako-oletukseni on, että koska muutos on väistämätöntä, tulee myös menetelmien huomioida se kriteereissään. Se, miten arvotamme ympäristöämme, on sidoksissa aikaan, jossa elämme. Vastaavasti rakennetussa ympäristössä tapahtuvat muutokset, joita yleisesti pidetään hyväksytyinä, vaihtelevat ajan mukaan. Arkielämässä arvostelemme innokkaasti aiempien sukupolvien tekemiä muutoksia ottamatta huomioon ajallista kontekstia. UNESCO:n kansainväliset julistukset³⁹ ohjaavat säilyttämisen, konservoinnin ja restauroinnin käytänteitä, sekä kuvaavat ajan kansainvälisiä arvoja. Arvottamismenetelmien tulisi olla päivitettäviä⁴⁰ ja suhteutua kulloiseenkin aikaan.

Tutkielmani alkaa Ala-Vahterin ja Haara-ahon historiallisten ja yhteiskunnallisten kontekstien selvittämisestä. Selvitän kohteiden vaiheet sekä keskeiset muutokset ja vertaan niitä yhteiskunnallisiin muutoksiin. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni ovat, miten kohteen arvo muuttuu, jos käyttötarkoitus tai fyysinen kunto muuttuvat, ja kuinka arvottamismenetelmät ottavat muutoksen huomioon? Lisäksi selvitän, kumpi nousee arvottamismenetelmien kriteereissä arvokkaammaksi, kohteen fyysinen olomuoto vai konteksti?

---

³⁹ Mm. Venetsian julistus vuodelta 1964, Maailmanperintösopimus vuodelta 1972, Naran dokumentti vuodelta 1994.

⁴⁰ Katso Harrisonin (2012, 66, 115-116, 128-129, 137, 166), kritiikki maailmanperintösopimukselle.

Mielenkiintoinen näkökulma on myös se, kuinka aika ja yhteiskunta, jossa elämme, vaikuttavat arvottamismenetelmien kriteereihin?

Tutkielmani on monimenetelmällinen. Yhdistän kenttätöitä, arkisto- ja historiantutkimusta, sekä kahden eri kulttuuriympäristön analyysimetodin vertailua. Tutkielmassani käytän kulttuurintutkimuksen ja kulttuurihistorian menetelmiä, sekä sivuan myös luonnontieteitä ottamalla maantieteelliset lähtökohdat vahvasti huomioon. Hyödynnän myös kartografian keinoja lukea kartoista informaatiota tilojen vaiheista. Käsittelen esimerkkikohteita Ala-Vahteria ja Haara-ahoa molempien arvottamismenetelmien avulla erikseen, ja vertailen sekä menetelmien toimivuutta, että niiden antamia tuloksia. Käsittelen kohteita rinnakkain, sillä vaikka tilat sijaitsevat lähekkäin, niiden vaiheet ovat eronneet toisistaan. En kuitenkaan vertaa kohteita toisiinsa.

Vertailu menetelmänä on klassinen ja monitahoinen.⁴¹ Vertailevalle tutkimukselle ei ole olemassa selkeää noudatettavaa kaavaa, ja oman tutkielmani kysymykset *miksi ja miten* etsivät yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia arvottamismenetelmistä, joiden tehtävä on samankaltainen. Menetelmät esittävät kohteille kysymyksiä, joiden vastauksista löytyy kohteiden arvo. Näiden kysymysten toimivuutta vertailen keskenään. Pohdin myös voiko menetelmien tuloksista vetää yleistäviä johtopäätöksiä.

Työskentelin konservaattorina Metsähallituksen Pohjanmaan-Kainuun Luontopalveluissa kesällä ja syksyllä 2018. Työskentelyaikani tutustuin tarkemmin Luontopalveluiden työskentelytapaan, ja opin käyttämään Metsähallituksen paikkatietojärjestelmää. Metsähallituksen rooli valtion rakennusperinnön haltijana tekee myös sen käyttämisestä arvottamismenetelmistä mielenkiintoisia, sekä tutkimisen ja vertailun arvoisia. *DIVE -analyysimenetelmä* valikoitui vertailumenetelmäksi sen monipuolisuuden ja kansainvälisyyden vuoksi.

Olen tehnyt useita retkiä Isojärvelle Ala-Vahterin ja Haara-ahon maille. Retkillä keräämäni aineisto on osa tutkielmani kontekstia. Voidakseni vertailla menetelmien toimivuutta, minun täytyy tuntea kohteet hyvin. Menetelmien toimivuus ja käyttömahdollisuudet ovat kiinni pohjatöistä, sillä kohteiden arvottaminen ilman riittäviä tietoja on puutteellista ja turhaa. Aineistoni koostuu paitsi arkistotiedoista, kartoista ja historiankirjoista, myös omista kenttämuistiinpanoistani. Aineistoni eri lähteet tukevat toisiaan. Kenttämuistiinpanoni olen koonnut kaikilta neljältä vierailukerraltani. Onnekseni pääsin käymään kohteissa eri vuodenaikoina, jolloin minulla havaintoja aikaiselta keväältä, kun Isojärvi oli vielä jäässä. Keväältä, jolloin hävinneiden rakenteiden jäljet ovat parhaiten näkyvissä, alkukesästä, jolloin näin hyvin rehevät pihapiirit, sekä alkutalvesta, jolloin lumi muuttaa ympäristöä. Muistiinpanoihini kuuluu mm. rakennusten ja ympäristön havainnointia sekä paikantamista ympäristöön karttojen avulla. Minulla on runsas valokuva-aineisto, johon

---

⁴¹ Kekkonen 2008, 32-34.

kuuluu rakennusten sen hetkisen tilan dokumentaatio. En tee rakennuksille erillistä kunnostussuunnitelmaa, mutta käsittelen rakennusten kuntoa muiden ominaisuuksien ohessa.

Tutkielman tietojen hankintaa helpotti se, että Keski-Suomen museo oli tehnyt Ala-Vahterista inventoinnin vuonna 2007. Etsintää helpotti myös se, että Vahteri on ollut juuri sotilasvirkatalon torppa, sillä virkatalojen tiluksista on tehty säännölliset tarkastusasiakirjat. Tutkielman tekijää auttoi myös virkatalon vuokralainen Ida Nousiainen, joka oli vuonna 1888 pyytänyt saada pöytäkirjan suomeksi virkakieli ruotsin sijaan. Lähdin liikkeelle Keski-Suomen museon tekemästä inventoinnista, ja etsin lisää tietoja tilan vaiheista Kansallisarkiston Jyväskylän toimipisteessä Hyrkkälän virkataloon liittyvistä aineistosta sekä digitaaliarkistosta Kuhmoisten seurakunnan arkistosta. Tärkeitä lähteitä molempien tilojen menneisyyteen olivat myös paikallishistoriateokset Kylämän kylän sekä Kuhmoisten kunnan historiasta.⁴² Kartta-aineisto usealta vuosikymmeneltä on olennainen osa tutkielmaani. Alueelta on kartta-aineistoja vuosilta 1840, 1864, 1925, 1938, 1966 ja 1986. 1900-luvun jälkimmäisen puoliskon peruskarttoihin on merkitty rakennusten paikat melko tarkasti. Valitettavasti vanhemmissa kartoissa on usein vain päärakennus. Karttojen ja vanhojen valokuvien avulla olen sijoittanut rakennukset kartalle. Maastokäyntien sekä arkistoaineiston avulla olen tunnistanut useita rakennuksia.

Kansallispuisto alueena ja ilmiönä on tärkeä osa tutkielmani viitekehystä. Tämän vuoksi olen liittännyt tutkielmaani historiaosuuden Metsähallituksen sekä kansallispuistojen ja erityisesti Isojärven historiasta. Lisäksi *Arvotusavaimen* käyttö edellyttää Metsähallituksen historian, sekä roolin kulttuuriperinnön vaalijana tuntemista. Torpparilaitoksen sekä pientilojen vaiheiden selvittäminen auttaa myös ymmärtämään kenttää, jossa toimin. Tutkielmani teoreettisena taustana mainitsen professori Rodney Harrisonin sekä lukuisat perinteistä suomalaista rakentamista tutkineet kansatieteilijät.

---

⁴² Gyllén 2002, sekä Viita 2000 ja Suvanto 1965.

3. Kansallispuistot ja Metsähallitus

3.1 Metsä ja Metsähallitus

Metsähallitus on valtion liikelaitos, jonka hallinnassa on noin 12 miljoonaa hehtaaria maa- ja vesialueita, eli lähes kolmannes Suomen pinta-alasta. Metsähallitus vastaa siis suuresta osasta valtion maa- ja metsäomaisuudesta sekä alueilla sijaitsevista rakennuksista ja muinaisjäänöksistä. Metsähallituksen vastuulla on noin 3000 tunnettua muinaisjäänöstä ja lukuisia erilaisia rakennettuja ympäristöjä. Valtion strategiseen kiinteistövarallisuuteen kuuluvia kohteita Metsähallituksen hoidossa on lähes 80 kappaletta.⁴³

Valtion omistamat ja Metsähallituksen hallinnoimat metsät keskittyvät asumattomille ja harvaanasutuille seuduille: Lappiin, Perä-Pohjolaan, Kainuuseen, Suomenselälle ja itärajalle. Asumattomilta seuduilta jäi isojaossa kruunulle eniten maata. Lisäksi valtion omistukseen kuuluivat sotilas- ja siviilivirkatalot maineen. Virkatalot sijaitsivat pääosin Etelä-Suomessa näkyvillä paikoilla kyläkeskuksissa ja niillä oli paljon torppia.⁴⁴ Isojärven kansallispuistossa sijaitsevat Ala-Vahteri ja Huhtala ovat niin ikään olleet sotilasvirkatalojen torppia.⁴⁵

Alun perin talonpoikainen metsien käyttö perustui jonkin asteiseen yhteisomistukseen. Jokainen maata omistava sai käyttää metsiä tarpeensa mukaan. Metsän vallannut ja sitä aktiivisesti käyttävä talonpoika yleisen ajattelun mukaan myös omisti metsän. Keskiajalta lähtien Ruotsin kuninkaat ovat tulkinneet asumattomien erämaiden kuuluvan kruunulle. Verotulojen toivossa kruunu kehotti talonpoikia asuttamaan Suomen alueen sisämaan metsiä, mutta kielsi eränkävynnin ja metsien hyödyntämisen kauempana kuin 4-5 peninkulman päässä perustetusta tilasta.⁴⁶ Englannista 1700-luvun puolella välissä kehittynyt aate maanomistuksen uudelleenjärjestelystä levisi vähitellen Ruotsiin. Isojaoksi kutsuttu uudelleenjärjestely päätti Länsi-Suomen ryhmäkylien sarkajaon ja jakoi viljelykset suurempiin yksikköihin ja yksityisomistukseen. Valtiovallan aktivoituminen maanomistusjärjestelyissä johtui sodissa suurvalta-asemansa menettäneen valtakunnan tarpeesta kasvattaa väkimäärää sekä rationalisoida ja tehostaa maanviljelystä, eli lisätä tuottavuutta. Kruunu oli myös huolissaan metsien raaka-aineen riittävydestä muun muassa ruukkien ja sahojen tarpeeseen ja näki ratkaisun isojaossa. Metsien jakamaton yhteisnautintaoikeus loppui isojakoon. Suomessa isojako käynnistettiin Laihialta vuonna 1757. Samana vuonna maanomistajille annettiin oikeus perustaa rajattomasti torppia omille maille, mikä paikoitellen vauhditti isojakoa. Hämeessä isojako

---

⁴³ Metsähallitus 2017b.

⁴⁴ Laitinen 2012, 39.

⁴⁵ Vauramo 1988, 13, sekä Gyllén 2002, 44.

⁴⁶ Luttinen 2012, 286-288.

aloitettiin 1760-luvulla. Vuoden 1775 uusi isojakoasetus määräsi Pohjanmaalla liikamaat eli kylien ulkopuoliset yhteismaat kruunulle. Vuonna 1777 käytäntö laajennettiin koskemaan koko maata ja niin syntyivät kruunun- eli valtionmetsät. Näihin metsiin pystyi kuka tahansa ryhtymään uudisasukkaaksi. Vuoden 1848 jälkeen uusjako eli isojaon täydennys- ja järjestelysäännökset mahdollistivat kylistä ulosmuutot, mutta vasta 1800-luvun lopulla vaatimuksen kohdealueen kartoituksesta ja paalutuksesta poistuttua, kyläyhteisöt alkoivat hajota ja ryhmäkylät hävitä.⁴⁷ Kuhmoisissa isojako aloitettiin vuonna 1789,⁴⁸ ja se kesti Pohjois- ja Itä-Suomessa paikoin 1900-luvun jälkipuolelle saakka.⁴⁹ Vuonna 1850 valtio omisti 40 prosenttia Suomen maa-alasta. Suurin syy maan hankkimiseen kruunulle oli asutustoiminta. Kuitenkaan asutus valtion mailla ei edennyt yhtä ripeästi kuin yksityisten mailla. Metsäteollisuuden voimistuessa 1800-luvun alussa teollisuus sekä valtion metsävarannot kytkeytyivät yhteen.⁵⁰

Kruunun metsiä hoiti Ruotsissa metsävirkakunta, mutta autonomian ajan alkaessa valvonta jäi läänien kuvernööreille, voudeille ja nimismiehille. Valvonta oli puutteellista, ja 1800-luvun alussa nousikin huoli metsien hävityksestä ja puun riittämättömyydestä. Etenkin sahateollisuutta syytettiin metsien tuhoamisesta. Vuonna 1841 perustettiin komitea uudistamaan metsälainsäädäntöä. Komitean ehdotuksessa metsälaiaksi pohdittiin myös oman metsähallinnon perustamista, joka kuitenkin todettiin tällöin tarpeettomaksi. Ehdotukselle uudeksi metsälaiasta nousi senaatista merkittävä vastustaja: vapaaherra Lars Gabriel von Haartman. Von Haartmanin mukaan metsät olivat kansantaloudellisesti merkittävä rikkaus, jopa ainoa sellainen. Von Haartmanin omassa ehdotuksessa metsien käyttöä alettaisiin valvoa ja kontrolloida nykyistä paremmin. Valtion metsiä tulisi hoitaa esimerkillisesti perustaen parhaista alueista kruununpuistoja, joita ei tulisi enää luovuttaa asutuskäyttöön. Lisäksi tarvittiin tehokas hallinto valvomaan sekä valtionmetsiä, että sahojen toimintaa. Von Haartmanin ehdotuksen pohjalta annettiin metsäasetus vuonna 1851. Samana vuonna perustettiin väliaikainen metsänhoitolaitos maanmittauksen ylihallituksen yhteyteen huolehtimaan perustettavista kruununpuistoista, ja lopulta 13.5.1859 senaatti vakinaisti metsähallinnon. Itsenäinen keskusvirasto siitä tuli vuonna 1863.⁵¹

Vasta perustettu metsähallinto sai vastaansa paljon kritiikkiä, johtuen sen kehnosta taloustilanteesta. Puun kysynnän noustessa taloustilanne kuitenkin koheni ja kritiikki väheni.⁵² Puun kysynnän kasvuun vaikutti metsäteollisuuden laajeneminen. Metsäteollisuus kasvoi 1800-luvun lopulta lähtien liikenneyhteyksien parantumisen, lainsäädännön vapautumisen ja teknisen kehityksen vaikutuksesta.⁵³ Metsähallinnon

---

⁴⁷ Huhtamies 2008, 152-159, 169, 173-174, 181, 194, 314.

⁴⁸ Rantatupa & Rinta-Tassi 2009, 38.

⁴⁹ Parpola & Åberg 2009, 16.

⁵⁰ Kuisma 1993, 118-119.

⁵¹ Parpola & Åberg 2009, 16, 18-32, 37-38.

⁵² Parpola & Åberg 2009, 42.

⁵³ Roiko-Jokela 2012c, 381.

rakentaminen lisäsi myös metsien valvontaa, mikä taas aiheutti suurta närkästystä siinä osassa väestöä, joka oli tottunut hyödyntämään valtion metsiä kuin omiaan.⁵⁴

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa väkiluku kasvoi voimakkaasti. Tilattomaan väestöön kuuluivat torpparit, palkolliset ja muu maataloustyöväki, jota kutsuttiin irtaimiksi. Irtaimen väestön osuus kasvoi eniten.⁵⁵ Tilattoman väestön määrän kasvaessa metsähallinnon osaksi tuli myös ennalta suunnittelemattomasti asutuskysymykset. Metsähallinto asetti metsätalouden etusijalle, ja uudistilojen perustaminen valtion maille vaikeutui, lukuun ottamatta kruununmetsätorppia, joissa maanomistus säilyi valtiolla. Nimitys Metsähallitus syntyi, kun alun perin ylitirehtöörin johtama päällikkövirasto muutettiin kollegiseksi virastoksi vuonna 1908.⁵⁶

Vuonna 1907 asetettu suojametsäkomisioni selvitti jo aiemmin noussutta huolta Lapin metsärajan alenemisesta ja herkän luonnon säilymisestä. Tavoitteena oli estää aukean tunturialueen leviäminen etelämmäs havumetsän kustannuksella. Vuonna 1922 säädettiin suojametsälaki, joka esti varsinaiset uudistushakkuut herkällä alueella.⁵⁷ Vuonna 1917 valmistui asetus toimenpiteistä metsien hävittämisen ehkäisemiseksi, jonka lähtökohtana oli metsän luontaisen uudistumisen turvaaminen. Hieman sen jälkeen, kesäkuussa vuonna 1921 vahvistettiin laki Metsähallituksen viroista ja palvelustoimista. Lakiuudistuksessa Metsähallitus jaettiin valtion- ja yksityismetsien jaostoihin ja nämä edelleen pienempiin jaostoihin. Myös Metsähallituksen omat valtuudet esimerkiksi puukaupassa lisääntyivät. Koko toimintaa johti nyt Metsähallituksen ylijohdaja. Uudistukset olivat lähes tällaisenaan voimassa 1960-luvulle saakka. Ainoastaan yksityismetsälaki vuonna 1929 käytännössä siirsi yksityismetsätalouden ohjaamisen keskusmetsäseuroille (esim. Tapio).⁵⁸

1920-luvun alussa teollisuus olikin jo merkittävä puun kuluttaja Suomessa. Vuonna 1923 valtio omisti 40 prosenttia Suomen metsistä, 51 prosenttia oli yksityisten ja 8 prosenttia metsäyhtiöiden omistuksessa. Vuonna 1954 alueluovutusten ja asutustoiminnan jälkeen valtion omistuksessa oli enää 31 prosenttia Suomen metsistä. Suurin osa Lapin metsistä oli edelleen valtion omistuksessa. Metsätyöt työllistivät satoja tuhansia suomalaisia 1950-luvulla.⁵⁹ Sotien jälkeisen asutustoiminnan takia valtion maaomistus etelässä pirstaloitui ja näin ollen 1950-luvulta lähtien tapa hoitaa metsiä oli erilainen etelässä kuin Pohjois- ja Itä-Suomen yhtenäisemmillä alueilla. Metsähallitus yhtenäisti hoitotoimet myöhemmin 1960-luvulla metsätalouden kehittämissä ohjelmissaan. Pohjois-Suomen hakkuusuunnitelmaan kuului hakkuumahdollisuuksien täydellinen hyödyntäminen. Nils Arthur Osaran aloitettua Metsähallituksen pääjohtajana alkoivat vanhojen luonnonmetsien ennennäkemättömät hakkuut. Myös aiemmin luotua

---

⁵⁴ Parpola & Åberg 2009, 43.

⁵⁵ Roiko-Jokela 2012c, 382.

⁵⁶ Parpola & Åberg 2009, 46-48, 63-64.

⁵⁷ Borg 2008, 165-167.

⁵⁸ Parpola & Åberg 2009, 90-92, 100.

⁵⁹ Roiko-Jokela 2012c, 381-382.

Pohjois-Suomen suojametsäaluetta supistettiin vuonna 1956. 1960-luvulla metsähallituksen metsäpolitiikan keskeisin sisältö oli jo valtion metsävarojen maksimaalinen hyödyntäminen.⁶⁰

Metsänhoidon ammattilaiset olivat perinteisesti myös luonnon suojelun ja hoidon ammattilaisia. Luontaismetsätalous väistyi viljelymetsätalouden eli nk. tehometsätalouden tieltä 1960-luvulla ja metsäammattikunta suurimmaksi osaksi kannatti muutosta. Radikaalimpi luonnonsuojelujattelu valtasi aiemmin metsäammattilaisten ylläpitämän luonnonsuojeluyhdistyksen ja alkoi kamppailla tehometsätaloutta vastaan, mikä aiheutti kuilun repeämisen kahden nyt vastakkaisen tahon välille.⁶¹

1960-luvulle tultaessa metsät alettiin nähdä myös virkistyspaikkoina. Viimeistään seuraavalla vuosikymmenellä matkailuyrittäjät rakensivat kilpaa hiihtokeskuksia Pohjois-Suomen tuntureille ja yksityiset ihmiset kesämökkejä järvien rannoille. Pelko rakentamattoman rantaviivan vähenemisestä johti rakennuslain muutokseen vuonna 1969. Uudessa laissa säädeltiin lomarakentamista rannoilla. Samalla vuosikymmenellä Metsähallitusta arvosteltiin rankasti sen harjoittamasta hakkuutoiminnasta sekä esimerkiksi vesakkomyrkytyksistä. Puuteollisuuden laajentumisen vuoksi puuntarve kasvoi ja Metsähallituksen linja oli hyödyntää kaikki kansallispuistojen ulkopuoliset, myös luonnontilaiset alueet.⁶²

Uusi metsähallituslaki säädettiin vuonna 1987. Lain herättämä keskustelu muutoksen tarpeellisuudesta johti siihen, että vuonna 1991 Metsähallituksesta muodostettiin liikelaitos ja vuonna 1994 valtion uusimuotoinen liikelaitos. Metsähallitus ja luonnonsuojelujärjestöt olivat olleet 1980-luvulla useasti vastakkain avohakkuu kysymyksissä. Uudistuksen yhteydessä myös luonnonsuojelun merkitystä korostettiin. Kansallispuistoista ja suojelualuista muodostettiin puistoalueita, jotka olivat hallinnollisesti itsenäisiä. Lisäksi henkilöstömäärä nousi ja Metsähallitus profiloi itsensä ”kahden tukijalan varaan” metsätalouden ja luonnonsuojelun.⁶³

1990-luvun puolivälissä valtioneuvosto päätti siirtää valtion maa- ja vesialueomaisuuden Metsähallituksen hallintaan. Pitkäkestoinen prosessi saatiin päätökseen vuonna 2008.⁶⁴ Valtion kiinteistöstrategian⁶⁵ mukaisesti myös valtion kiinteistövarallisuus keskitettiin Metsähallituksen ja Senaatti-kiinteistöjen hallintaan. Vuonna 2014 Metsähallituksen hallintaan siirtyi 29 historiallista kohdetta⁶⁶ Museovirastolta.⁶⁷ Uudessa Metsähallituslaissa vuodelta 2016 mainitaankin ensimmäistä kertaa julkisten hallintotehtävien yhdeksi tehtäväksi kulttuuriomaisuuden vaaliminen.⁶⁸ Kolme vuotta sitten säädetty laki herätti paljon

---

⁶⁰ Parpola & Åberg 2009, 189, 191, 195, 200-206, 229, 282, 285, 289.

⁶¹ Borg 1992, 39-40.

⁶² Parpola & Åberg 2009, 315-319, 330-332, 346, 373.

⁶³ Parpola & Åberg 2009, 379, 382-387, 392-395, 406, 408.

⁶⁴ Parpola & Åberg 2009, 417,419.

⁶⁵ Valtion kiinteistöstrategia 2010

⁶⁶ Metsähallituksen hallintaan siirtyivät muun muassa Raaseporin ja Kajaanin rauniolinnat.

⁶⁷ Metsähallitus 2018e.

⁶⁸ Laki Metsähallituksesta (234/2016).

keskustelua jo valmisteluvaiheessa, sillä se mahdollisti Metsähallitus Metsätalous Oy -tytäryrityksen perustamisen.

Tällä hetkellä Metsähallitus toimii ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa. Metsähallitus konserni jaetaan liiketoimintaan sekä julkisiin hallintotehtäviin. Liiketoiminnasta vastaavat Metsähallitus Metsätalous Oy ja Metsähallitus Kiinteistökehitys. Metsähallitus Metsätalous Oy vastaa valtion talousmetsien hoidosta ja Kiinteistökehitys kiinteistötoiminnasta. Metsähallituksen julkisia hallintotehtäviä hoitavat Luonto- ja eräpalvelut.⁶⁹ Luontopalvelut vastaavat luonnonsuojelualueiden ja kulttuuriperintökohteiden hoidosta, ylläpitää paikkatietojärjestelmiä sekä erilaisia retkeilyrakenteita. Eräpalvelut vastaavat erävalvonnasta sekä valtion riistamaista ja kalavesistä. Luontopalveluiden rahoitus tulee valtion budjettivaroista sekä hankerahoituksena.⁷⁰

Metsähallituksen omistajapoliittisissa linjauksissa vuosille 2016-2020 Luontopalveluiden tehtäviksi on määritelty mm. tuottavuutta parantaminen, luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen sekä matkailu- ja virkistyskäytön kehittäminen. Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien toimintakertomuksen mukaan toimintaa keskitetään suurimman kysynnän alueille.⁷¹ Vuonna 1859 perustettu Metsähallitus täyttää 160 vuotta vuonna 2019, ja on valinnut juhlavuoden teemaksi *#160 kestävää tekoa*.

3.2 Kansallispuistot

Kansallispuisto on vähintään 1000 ha kokoinen, luonnoltaan monipuolinen tai muutoin merkittävä valtion omistama alue. Kansallispuisto toimii yleisenä luonnonnähtävyytenä ja sen tulee toimia myös luonnontuntemusta ja opetusta tarjoavana paikkana. Kansallispuiston perustamisesta säädetään lailla. Kansallispuiston perustamissäädökset määrittävät luonnonsuojelulaissa (1096/1996).⁷² Kansallispuistot suojelevat kunkin alueen alkuperäistä luontoa.⁷³ Kansallispuistoja on perustettu 40⁷⁴ ympäri Suomen.⁷⁵ Ne esittelevät monipuolisesti suomalaista luontoa saaristosta Pohjois-Lappiin ja siltä väliltä.

Kansallispuistot vaalivat luonnon monimuotoisuutta sekä erityisiä luonnonarvoja. (Erotuksena luonnonpuistoista) kansallispuistojen tehtävä on sekä säilyttää arvokkaita luontokohteita, että toimia retkeilykohteina. Kaikki Suomen kansallispuistot sijaitsevat valtion omistamilla maa-alueilla, eikä niillä ole sallittua harjoittaa maa- tai metsätaloutta, lukuun ottamatta poronhoitoa. Nimitys kansallispuisto (National Park) johtui alun perin maanomistuksesta, mutta aatteen levittyä Yhdysvalloista Eurooppaan merkitys

---

⁶⁹ Metsähallitus 2017c.

⁷⁰ Metsähallitus 2018d.

⁷¹ Metsähallitus 2018, 8.

⁷² Metsähallitus 2014, 24-25.

⁷³ Perttula 2006, 9.

⁷⁴ Vuonna 1983 Suomessa oli 20 kansallispuistoa, vuonna 2019 niitä on 40.

⁷⁵ Metsähallitus 2019.

muuttui tarkoittamaan myös kansalle tarkoitettua puistoa. Kansallispuistoja on perustettu myös entisille metsätalousmaille, joita on osittain pyritty ennallistamaan. Kansallispuistojen sisällä on alueen menneisyydestä kertovia rakennusryhmiä, torppia, kämppiä ja autiotupia.⁷⁶

Edellä mainittujen rakennusryhmien lisäksi kansallispuistoissa on retkeilijöitä varten rakennettuja retkeilyrakenteita, kuten laavuja, autio- ja päivä tupia, opastuskylttejä sekä tulentekopaikkoja. Rakennusten lisäksi puistoissa on luontopolkuja ja vaellusreittejä pitkospuineen. Ihmisen vaikutus näkyy monissa puistoissa myös hoidettuina perinnemaisemina ja maatalouden synnyttäminä perinnebiotooppeina, jotka harvinaisine lajeineen katoaisivat ilman ylläpitoa.⁷⁷

Suomen kansallispuistot on FT Pekka Borgin mukaan perustettu kolmessa vaiheessa: vuonna 1938, vuonna 1956 sekä 1980-luvun alussa.⁷⁸ 1980-luvun alun jälkeen puistoja on perustettu tasaiseen tahtiin niin, että puistojen määrä on tuplaantunut.⁷⁹ Ensimmäiset suojelualueiksi rinnastettavat alueet ovat olleet muinaisia pyhiä alueita, joihin ei sopinut koskea. Varsinainen keskustelu alkuperäisen luonnon säilyttämisestä ja ”luontomuseoiden” perustamisesta nousi kuitenkin vasta 1800-luvulla.⁸⁰ Kansallispuisto ajatus syntyi Pohjois-Amerikassa eurooppalaisten uudisasukkaiden saavuttua alueelle. Ensimmäinen suojelualue, aluksi osavaltio puistoksi nimetty Yosemite, perustettiin Kalifornian alueelle vuonna 1864. Ensimmäinen kansallispuistoksi nimetty suojelualue Yellowstone perustettiin vuonna 1872 sen poikkeuksellisen upean luonnon vuoksi.⁸¹ Euroopan ensimmäiset yhdeksän kansallispuistoa perustettiin Ruotsiin kaikki samana vuonna 1909.⁸²

Vuonna 1802 Punkaharjun luonto teki vaikutuksen Keisari Aleksanteri I: n, joka kielsi hakkuut alueella. Punkaharju lunastettiin valtiolle vuonna 1840 ja harju säästyi kaskeamiselta. Valtio hankki omistukseensa myös muita arvokkaita luontokohteita, kuten Aavasaksan (vuonna 1877), Imatran koskialueen (vuonna 1883) ja Kolin (vuonna 1907), joista moni oli myös suosittu matkailukohde.⁸³ Valtioneuvos August Ramsay (1859–1943) puhui nuoruuden matkakertomuksissaan Etelä-Suomen luonnonsuojelualueiden puolesta. Ramsayn mukaan syrjäisemmät alueet eivät vielä vuosisatoihin tarvitse rauhoitusta.⁸⁴ Tutkimusmatkailija A.E Nordenskiöld oli kuitenkin eri mieltä. Kirjoituksessaan ”Ehdotus Valtakunnan puistojen perustamiseksi Pohjoismaihin” (”Förslag till inrättandet af Riksparker i de nordiska länderna”). vuodelta 1880 Nordenskiöld

---

⁷⁶ Hautala & Rautiainen 1995, 8.

⁷⁷ Lappalainen 2001, 16, 18.

⁷⁸ Borg 1992, 60.

⁷⁹ Metsähallitus 2019.

⁸⁰ Roiko-Jokela 2012b, 332.

⁸¹ Borg & Ornio 1992, 6-7.

⁸² Naturvårdsverket 2018.

⁸³ Borg & Ornio 1978, 42-43.

⁸⁴ Luttinen 2012, 341.

kuvaa koskemattoman luonnon merkitystä tuleville sukupolville.⁸⁵ Nordenskiöld aloittikin akateemisen keskustelun kansallispuistojen perustamisesta.⁸⁶

*”Jos nykyään maksetaan miljoonia muinaisten mestareiden maalauksista tai marmoriveistoksista, niin mitä ollaankaan vuosisadan perästä halukkaat maksamaan isänmaan todellisesta kuvasta, joka näyttää mimmoinen se oli muinoin, kun peltomaa vielä oli vähälainen, kun vielä oli olemassa viljelemättömiä rantoja ja metsiä, joihin kirves ei ollut koskenut” -Adolf Erik Nordenskiöld 1880.*⁸⁷

1800- 1900- lukujen vaihteessa kansallisromanttisen ideologian mukaisesti suomalaisesta luonnosta haluttiin luoda romanttista ja symbolista mielikuvaa. Alkuperäistä luontoa haluttiin museoida, jotta tulevilla sukupolvillakin olisi ”kosketus isiensä maahan”. Ajalle tyypillisesti luonto alettiin nähdä kansallisomaisuutena. Erilliset luonnonsuojelualueet olivat kompromissi ideologian ja elintason nousun vaatimusten välillä. Luonnonsuojelualueita perustettiin myös tieteellisistä syistä.⁸⁸

Vuonna 1903 metsänhoitajien tapa säästää maisemallisesti tai muutoin arvokkaita aloja hakkuilta muutettiin Metsähallituksen viralliseksi käytännöksi. Syntyi ns. säästömetsiä. Lisäksi valtion omistamat alueet, joita jo vanhastaan kutsuttiin luonnon- tai kansallispuistoiksi, saatettiin rauhoittaa. Ensimmäisenä kohteena Pallastunturin alue vuonna 1912. Vuonna 1918 Metsähallituksen johtoon valitun A.K Cajanderin mukaan metsämiesten oli tunnettava luonnonmetsät ymmärtääkseen metsän toimintaa. Vuonna 1922 annettiin laki suojametsistä, jolla pyrittiin ehkäisemään pohjoisessa metsärajan aleneminen. Luonnonsuojelulaki astui voimaan seuraavana vuonna 1923 sallien erillisten luonnonsuojelualueiden perustamisen. Aiemmin metsänsuojelutoimet olivat olleet vain Metsähallituksen harkinnassa. Hallitus teki vuonna 1927 lakiesityksen seitsemän luonnonpuiston ja neljän kansallispuiston perustamisesta. Esitys pohjautui kasvitieteen professori Kaarlo Linkolan selvitystyöhön. Laki, joka olisi mahdollistanut luonnonsuojelualueiden perustamisen, ei kuitenkaan tullut voimaan valtion maanomistussuhteiden epäselvyyden vuoksi. Vasta vuonna 1938, hallituksen vaihduttua, perustettiin kuusi luonnonpuistoa ja neljä kansallispuistoa.⁸⁹

1900-luvun alussa luonnonsuojelu tarkoitti aidon ja kauniin luonnon säilyttämistä tulevien sukupolvien ihailtavaksi, eikä niinkään suojelua ihmisen teoilta. Vuonna 1938 perustettu Suomen luonnonsuojeluyhdistyskin pyrki tasapainottelemaan luonnonvarojen hyödyntämisen ja suojelun välillä. Metsäteollisuus ja luonnonsuojelijat toimivat pääasiassa harmonisesti rinnakkain 1960-luvulle saakka, jolloin ympäristöherätys kyseenalaisti metsätalouden menettelytavat.⁹⁰

---

⁸⁵ Palmgren 1922, 51.

⁸⁶ Borg 1992, 51.

⁸⁷ Palmgren 1922, 52.

⁸⁸ Roiko-Jokela 2012a, 8.

⁸⁹ Parpola & Åberg 2009, 120-131.

⁹⁰ Haikari 2012, 310-311.

Vuonna 1938 perustetuista kansallispuistoista rajaluovutuksien jälkeen Suomen puolelle jäivät Pallas-Ounastunturin ja Pyhätunturin puistoalueet. Luonnonsuojelualueet asetettiin Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen eli nykyisen Metlan hallintaan. Uudet puistoalueet olivat kuitenkin vaikeasti saavutettavissa.⁹¹ Luonnonsuojelualueiden perustamisen tavoitteena oli säilyttää koskemattomia alueita esimerkkeinä erilaisista luontotyypeistä.⁹²

1950-luvulla lähes puolet Lapin suojametsäalueesta otettiin metsätalouden piiriin. Jälleenrakennusajan metsätalous uskoi Lapin loppumattomiin raaka-ainevarastoihin. Nollaraja, eli kannattavan puun keräyksen maantieteellinen raja rikkoutui 1960-luvun alussa johtuen koneiden kehittämisestä ja teiden rakentamisesta. Hakkuut Lapissa tosin osoittautuivatkin kannattamattomiksi ja metsän uudistuminen odotettua hitaammaksi.⁹³

Valtioneuvosto asetti vuonna 1950 metsäneuvos Vilho Lihtosen johtaman komitean selvittämään uusien luonnon- ja kansallispuistojen perustamista valtion maille. Osittain selvitys johtui rajaluovutusten johdosta pienentyneestä suojelualuemäärästä. Vuoden 1953 Luonnon- ja kansallispuistokomitean mietinnössä todetaan silloisten suojelualueiden edustavan Suomen erikoisolosuhteita, ja tyypillisen eteläsuomalaisen luonnon oleva vielä vailla suojelua. Komitea painotti luonnontilaisten metsä- ja suoalueiden tärkeyttä metsätutkimuksessa, sekä riistaeläinkannan elinvoimaisuuden vuoksi. Lisäksi komitea uskoi ihmisten ”halun nähdä koskemattomia luontoa” säilyvän tärkeänä matkailun vetovoimana tulevaisuudessakin. Komitea korosti alkuperäisen metsäluonnon säilymisen olevan perustettavien suojelualueiden varassa. Suojelualueiden tuli myös olla riittävän laajoja. Komitea esitti kuuden uuden kansallispuiston perustamista. Jo vuonna 1938 ohjelmassa ollut Oulangan-Juuman kansallispuiston perustaminen nousi taas esiin, mutta isojaon ollessa alueella edelleen kesken, perustaminen siirtyi jälleen. Ehdotukset ovat pääosin alueita, jotka jo ovat ns. säästömetsäalueita, eli poissa metsätalouden piiristä. Perustettavat kansallispuistot jäisivät metsähallituksen valvontaan.⁹⁴

Vuonna 1956 perustettiinkin seitsemän uutta kansallispuistoa, joiden yhteispinta-ala oli noin 51000 hehtaaria. Kyseiset kansallispuistot olivat Lemmenjoki, Oulanka, Rokua, Linnansaari, Petkeljärvi, Pyhä-Häkki ja Liesjärvi.⁹⁵ 1900-luvun toisella puoliskolla yleinen keskustelu suojelualueiden riittämättömyydestä kävi kuumana. Esimerkiksi Kessin erämaa-alueen hakkuuaikeet synnyttivät Inarissa 1980-luvulla julkisen vastustuksen. Metsäteollisuuden yhä voimistuvan toiminnan vastapainoksi Suomen Luonnonsuojeluliitto halusi lisää suojelualueita. Metsäteollisuus taas koki suojelualueiden jo riittävän. Luonnonsuojeluliiton

---

⁹¹ Perttula 2006, 19-20.

⁹² Haikari 2012, 330.

⁹³ Merivirta 2005, 231-232.

⁹⁴ Luonto- ja kansallispuistokomitea 1953, 7-29.

⁹⁵ Parpola & Åberg 2009, 347.

mukaan Suomi oli puistojen määrässä sekä retkeilypalveluiden tasossa pahasti kansainvälisesti jäljessä. Suojelualueiden perustamisella haluttiin myös estää metsäteollisuuden laajeneminen varsinkin Lapin ”viimeisillä erämaa-alueilla”. Pentti Linkola esitti jopa koko Lappia luonnonsuojelualueeksi.⁹⁶

Alkuun suurinta osaa kansallispuistoista ei hoidettu juuri millään tavalla. Vuonna 1966 Valtion luonnonsuojeluvalvojan toimisto laati yleisohjelman kansallispuistojen hoitoon, jossa ehdotettiin mm. retkeilypolkuverkoston kehittämistä. Vuonna 1974 perustettiin erillinen kansallispuistotyöryhmä. Työryhmä laati runkosuunnitelmat silloisille seitsemälle kansallispuistolle sekä ohjekirjeen puistojen käytöstä, jonka ajatus oli, että kansallispuistojen perustaminen edellyttää niiden hoitoa. Samoihin aikoihin eduskunnassa hyväksyttiin uusi kansallispuisto-ohjelma. Resurssit olivat kuitenkin kehnot. Metsähallituksen alaisuuteen perustettiin erillinen luonnonsuojelualue-toimisto vasta vuonna 1981, joka toimi asiantuntijaelimenä luonnonsuojelualueita koskevissa asioissa. Vuotta myöhemmin, vuonna 1982, vahvistettiin laki kansallispuistoista. Organisaation kankeus ja resurssien puute juuri suojelualuekysymyksissä hidastivat kansallispuistojen perustamista.⁹⁷

Vuoden 1982 laki kansallispuistojen perustamisesta edellytti, että puistoille laaditaan hoito- ja käyttösuunnitelmat.⁹⁸ Vuonna 1982 perustetut kansallispuistot ovat Helvetinjärvi, Hiidenportti, Isojärvi, Itäinen-Suomenlahti, Kauhaneva-Pohjankangas, Lauhanvuori, Patvinsuo, Riisitunturi, Salamajärvi, Seitsemäinen ja Tiilikkejärvi. Vuotta myöhemmin perustettiin Saaristomeren sekä Urho Kekkosen kansallispuistot.⁹⁹ Alun perin Koilliskairan kansallispuistona tunnetun Urho Kekkosen kansallispuiston rakentamiseen käytettiin poikkeuksellisen paljon aikaa ja varoja. Puiston oli tarkoitus valmistua vuonna 1980 Urho Kekkosen 80-vuotissyntymäpäiväksi, mutta avattiinkin vasta vuonna 1983.¹⁰⁰ Vuoden 1983 jälkeen on perustettu vielä 20 uutta kansallispuistoa, uusimpana vuonna 2017 perustettu Hossa. Lisäksi vanhimpia puistoja, Pallas-Ounastunturin sekä Pyhätunturin alueita on laajennettu ja puistot nimetty vuonna 2005 uudestaan Pallas-Yllästunturiksi ja Pyhä-Luostoksi.¹⁰¹

Vuonna 1991 astui voimaan erämaalaki, joka suojeli 12 erämaa-aluetta. Alueet olivat jo kertaalleen vuonna 1922 suojeltuja Lapin suojametsäalueita, jotka suojeltiin nyt erityislailla.¹⁰² Suojametsälaki kumottiin vuoden 1997 metsälailalla siirtämällä suojametsälain määräykset uuteen lakiin.¹⁰³ Vuonna 1923 säädetty

---

⁹⁶ Haikari 2012, 330-331, 336, 340.

⁹⁷ Parpola & Åberg 2009, 357-367.

⁹⁸ Perttula 2006, 26.

⁹⁹ Metsähallitus 2018c.

¹⁰⁰ Parpola & Åberg 2009, 365.

¹⁰¹ Metsähallitus 2018c.

¹⁰² Borg 1992, 79-80.

¹⁰³ Borg 2008, 170-171.

luonnonsuojelulaki (1096) uudistettiin vuonna 1996. Uusi laki otti huomioon myös metsälainsäädännön (1096/1996) ja rantarakentamista koskevat osat rakennuslaista (370/1958).¹⁰⁴

Kansallispuistojen suosio kasvaa vuosi vuodelta. Vuonna 2017 kansallispuistoihin tehtiin 3,1 miljoonaa käyntiä, ja vuonna 2018 luku oli 3 167 800. Suosituimpia puistoja kävijämäärien perusteella vuonna 2018 olivat Pallas-Yllästunturi (549 200) sekä Urho Kekkosen kansallispuisto (340 000). Isojärven kansallispuistossa käytiin 19 000 kertaa, kun vastaava luku vuonna 2017 oli 17 800. Vuoden 2017 juhluvuoden tapahtumat sekä samana vuonna perustettu Hossan kansallispuisto vaikuttivat kansallispuistojen kävijämääriin merkittävästi, mutta tasainen nousu jatkui vielä seuraavanikin vuonna.¹⁰⁵

3.3 Isojärven kansallispuisto

Vuonna 1982 perustettu Isojärven kansallispuisto sijaitsee Kuhmoisissa, eteläisessä Keski-Suomessa. Kansallispuisto suojelee alueen metsäisiä vaara-alueita sekä järvimaisemaa ja luonnontilaisia rantoja. Pinta-alaltaan kansallispuisto on 2167 hehtaaria eli 22 km². Varsinaisen kansallispuistoalueen välittömässä läheisyydessä on myös muita pienempiä suojelualueita. ja kansallispuiston alueelta alkaa Natura 2000 alueeksi luokiteltu Arvajankoski-reitti. Kansallispuiston alueella sijaitsee myös useita arvokkaita kulttuuriperintökohteita. Suuret korkeuserot, kalliojyrkänteet ja niiden väliset rotkolaaksot, muodostavat Isojärven kansallispuiston vaihtelevan luonnon. Puiston metsät ovat pääosin kuusivaltaisia ja korkeammilla kohdilla mäntyvaltaisia entisiä talousmetsiä. Rotkolaaksojen eli hoilojen pohjalla kasvillisuus on lehtomaisen rehevää. Pienet järvet, purot ja lammet ovat alueella yleisiä. Alueen suurin järvi, puistolle nimensäkin antanut Isojärvi on karu ja kirkasvetinen.¹⁰⁶ Kansallispuistossa sijaitsee myös Kuhmoisten korkein kohta, Vahtervuori.¹⁰⁷

Ensimmäinen suojelualue nykyisen kansallispuiston alueella oli 1950-luvulla rauhoitettu Latokuusikko. Vuonna 1968 Isojärven saarista ja vuonna 1972 Lortikan alueesta muodostettiin luonnonhoitometsät. Tällöin suojeltua pinta-alaa oli jo yli 500 hehtaaria. Vuonna 1976 *Kansallispuistokomitea* esitti Isojärven kansallispuiston perustamista alueen maisemallisten arvojen ja luonnontilaisuuden vuoksi.¹⁰⁸ Puistoon laadittiin runkosuunnitelma vuosina 1982–84. Runkosuunnitelmassa alue jaettiin 950 hehtaarin nähtävyydsosaan sekä sen ulkopuolisiin osiin. Nähtävyydsosaan aiottiin sijoittaa kaikki opastukset ja palvelut. 1980-luvun puolella välissä alkoivat kansallispuiston rakennustyöt. Heretyn kämpä kunnostettiin

---

¹⁰⁴ Maaperä 2018, 9.

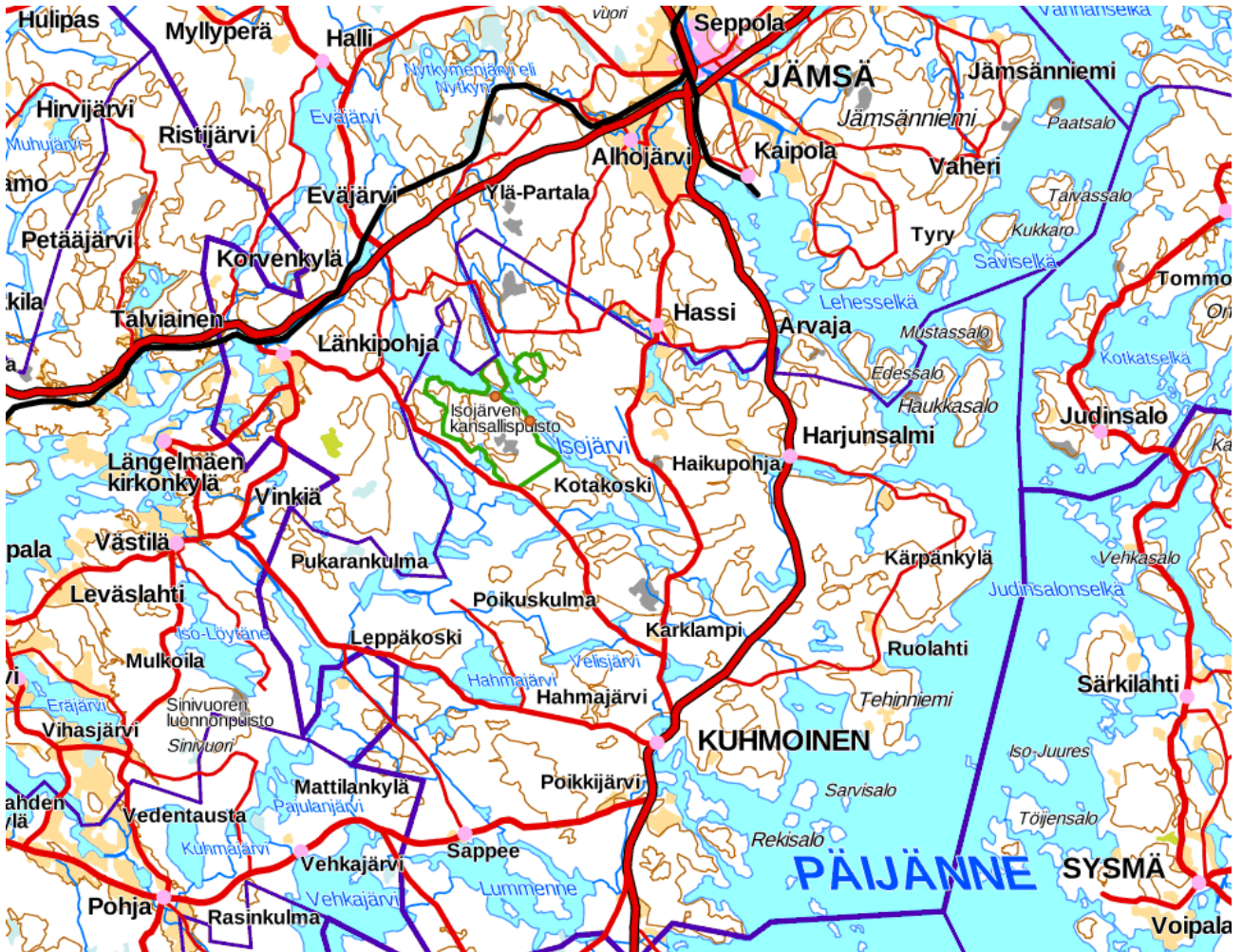
¹⁰⁵ Metsähallitus 2018a, 2018c ja 2019.

¹⁰⁶ Halinen 2009, 11, 19, 21-23, 92.

¹⁰⁷ Gyllén 2002, 174.

¹⁰⁸ Halinen 2009, 48.

keskusopastuspaikaksi ja viralliset avajaiset pidettiin vuonna 1987. Runkosuunnitelman mukaiset puistonrakennus- sekä rakennusten korjaustyöt jatkuivat 1990-luvun puoliväliin saakka.¹⁰⁹

Kuva 2: Isojärven kansallispuiston sijoittuminen. Ala-Vahteri ja Haara-aho ovat merkitty karttaan oransseilla pisteillä. (Kartta: Maanmittauslaitos.)

Asutus nykyisen Keski-Suomen alueelle saapui noin 8200 eKr. Kuhmoisten Linnavuorelta on tehty lukuisia arkeologisia löytöjä, jotka ovat ajoitetut 1100–1300 -luville jKr.¹¹⁰ Linnavuorelta Isojärven kansallispuiston rajalle on noin kymmenen kilometriä. 1500-luvulta lähtien savolainen uudisasutus levisi hämäläisten erämailla. Uudisasutukseen kannustettiin, sille se loi kruunulle uusia verotuskohteita. Savolaisen asutuksen ydinalueet olivat Kuhmoisten ja Isojärven alueen pohjoispuolella, mutta tarkkaa rajaa ei voida vetää. Esimerkiksi Huhtalan torpan nimi viittaisi savolaisten mukanaan tuomaan havumetsiä hyödyntävään huhtakaski -menetelmään.¹¹¹ Asutus syntyi jatkumona alueen eränkävynille, ja muodostui aluksi harvaksi.¹¹² Ensimmäiset pysyvät asumukset Keski-Suomessa ovat olleet savujohdottomia yksinäisasumuksia, joiden

¹⁰⁹ Gyllén 2002, 174-177.

¹¹⁰ Viikuna 1998, 43, 73.

¹¹¹ Rantatupa & Rinta-Tassi 2009, 24.

¹¹² Niiranen 1981, 11-12.

yhteyteen saatettiin rakentaa myöhemmin porstua. Vauraammissa taloissa rakennettiin kokonaan uusi asuinrakennus, jolloin ensimmäinen asumus jäi usein saunaksi. Uusi asuinrakennus tehtiin varallisuuden ja tarpeen mukaan kaksihuoneiseksi parituvaksi, tai yksihuoneiseksi, johon lisättiin myöhemmin toinen tupa.¹¹³

Isojärven kansallispuiston alueen vanhimpia rakennuksia on Isojärven pohjoisosassa sijaitsevan Luutsaaren vuonna 1833 rakennettu kalapirtti, joka on toiminut muikunpyytäjien tukikohtana. Saari on tunnettu aiemmin nimellä Majasaari, mikä saattaa viitata aiempaan rakennuskantaan ja pitkään jatkuneeseen perinteeseen eränkävijöiden kalamajasta.¹¹⁴ Kalapirtti on todettu Kuhmoisten kunnan rantayleiskaavassa arvokkaaksi rakennukseksi merkinnällä sr sekä maakuntakaavassa maakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi.¹¹⁵

Kansallispuiston vanhin säilynyt rakennuskokonaisuus on viimeistään 1700-luvun puolivälissä perustettu Huhtalan (vuoteen 1895 saakka Wuorihuhta) torppa. Torpan vanhimmat rakennukset ovat 1700- ja 1800-lukujen vaihteesta. Huhtala itsenäistyi vuonna 1933.¹¹⁶ Huhtalan nimi, ”huuha” viittaa kaskeamiseen, jota torpassa onkin harjoitettu 1800-luvun lopulle saakka. 1950 ja -60 -lukujen vaihteessa Huhtala jäi vaille asukkaita ja myytiin valtiolle vuonna 1962. Huhtala on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennushistorialliseksi kohteeksi vuonna 1993. Rakennukset ovat suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetulla asetuksella (480/1985).¹¹⁷ Tällä hetkellä Huhtalan pihapiirissä ovat päärakennuksen lisäksi vierastupa, kaksi aittaa, sauna, silpuslato sekä riihen rauniot.

1800-luvulla sahateollisuuden laajeneminen aiheutti suuret metsäsavotat, jotka levisivät myös Isojärven seudulle. Savottojen monipuolistuminen ja kämpppälait¹¹⁸ velvoittivat rakentamaan kasvavalle työmiesjoukolle majoitustilat. Kansallispuiston opastus ja kahvilarakennuksena nykyisin toimiva Heretyn kämpppä rakennettiin uusien säädösten mukaan vuosina 1946–47. Kämppekartanon rakennukset ovat suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetulla asetuksella (480/1985). Heretty rakennettiin hevosten kämpäksi ja lähellä sijaitseva vuonna 1952 rakennettu Lortikan kämpppä hakkuumiehille.¹¹⁹

Kansallispuiston alueella on myös Huhtalan torppaa nuorempia tiloja. Luutsaaren tila on perustettu vuonna 1851 Isojärven samannimiseen saareen Mäkilä -nimisenä torppana, ja ostettiin kansallispuistoon liitettäväksi vuonna 1993. Luutsaaren nykyinen päärakennus on rakennettu vuonna 1959.¹²⁰ Tila on toiminut viime vuosina Metsähallituksen lammaspaimenviikkojen käytössä.¹²¹ Rakennuksilla on Kuhmoisten sisäjärvien

---

¹¹³ Hämäläinen 1930, 39-42, 45, 48.

¹¹⁴ Vauramo 1988, 15.

¹¹⁵ Halinen 2009, 36, 44.

¹¹⁶ Vauramo 1988, 3, 6, 12.

¹¹⁷ Halinen 2009, 36, 41-42.

¹¹⁸ 1. kämpppälaki vuonna 1928 ja 2. laki vuonna 1947.

¹¹⁹ Halinen 2009, 36, 39, 46-47.

¹²⁰ Ranta 2009, 13, 61, 66, 74.

¹²¹ Metsähallitus 2017a

rantayleiskaavassa merkintä yr eli osa-alue, jonka rakennukset ja pihamiljöö säilytetään. Isojärven etelänpuoleisella rannalla ovat 1990-luvulla kansallispuistoon liitetyt Ala-Vahterin ja Haara-ahon tilat.

Isojärven rantoja on suojeltu valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman avulla. Suojelutarve nousi esiin, kun huvila- ja mökkirakentaminen Suomessa kasvoi voimakkaasti 1960-luvulta lähtien. Rantojen rakentaminen herätti vastustusta sekä virkistyskäytön, että vapaan rantaluonnon alueiden vähenemisen vuoksi. Lakiesitys rantojen suojelusta laadittiin jo vuonna 1967, mutta se kaatui vastustukseen. Vuonna 1977 UNESCO:n alaisuudessa toimineen Kansainvälisen biologisen ohjelman (IBP) Project Aqua -ohjelman turvin aloitettiin arvokkaimpien vesistökohteiden inventointi. Ohjelman suojeluesityksiin kuuluivat kaikki vesistökohteet pienistä järvistä suuriin vesistöihin. Esityksen laajuuden vuoksi vesiluonnon suojelu jaettiin eri osa-alueisiin, ja 1980-luvun lopulla myös vesistöt ja rannat erotettiin toisistaan erillisiksi suojeltaviksi kokonaisuuksiksi. Vuonna 1990 ympäristöministeriön periaatepäätöksellä valtakunnallisesta rantojensuojeluohjelmasta suojeltiin 8700 km sekä meren että järvien rantaviivaa.¹²²

Kansallispuiston alue ei ole pelkkää koskematonta luontoa, vaan siellä näkyy ihmisen vaikutus. Isojärven kansallispuiston alueella on eletty, metsästetty, kaskettu, poltettu tervaa ja harjoitettu metsätaloutta jo kauan ennen kansallispuiston perustamista. Puiston perustamisen jälkeen ihmisen vaikutus puiston luonnossa on vähentynyt, ja antanut tilaa muille lajeille. Puiston tunnuseläin on kanadanmajava ja majavien muokkaamaa maisemaa voikin havaita puistossa Kalakorvessa ja Hevosjärvellä.¹²³

Nykyään puiston alueella, Isojärven etelänpuoleisessa osassa on 3-22 km mittaisia retkeilyreittejä, joista esimerkiksi Heretyn ja Lortikan kämppien välinen polku oli pyörätienä käytössä jo savottavuosien aikaan. Kansallispuisto on Jouni Laaksosen ”Retkeilijän kansallispuistot” kirjan kävijämääriin perustuvan jaottelun mukaan ”erittäin rauhallinen puisto”.¹²⁴ Isojärven kansallispuistossa kävi vuonna 2017 17 800 henkilöä, kun vastaava luku vuonna 2016 oli 16 000 ja vuonna 2010 10 000. Valtakunnallinen kävijämäärien nousu näkyy myös Isojärvellä, sillä vuonna 2018 puistossa kävi 19 000 retkeilijää.¹²⁵

---

¹²² Borg 2008, 269-271.

¹²³ Karvinen 2017, 171.

¹²⁴ Laaksonen 2016, 114-116.

¹²⁵ Metsähallitus 2018b ja 2019.

Kuva 3: Isojärven kansallispuisto keväällä 2016.

4. Kohteet Isojärven kansallispuistossa

Ala-Vahteri ja Haara-aho sijaitsevat Isojärven rantamaisemissa, kansallispuiston reunamilla Kuhmoisten Kylämän kylässä. Isojärven kansallispuistoa perustettaessa vuonna 1982 Ala-Vahteri ja Haara-aho eivät vielä kuuluneet puistoalueeseen, mutta ne liitettiin siihen 1990-luvulla. Tilat sijaitsevat 1,5 km etäisyydellä toisistaan. Molemmille tiloille on tällä hetkellä tieyhteys, mutta niitä perustettaessa matkaa on kuljettu polkuja tai järveä pitkin. Isojärvi on molemmilla tiloilla tärkeä elementti, niin kulkuyhteyden kuin ruuanhankinnankin kannalta, sekä nykyisin maisemallisten arvojen vuoksi. Isojärveltä on yhteys Arvajan reittiä pitkin Päijänteelle. Ala-Vahterin ja Haara-ahon vaiheita on käsitelty Kuhmoisten Kylämän kylästä tehdyssä paikallishistoriikissa ”Kylä nimeltä Kylämä”.¹²⁶

Kuva 4: Ote Kuhmoisten pitäjänkartasta vuodelta 1925. Vahterin torppa on merkitty karttaan. Haara-ahon kohdalla on peltoa, mutta ei vielä rakennuksia.

Isojärvi sijaitsee maakuntajaon mukaan Hämeen ja Keski-Suomen rajamailla. Luonnon- ja viljelyolosuhteet ovat kuitenkin alueella samankaltaiset kuin itäisessä Suomessa, savo-karjalan kulttuuripiirin alueella. Koillis-Hämeen ja Keski-Suomen alueelta puuttuvat etelä-Hämeen suuret peltoaueat, mihin vaikuttavat vesistöjen runsaus sekä maan muodot.¹²⁷ Vuodelta 1936 peräisin oleva Suomen kasvimaantieteellinen jako luokitteleeikin Savon, suurimman osan Hämettä ja osan Karjalaa samaan järviolueeseen.¹²⁸ Maan muotojen

¹²⁶ Gyllén 2002.

¹²⁷ Hämäläinen 1930, 109.

¹²⁸ Kalliola 1958, 14, 175.

vuoksi varhaisin asutus on muodostunut alueelle vesistöiden, kallioiden ja kumpareiden väleihin pisteittäin ilman rivikyläperinnettä.¹²⁹ Nykyinen kansallispuiston alue on kallioista, paikoin vaikeakulkuista ja järvien rikkomaa. Alue on vanhaa eränkävijöiden aluetta, mutta vakituinen asutus on nykytietämyksen valossa verrattaen nuorta. Kansallispuiston alueella ei ole tunnettuja muinaisjäännöksiä. Lähin kivikautinen löytöpaikka on Isojärven pohjoisrannalla Uuhiniemessä.¹³⁰ Isojärvi alueen suurena ja kalaisana vesistönä on kuitenkin tuonut alueelle ensin eränkävijöitä ja kalastajia ja myöhemmin vakituista asutusta. Veden saanti ja kaivon paikka olivatkin ensimmäisiä asioita, jotka varmistettiin ennen rakentamista.¹³¹

Alueelle tyypillinen rakennusperintö muotoutuu osittain paikallisen maiseman ja ilmaston mukaan. Nämä tekijät vaikuttavat rakennuksen muotokieleen ja näin ollen luovat paikallista perinnettä.¹³² Vanhat säädökset, jotka Etelä-Suomessa vaikuttivat rakennusten sijoitteluun, eivät vaikuttaneet Keski-Suomessa, jonka asutus, kuten edellä todettiin, oli vanhaa eränkävijöiden perua. Pientiloihin ja torppiin kuuluvien rakennusten vähäinen määrä ei myöskään pakottanut järjestämään niitä tarkasti riveihin. Ainoat säännönmukaisuudet keskisuomalaisten rakennusten sijoittelussa ovat ne, että aitta on lähellä asuinrakennusta ja sauna lähellä vettä. Harva asutus mahdollisti rakennusten ja viljelysten sijoittelun parhaimpiin paikkoihin.¹³³ Peltomaiksi valittiin yleensä viljavimmat metsät,¹³⁴ mutta karu alue ei mahdollistanut asutusta ihan jokaiseen kolkkaan.

Rakennusten sijoittelun on sanellut useimmiten käytäntö. Rakennuksen tehtävä on myös määrännyt sille optimaalisimman paikan.¹³⁵ Luonnonolosuhteet, eli Isojärven kallioidet ja karut rannat ovat varmasti olleet merkittävä vaikutin rakennusten paikkoihin alueella. Kartan korkeuskäyriä tutkiessa voi havaita Ala-Vahterin ja Haara-ahon rakennusten olevan melko lailla alueiden tasaisimmilla kohdilla. Ala-Vahterin päärakennus sijaitsee aivan Isojärven rannalla, matkaa järveen kertyy vain 15 metriä. Päärakennus tuskin kuitenkaan on rakennettu lähelle rantaa maisemallisista syistä, vain hyvän rakennuspaikan vuoksi. Lisäksi Ala-Vahteri ei sijaitse suurten selkien kohdalla, vaan Vahterinsalmen kohdalla, Pässiniemen suojassa. Haara-aho sijaitsee lähellä ristiselkää, mutta rakennukset eivät olekaan rannassa, vaan päärakennuksen nurkalta matkaa Isojärveen on noin 130 metriä.

Myös alueen historiallinen traditio, turvallisuus, edustavuus sekä hygienia ovat saattaneet vaikuttaa rakennusten sijoitteluun. Asuinrakennuksen lisäksi pihapiirien tärkeimpiä rakennuksia olivat navetta, talli, eri tarkoituksiin rakennetut aitat ja vajat sekä riihi, sauna ja mahdollisesti myös paja sekä kellari. Pihojen suunnitteluperiaatteet näkyvät parhaiten suurissa ja varakkaimmissa taloissa. Ala-Vahterin ja Haara-ahon

---

¹²⁹ Niukkanen 2009, 29.

¹³⁰ Museovirasto.

¹³¹ Lagus 1893, 3.

¹³² Korhonen 2005, 173-174.

¹³³ Hämäläinen 1930, 282, 285-286, 290-291.

¹³⁴ Wall 1998, 444.

¹³⁵ Valonen & Korhonen 2006, 24.

kaltaisilla torpilla järjestys ei ole niin selvästi havaittavissa, mutta viitteitä samoihin ajatustapoihin voidaan nähdä.¹³⁶

Pihamuodot ovat perinteisesti Suomessa jaettu läntisiin umpipihoihin ja itäisiin avoimiin pihoihin. Ala-Vahteri ja Haara-aho sijaitsevat Kuhmoisissa, keskisessä Suomessa, jonne vaikutteet ovat levinneet molemmista suunnista. Keski-Suomessa yleisimpiä pihamuotoja ovat kuitenkin olleet avopihatalot, ja umpipihat ovat olleet alueella vain yksittäisiä tapauksia. Pihamuotojen tutkimusta on kuitenkin haitannut isojaon tuomat muutokset läntisiin ryhmäkyliin. Isojako ei suoraan vaikuttanut 1800-luvun alussa perustettuun Ala-Vahterin torppaan eikä 1900-luvun alussa perustettuun Haara-ahon tilaan, mutta alueen muuhun kehitykseen kylläkin. Asutus on pistemäistä, tilojen maat ovat rakennusryhmien ympärillä, eikä asutus ole keskittynyt kyliin. Keski-Suomessa yleiset pihamuodot voidaan jakaa kahteen tyyppiin: harvinaisempi oli epäsäännöllinen avopiha eli niin kutsuttu hajapiha, jossa rakennukset sijoittuivat maaston muotojen mukaan. Tavallisemmin rakennukset sijoitettiin ”uuden ajan rakennustaitteen mukaisin vaatimuksin” yhdensuuntaisiin riveihin ja toisiinsa nähden suoriin kulmiin. Tästä pihamuodosta käytettiin nimitystä suoristunut avopiha.¹³⁷

Vanhoissa pihapiireissä on sijainnut useita rakennuksia, joista monet ovat ajan saatossa hävinneet. Rakennuspaikat ovat kuitenkin pitkään havaittavissa maastossa, mikäli maata ei siltä kohdalta ole muokattu. Vaikka rakennus olisi purettu, poltettu tai lahonnut, painaumat, perustus kivetykset sekä mahdolliset tulisijat säilyvät pitkään näkyvissä. Ala-Vahterin ja Haara-ahon pihapiireissä on vanhojen karttojen ja arkistolähteiden mukaan ollut useita, jo hävinneitä rakennuksia, joiden jäänteet ovat paikoitellen kuitenkin yhä havaittavissa. Vanhoista pihapiireistä pystyy usein myös päättelemään edellä käsiteltyjen sijoitteluperiaatteiden mukaisesti, mitä hävinneet rakennukset ovat saattaneet olla.

Keski-Suomen rakennusperintö on Albert Hämäläisen mukaan saanut eniten vaikutteita itäisestä Suomesta. Esimerkiksi Hämeessä ja eteläisemmässä Suomessa yleinen pakaritupa on alueella tuntematon. Koillis-Hämeessä, johon myös Kuhmoinen kuuluu, tavataan Länsi-Suomen asuinrakennuksille tyypillistä asuinrakennusmallia, jossa toisen tuvan päähän on rakennettu vielä kaksi kamaria. Pohjoisempaan Keski-Suomessa malli harvinaistuu.¹³⁸ 1800-luvun lopulla vaikutteita tuli myös Pohjanmaalta, mm. kirkonrakentajien mukana. Pohjalaisiin vaikutteisiin kuuluu mm. ns. ”riimahirsi”, eli räystäään ja ylimmän seinähirren välissä oleva, koristeellisesti veistetty hirsi.¹³⁹

---

¹³⁶ Valonen & Korhonen 2006, 24, 28.

¹³⁷ Valonen & Korhonen 2006, 9-11, 69-72, 94.

¹³⁸ Hämäläinen 1930, 109, 120-121.

¹³⁹ Hämäläinen 1930, 127-129.

Taloustrakennuksista sauna on kuulunut keskisuomalaisen torpan pihaan varmuudella jo 1800-luvun alussa.¹⁴⁰ Sauna oli usein pihapiiriin ensimmäinen rakennus, jossa saatettiin aluksi asuakin.¹⁴¹ Aittoja saattoi pihassa olla useampia. Aitat olivat usein pieniä, mutta jokaisella oli oma käyttötarkoituksensa. Pienen torpan navetta on ollut neliseinäinen, joko ikkunaton tai pienellä ikkunalla varustettu rakennus. Pienimmissä navetoissa ei ole ollut erillisiä parsia. Torpan navetan yhteydessä oli navettalato. Pieniä niitty latoja kuului taloon tai torppaan useita, jotta heinää ei tarvinnut kuljettaa pitkää matkaa. Pienimmissä torpissa ei ollut omaa riittä, mutta esimerkiksi Vahterin torpassa riihi on ollut. Venehuone eli nurkkasalvoksella veistetty venetalas oli yleinen rakennus järvien peittämässä Keski-Suomessa.¹⁴² Rakennusosia on perinteisesti hyödynnetty useaan kertaan. Rakennettaessa uutta taloa on vanhan talon hirret hyödynnetty esimerkiksi oman tai naapurin taloustrakennuksena.¹⁴³

Torppari- ja pienviljelyskausi tulivat kuitenkin aikanaan päätökseensä myös Ala-Vahterissa ja Haara-ahossa. Karjanpidon loputtua ennen avoimet pihapiirit kasvoivat pikkuhiljaa umpeen, sillä karja ei enää laiduntanut pihapiireissä. Myös niityt ja sarkaojat metsittyivät, sillä niistä ei enää niitetty heinää. Viljelyn loputtua pellot kävivät tarpeettomiksi, ja pienet kiviset pellot olivat usein kannattavinta metsittää. Vuodesta 1969 alkaen peltojen metsittämiseen on myönnetty valtion tukea. Vuosien 1969–1994 välillä peltoa Suomessa metsitettiin yhteensä 200 000 ha.¹⁴⁴ Myös Ala-Vahterin ja Haara-ahon peltoja metsitettiin tuona aikana. Vuoden 1966 peruskartassa molempien tilojen ympärillä olevat peltotilkut ovat hävinneet jo vuoden 1986 kartasta. Metsitetyt pellot erottuvat muusta metsästä paitsi tasaisuudellaan ja kivettömyydellään, niin myös lajistollaan. Peltokasvillisuus korvautuu metsälajeilla hitaasti; peltolajit säilyvät alueen lajistossa useita vuosikymmeniä, mikä tekee metsitetyistä pelloista poikkeavan kasvupaikan.¹⁴⁵

Alueella on voimassa sisäjärvien rantayleiskaava sekä valtakunnallinen rantojensuojeluohjelma. Ala-Vahteri sijaitsee rantojensuojeluohjelman alueen sisällä. Tilakeskus on merkitty Kuhmoisten kunnan rantayleiskaavassa vuodelta 2002 merkinnällä ”yr” eli osa-alue, jonka rakennukset ja pihamiljöö säilytetään. *”Osa-alueella olevia rakennuksia on mahdollista hyödyntää palvelemaan Isojärven kansallispuiston opastusta ja käyttöä. Alueen perinneympäristöarvojen säilyminen tulee turvata laatimalla alueelle erillinen hoito- ja käyttösuunnitelma”*. Haara-ahon kohdalla ei ole merkintöjä. Haara-aho rajautuu ulos myös rantojensuojeluohjelman alueesta.

---

¹⁴⁰ Hämäläinen 1930, 156.

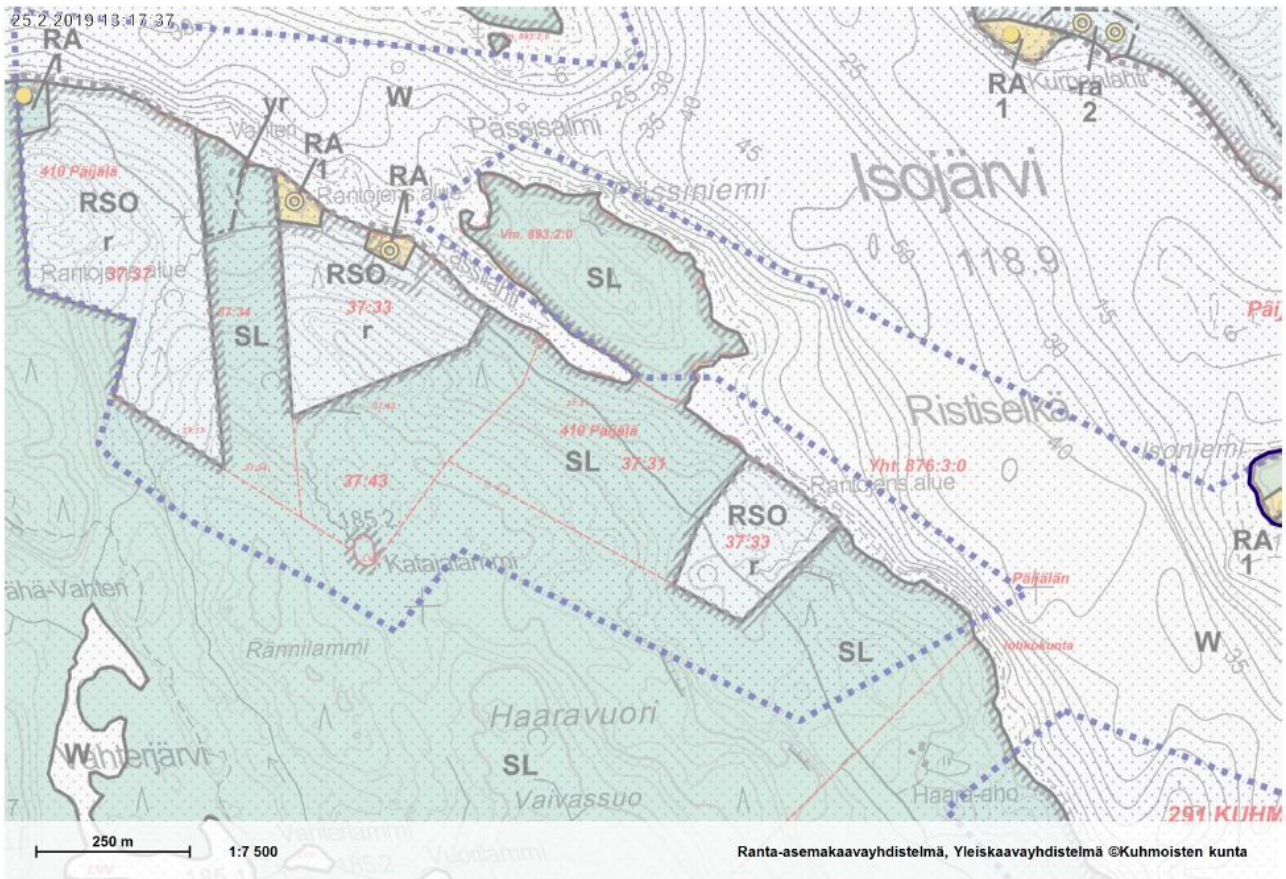
¹⁴¹ Lagus 1893, 4.

¹⁴² Hämäläinen 1930, 175, 177, 180, 200-201, 203, 216, 218-219.

¹⁴³ Korhonen 2005, 162.

¹⁴⁴ Wall 1998, 444.

¹⁴⁵ Wall 1998, 446-447.

Kuva.5: Kuhmoisten kunnan rantayleiskaava vuodelta 2002¹⁴⁶

Tilojen vaiheita tutkiessani hyödynsin maanmittauslaitoksen avoimia palveluita. Jokaisella tilalla on yksilöllinen kiinteistötunnus, joka koostuu neliosaisesta numerosarjasta. Tämä numerosarja muodostuu kunnan, kylän sekä emäkiinteistön, josta tila on lohkottu, perusteella. Kaksi viimeistä numeroa ovat myös kiinteistön rekisteritunnus. Rekisteritunnus on usein merkitty vanhoihin karttoihin tilan kohdalle. Haara-aholla ja Ala-Vahterilla ei ole enää omia kiinteistötunnuksia, sillä liitettäessä valtion omistamaan suojelualueeseen, annetaan tilalle vastaanottavan kiinteistön tunnus.¹⁴⁷ Rekisteritunnukset ovat kuitenkin löydettävissä alueen peruskartoista, jotka ovat laadittu ennen tilojen liittämistä kansallispuistoon. Rekisteritunnusten sekä naapuritilojen nykyisten kiinteistötunnusten perusteella on mahdollista selvittää lakanneet kiinteistötunnukset ja niiden perusteella esimerkiksi lohkomisvuodet ja emäkiinteistöt. Kiinteistörekisteriasetus velvoittaa säilyttämään tietyt tiedot myös lakanneista rekisteriyksiköistä,¹⁴⁸ joten maanmittauslaitoksen avoimien palveluiden avulla voi selvittää kohteiden historiaa.

¹⁴⁶ Kuhmoinen.karttatiimi.fi

¹⁴⁷ Kiinteistörekisteriasetus (2014/62).

¹⁴⁸ Kiinteistörekisteriasetus (1996/970) ja (2018/488).

4.1 Ala-Vahteri

Vahterin torppa on perustettu 1800-luvun alussa. Ensimmäiset merkinnät torpan asukkaista ovat vuodelta 1828. Tuolloin torppaa asuttivat Kalle Kallenpoika vaimonsa Heta-Kaisan (Hedda Cajsa) kanssa. Vuonna 1835 heille syntyi tytär nimeltä Wilhelmina. Kalle Kallenpoika kuoli vuonna 1846 punatautiin ja seuraavana vuonna Heta-Kaisa meni uusiin naimisiin renki Jaakko Juho Kallenpojan kanssa.¹⁴⁹ Kuhmoisten pitäjänkarttaan 1840-luvulta on merkitty Vahterin talouskeskus. Ensimmäinen säilynyt maininta Vahterista Hyrkkälän sotilasvirkatalon yhteydessä on tiluskarttaan liittyvässä jakokirjassa vuodelta 1849, jolloin Hyrkkälän tiluksiin on merkitty kuuluviksi Wahterinpelto, Wahterinojanniityt sekä Wahterinmaa. Vuoden 1859 virkatalon tarkastusasiakirjassa mainitaan jo nimeltä Wahterin torppa.¹⁵⁰

Kuva 6: Ote Kuhmoisten pitäjänkartasta vuodelta 1840.

Heta-Kaisan ja Jaakko Juho Kallenpojan jälkeen Vahteria asuttivat Kustaa Valpunoika Liisa vaimoineen vuodesta 1854 vuoteen 1862. Vuodesta 1862 lähtien asukkaaksi on merkitty torppari Johan Jakob¹⁵¹ vaimoineen, ja heidän kuolinvuodekseen 1866.¹⁵² Vuonna 1863 Vahterin pihapiirissä olivat seuraavat rakennukset: asuinrakennus, jossa oli tupa ja kammari, sauna ja keittohuoneet, navetta kahdella ladolla, kolme aittaa, riihi ja yhdeksän latoa. Eläimiä tilalla oli tuolloin hevonen, neljä lehmää, viisi sikaa, neljä

¹⁴⁹ Kuhmoisten seurakunnan arkisto ja Gyllén 2002, 43.

¹⁵⁰ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

¹⁵¹ Lyhytaikaisten torpparien nimet ovat rippikirjassta ylivivattu, joten niistä on vaikea saada selvää.

¹⁵² Kuhmoisten seurakunnan arkisto ja Gyllén 2002, 43.

lammasta ja kuusi vuolta.¹⁵³ Vuonna 1867 Vahteriin muuttivat Kalle Fredrikinpoika Anna vaimoineen.¹⁵⁴ 1870-luvulla torppareiksi tulivat Kustaa ja Eeva Backman ja vuonna 1915 viimeisiksi torppareiksi muuttivat Joonas ja Olga Rannisto.¹⁵⁵ Metsänjakokirja vuodelta 1882 paljastaa, että asuinrakennuksessa on ollut tupa ja kaksi kamaria sekä etehinen. Lisäksi torppaan on kuulunut kaksi aittaa, talli ja navetta, kolme rehulatoa, halkoliiteri, sauna ja keittuhuoneet,¹⁵⁶ riihi, venehuone ja yhdeksän latoa niityillä. Torpan asuinrakennusta kuvataan ”vanhaksi ja osittain lahonneeksi”.¹⁵⁷

Kuva 7: Ote kartasta Hyrkkälän sotilasvirkatalon alueista vuodelta 1864. Tilakeskus on merkitty punaisella värillä.

Vuonna 1901 Vahterissa on ollut hevonen, neljä lehmää, yksi hieho, kaksi vasikkaa ja kaksi lammasta. Hyrkkälän sotilasvirkatalon taloudellisten katselmusten pöytäkirjoissa vuosina 1893–1921 on mainintoja Vahterin torpan rakennusten kunnosta. Vuonna 1893 Vahteriin kehoitetaan rakentamaan uusi talli ja navetta. Vuonna 1898 talli on ”keskentekoinen” ja navetan rakentamisesta huomautetaan uudestaan. Lisäksi aitan kattoa on parannettava ja asuinrakennuksen ”ylimmät pääseinät ovat tehtävät”, mikä saattaa

¹⁵³ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

¹⁵⁴ Vuodesta 1868 alkaen merkintätapa rippikirjoissa muuttuu, ja Vahteri on tästä eteenpäin merkitty Hyrkkälän sotilasvirkatalon alle. Aiemmissa kirjoissa virkatalon torpat ovat erillään kylien mukaan (Vahteri Ounin kohdalla) jaoteltuina.

¹⁵⁵ Kuhmoisten seurakunnan arkisto ja Gyllén 2002, 43-44.

¹⁵⁶ Keittuhuone on rakennustyyppi, jossa valmistettiin kesällä ruuat sekä ihmisille että karjalle, pantiin olutta ja lämmitettiin saunavedet. Rakennustyyppi hävisi käytöstä ruuan valmistuksen siirryttyä asuinrakennukseen, jolloin keittuhuone tai kota rakennettiin saunan (kuten Vahterissa) tai navetan yhteyteen (karjakeittiö). (Hämäläinen 1930, 159-162).

¹⁵⁷ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

tarkoittaa päätykolmioiden laudoitusta. Vuonna 1903 navettaan kehoitetaan asentamaan lasit ja vetotorvet, talliin permanto ja lasit sekä riiheen katto. Lisäksi kehoitetaan rakentamaan makki eli ulkokäymälä. Vuonna 1908 riihi vaati kengitystä, eli alimpien hirsien vaihtoa, ja navetta oli edelleen ilman laseja ja ilmareikiä. Asuinrakennukseen tuli rakentaa rappu ja sauna kehoitettiin siirrettäväksi *”toiseen osoitettuun paikkaan”*. Sauna on saattanut sijaita liian lähellä muita rakennuksia. Vuonna 1913 on maininta, että riihi on palanut ja *”sauna on muutettava riiheksi vanhan riihen paikkaan”*. Asuinrakennuksen rapusta huomautetaan uudestaan ja lisäksi rakennuksen katto vaati uusimista ja muuri korjaamista. Navetta oli maaton. Vuonna 1921 kehoitetaan yleisesti *”laittamaan rakennukset kuntoon”*.¹⁵⁸

Vahterista muodostettiin asutustila vuonna 1934 ja omistajiksi merkittiin Rannistot. Vuonna 1938 Heimo Rannisto peri Vahterin ja kolme vuotta myöhemmin, Ranniston kaaduttua jatkosodassa vuonna 1941, tilan ostivat Ingrid (k. 1992) ja Signe (k.1957) Snellman kesäasunnokseen.¹⁵⁹ Vuonna 1951 Ingrid ja Signe Snellmanin veli Väinö osti kolmasosan tilasta. Jääkärieversti Väinö Snellmanin kuoltua vuonna 1953 siirtyi osuus Vahterista hänen tyttärelleen Ternalle ja tämän miehelle Uuno Karhumäelle.¹⁶⁰ Maanmittauslaitoksen tietojen mukaan vuonna 1954 Vahterista on lohkottu Ala-Vahterin tila, joka on käsittänyt rakennusten lisäksi 20 hehtaaria maata. Etuliite Ala- on siis lisätty tällöin, kun alkuperäinen nimi Vahteri on jäänyt viereiselle palstalle. Vuonna 1975 Ala-Vahterista on lohkottu länsipuolilta lisää maata pois, ja tilan koko on 6,8 ha.¹⁶¹ Vuonna 1974 tila siirtyi yksin Ingrid Snellmanille.¹⁶² Ingrid Snellman omisti Ala-Vahterin kuolemaansa saakka vuoteen 1992, jonka jälkeen tilan perivät Snellmanin veljentyttäret Marjukka Virkkunen ja Irmeli Kurenmaa.¹⁶³ Valtion omistukseen Ala-Vahterin tila myytiin vuonna 1997 osana rantojensuojeluohjelmaa.¹⁶⁴

Tilalla kunnostustöitä tehnyt Uuno Karhumäki on kirjoittanut vuonna 1971 muistiinpanot tilan rakennusten kunnosta sekä korjauksista vuodesta 1942 vuoteen 1971. Keski-Suomen museo on tehnyt rakennusinventoinnin tilalla vuonna 2007 osana kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman valmistelua. Samalla rakennuksista on tehty kunnostussuunnitelma. Keski-Suomen museo on lausunnossaan todennut kiinteistöllä olevan *”merkittävä paikallinen kulttuurihistoriallinen ja maisemallinen arvo”*.¹⁶⁵

---

¹⁵⁸ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

¹⁵⁹ Gyllén 2002, 44-45, 212.

¹⁶⁰ Keski-Suomen museo 2007.

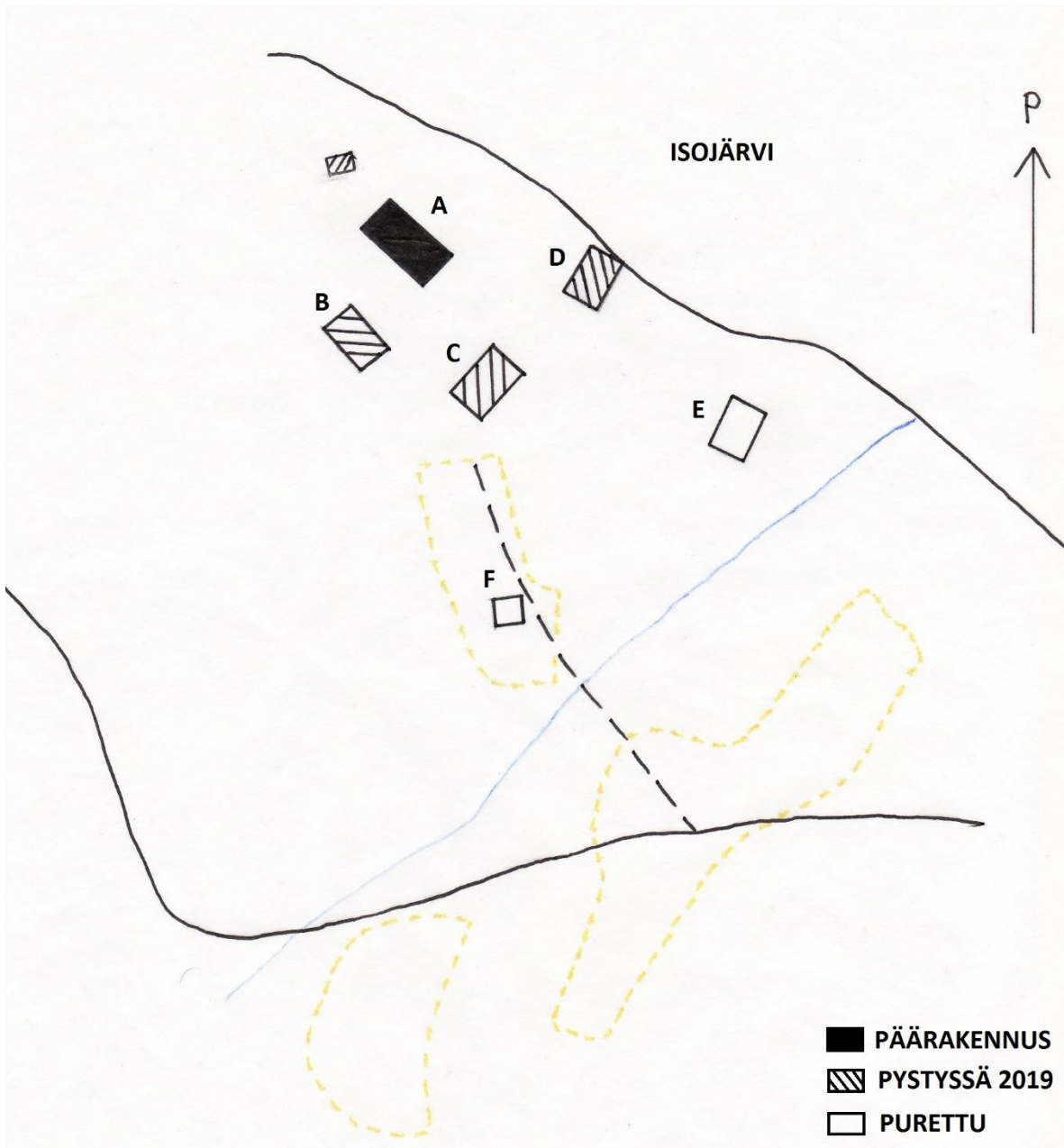
¹⁶¹ Maanmittauslaitos.

¹⁶² Karhumäki 2007.

¹⁶³ Keski-Suomen museo 2007 ja Karhumäki 2007.

¹⁶⁴ Halinen 2009, 45.

¹⁶⁵ Keski-Suomen museo 2007.

Kuva 8: Rakennusten sijoittuminen Ala-Vahterissa 1966 ja 1986 peruskarttojen mukaan. A = päärakennus, B = aitta, C = navetta, D = sauna/venetalas, E = lato/talli/riihi, F = lato. Maakellari merkitty myös vinoviivituksella.

Karttaan merkitsemättömät rakennukset: Riihi on sijainnut ojan toisella puolella. Savusauna on sijainnut lähellä rantaa, nykyisestä saunasta itään. Vanhassa valokuvassa kirjassa "Kylä nimeltä Kylämä"¹⁶⁶ näkyvät nykyisten rakennusten lisäksi savusauna, riihi, sekä tunnistamaton talousrakennus (E). Kuva on otettu n. 1920-30-luvulla. (Karttapiirros: Anna Patajoki 2019).

¹⁶⁶ Gyllidén 2002.

Ala-Vahterin tilaan kuuluu vuonna 2019 1800-luvun alussa rakennetun päärakennuksen lisäksi aitta, navetta sekä saunan ja venetalaan yhdistelmä. Muut rakennukset ovat hävinneet, mutta peruskartoissa näkyvät rakennuspaikat ovat yhä paikoin havaittavissa. Peltoala on jatkunut sekä pihapiirin itäpuolelle, että pitkälle nykyisen tien toiselle puolelle, tilan eteläpuolelle, missä istutuskuusikon seassa on lukuisia pellonraivaamisesta syntyneitä kivistyksiä. Tilan pellot ovat metsitetty.

Kuva 9: Ala-Vahterin päärakennus toukokuussa 2017.

Ala-Vahterin päärakennus on aitan kanssa pihapiirin vanhimpia rakennuksia. Rakennus on alun perin ollut yksittäistupa, jota on myöhemmin jatkettu toisella tuvalla, jolloin huoneiden väliin on muodostunut eteistila. Rakennustyyppiä kutsutaan parituvaksi. Vanhimmat maininnat päärakennuksesta ovat vuodelta 1863, jolloin siinä on jo ollut tupa ja kamari. Vuosien 1863 ja 1882 välissä kamari on jaettu väliseinällä kahdeksi kamariksi.¹⁶⁷ Uuno Karhumäen muistiinpanojen mukaan vuonna 1942 toinen kamari oli ”keskeneräiseksi jäänyt, ilman kattoa, ovia ja ikkunoita”.¹⁶⁸ Asuinrakennuksen toista tupaa on joskus käytetty aitan tapaisena varastohuoneena, mutta Hämäläisen¹⁶⁹ mukaan tapa ei ole ollut yleinen Keski-Suomen alueella. Päärakennuksen salvestyyppi on sasunurkka,¹⁷⁰ jota Lagus¹⁷¹ ja myös Hämäläinen¹⁷² kuvaavat tavalliseksi

¹⁶⁷ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

¹⁶⁸ Karhumäki 1971.

¹⁶⁹ 1930, 118.

¹⁷⁰ Patajoki 2016-2018.

¹⁷¹ 1893, 8.

¹⁷² 1930, 239, 243.

nurkkatyyppiksi asuinrakennuksissa. Sasunurkaksi kutsutaan salvestyyppiä, jossa salvos on kuusikulmainen ja nurkanpää nelikulmainen.¹⁷³

Ala-Vahterin hirsinavetta on Keski-Suomen museon tekemän inventoinnin mukaan rakennettu 1920-30-luvulla.¹⁷⁴ Uuno Karhumäen muistiinpanoissa vuodelta 1942 navetan mainitaan olevan noin 10 vuotta vanha.¹⁷⁵ Navetan toinen pääty on rankorakenteinen lato. Vähävaraisissa taloissa ja torpissa oli vielä 1900-luvulla tyyppillistä sijoittaa ladot talousrakennusten yhteyteen.¹⁷⁶ Takaseinustalla on Veljekset Karhumäen ilmakuvastä päätellen ainakin 1940–50-luvulla sijainnut pulpettikattoinen lisäosa, mahdollisesti ulkokäymälä. Hirsirakenteiset navetat eivät useinkaan ole olleet kovin pitkäikäisiä kosteusrasituksen takia. Hyrkkälän sotilasvirkatalon taloudellisen tarkastuksen pöytäkirjassa vuodelta 1913 mainitaan navetan olevan maatonut.¹⁷⁷

Kuva 10: Ala-Vahterin navetta huhtikuussa 2016.

Vuoden 1966 peruskartassa Ala-Vahterin pihapiiri on merkitty niityksi. ”Kylä nimeltä Kylämä” -kirjassa¹⁷⁸ olevassa vanhassa valokuvassa Ala-Vahterin pihapiiriä ympäröi riukuaita. Aidat ovat olleet olennainen osa pihapiiriä. Niillä on ohjattu karjan ja hevosten kulkua pihapiirissä.¹⁷⁹ Aitaaminen oli erityisen yleistä juuri

---

¹⁷³ Lagus 1893, 8.

¹⁷⁴ Keski-Suomen museo 2007.

¹⁷⁵ Karhumäki 1971.

¹⁷⁶ Vuorela 1975, 377.

¹⁷⁷ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

¹⁷⁸ Gyllén 2002, 44.

¹⁷⁹ Valonen & Korhonen 2006, 25.

Hämeessä ja Keski-Suomessa, jossa vanhan tavan mukaan ajateltiin että ”se mikä on aidassa, on omaa”. Paikallista aitausintoa ihmeteltiin 1800-luvun lopussa sanomalehdissäkin.¹⁸⁰

1900-luvulle tultaessa erilliset pienet aitat yhdistettiin usein saman katon alle.¹⁸¹ Näin on tehty myös Ala-Vahterissa, jolloin (Metsänjakokirjassa vuodelta 1882 mainituista) kahdesta aitasta on muodostunut nykyinen pariaitta. Keski-Suomen museon tekemän inventoinnin mukaan aitat ovat todennäköisesti rakennettu 1800-luvun alussa samoihin aikoihin päärakennuksen kanssa, ja yhdistetty pariaitaksi 1800-luvun lopulla. Aitan nurkkasalvos on sulkanurkka.¹⁸² Salvostyyppiä, jossa sekä salvos että nurkanpää ovat kuusikulmaisia, kutsutaan sulkanurkaksi. Sulkanurkka ja sasunurkka ovat vanhimpia nurkkatyyppisiä Suomessa.¹⁸³

Kuva 11: Ala-Vahterin pariaitta toukokuussa 2017.

Ala-Vahterin pihapiirin erikoisuus on 1920-30-luvulla rakennettu saunan ja venetalaan yhdistelmä. Sauna on Uuno Karhumäen muistiinpanojen mukaan ollut vuonna 1942 ”kesken jäänyt, uudehko rakennus”. Saunassa ei ollut tuolloin kiuasta, saati lattiaa.¹⁸⁴ Sauna on kuvattu melko uutena ”Kylä nimeltä Kylämä” -kirjassa¹⁸⁵ olevassa valokuvassa. Samassa valokuvassa näkyy myös nykyistä saunaa edeltänyt savusauna. Edellinen sauna on sijainnut hieman ylempänä, mutta silti lähellä rantaa, navetan ja nykyisen saunan välillä. Uuno

¹⁸⁰ Laitinen 2012, 96.

¹⁸¹ Valonen & Korhonen 2006, 51.

¹⁸² Patajoki 2016-2018.

¹⁸³ Lagus 1893, 8.

¹⁸⁴ Karhumäki 1971.

¹⁸⁵ Gyllén 2002, 44.

Karhumäen muistiinpanojen mukaan vuonna 1942 vanha savusauna on ollut katoton ja lahonnut.¹⁸⁶ Savusaunassa on ollut ovi päädyssä, ja oven edessä riima, eli katos, joka korvasi pukuhuoneen. Riimallisia saunoja tehtiin yleisesti 1900-luvun alussa.¹⁸⁷ Kyseistä rakennusta ei ole enää merkitty vuoden 1966 peruskarttaan. Saunat ovat käytännön syistä rakennettu lähelle vedenottoa (lähde, kaivo tai vesistö), ja palovaaran vuoksi usein hiukan kauemmaksi muista rakennuksista.¹⁸⁸

Kuva 12: Ala-Vahterin saunan ja venetalaan yhdistelmä.

Pihapiirin itäpuolella rannan suuntaisesti on rakennuksen, oletettavasti riihen, kivijalka. Kivijalan kohdalla ei ole vuoden 1966 peruskartassa rakennusta. Kivijalka on yhtenäinen ja maastossa selvästi havaittavissa nelikulmion muotoisena kohoumana. Kivijalan sisäpuolella on kivikasa, eli tulisijan jäänteet. Riihi sijoitettiin yleensä etäämmälle pihapiiristä tulipalovaaran sekä tilan tarpeen vuoksi.¹⁸⁹ Hyrkkälän sotilasvirkatalon taloudellisten katselmusten pöytäkirjoista ilmenee, että riihi on palanut vuosien 1908 ja 1913 välisenä aikana.¹⁹⁰ Pöytäkirjassa kehoitetaan siirtämään sauna riieksi samaan paikkaan, mutta seuraavat pöytäkirjat eivät kerro, onko näin toimittu. Ala-Vahterin riihi on kivijalan muodosta päätellen ollut yksinäisriihi, mikä oli tavallinen torpissa vielä 1900-luvullakin.¹⁹¹ Riihi rakennettiin korkeaksi, jotta sinne sopi viljaa.¹⁹² Riihi

---

¹⁸⁶ Karhumäki 1971.

¹⁸⁷ Vuolle-Apiala 2011, 22.

¹⁸⁸ Valonen & Korhonen 2006, 140.

¹⁸⁹ Valonen & Vuoristo 2006, 56.

¹⁹⁰ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

¹⁹¹ Vuorela 1975, 385.

¹⁹² Lagus 1893, 10.

näky ”Kylä nimeltä Kylämä” -kirjan¹⁹³ valokuvassa etäällä loivakattoisena, korkeana ja leveänä rakennuksena. Uuno Karhumäen muistiinpanoissa mainitaan riihen olleen vuonna 1942 katoton ja lahonnut.¹⁹⁴ Kivijalasta etelään, rinnettä ylös, on lähde, jota ei ole merkitty karttaan.

Kuva 13: Ala-Vahterin riihen kivijalka sekä kiuas.

---

¹⁹³ Gyllén 2002.

¹⁹⁴ Karhumäki 1971.

4.2 Haara-aho

Haara-aho oli alun perin läheisen Salojärven tilan torppa.¹⁹⁵ Vuonna 1920 torpan lunasti itselleen Atle Alfin.¹⁹⁶ Rakennukset ovat oletettavasti 1920-luvulta, mutta niitä ei näy vielä vuoden 1925 kartassa. Vuonna 1850 syntyneen Atle Alfinin jälkeen tila siirtyi hänen pojalleen (vuonna 1893 syntyneelle) Jalmari Alfinille. Jalmarin vaimo Aino Lydia hukkui Isojärveen vuonna 1936, ja Jalmari jäi lapsineen yksin. Tilan pääasiallinen tulonlähde oli vuonna 1935 metsätyöt. Jalmarin kuoleman jälkeen (vuodesta 1983) tila toimi hänen lastensa kesäasuntona.¹⁹⁷ Haara-aho liitettiin kansallispuistoon vuonna 1993.¹⁹⁸

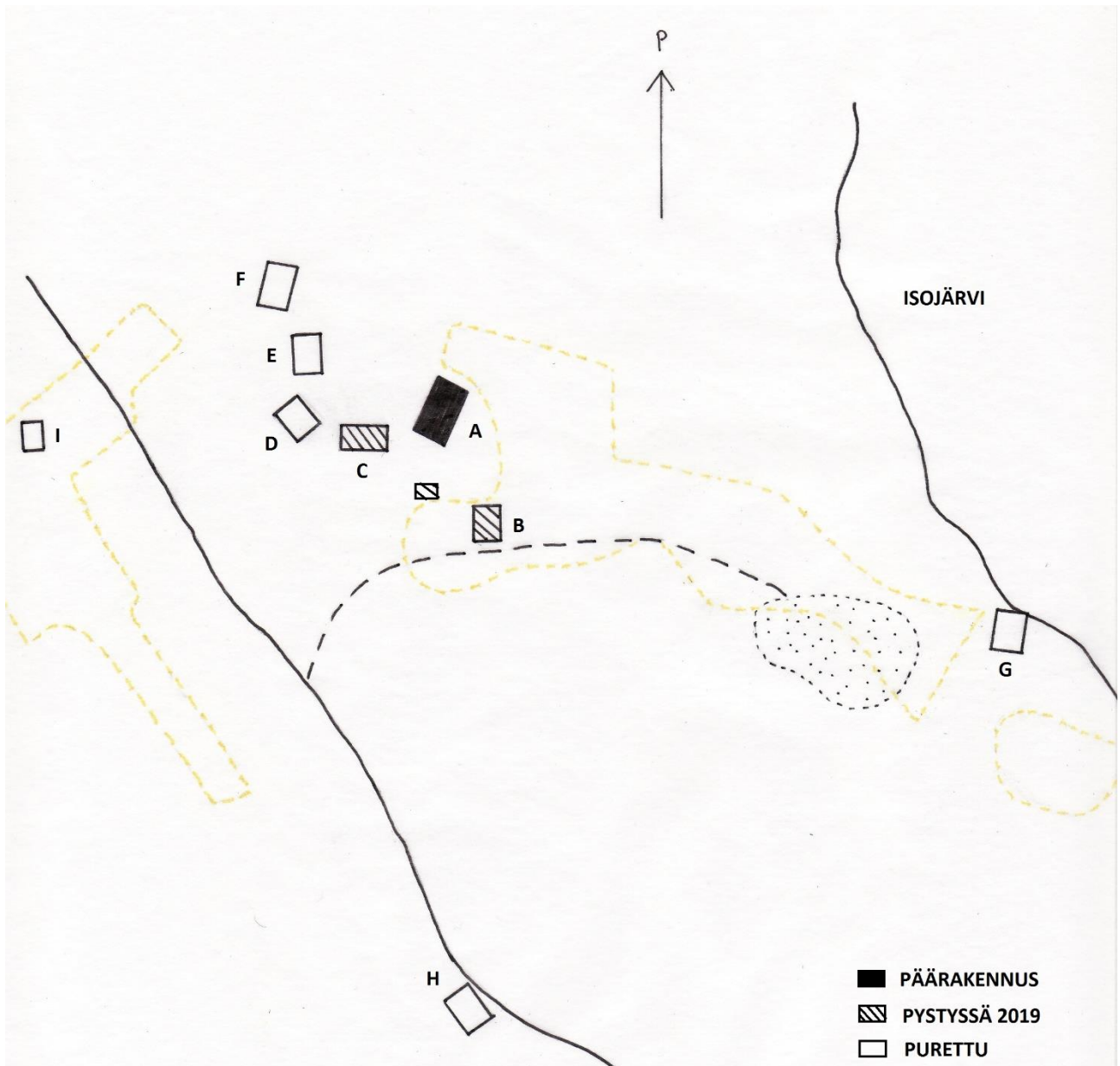
Kuva 14: Suomen taloudellinen kartta vuodelta 1938.

¹⁹⁵ Gyllén 2002, 41.

¹⁹⁶ Viita 2000, 90.

¹⁹⁷ Gyllén 2002,

¹⁹⁸ Halinen 2009, 46.

Kuva 15: Haara-ahon rakennusten sijoittelu vuoden 1966 ja 1986 peruskarttojen mukaan. A = päärakennus, B = sauna, C = aitta, D = liiteri, E = navetta, F = sauna/riihi, G = venetalas, H = lato, I = lato. Maakellari merkitty myös vinoviivoituksella. Kuvassa keltaisella viivoituksella vuoden 1966 peruskartassa näkyvät pellot sekä mustalla pisteityksellä vuoden 1986 kartassa oleva soranottoaika. (Karttapiirros: Anna Patajoki 2019).

Haara-aho on ollut torppa ja pienviljelystila, joka on koostunut useista rakennuksista, pelloista, niityistä sekä metsistä. Tila ei kuitenkaan kokonaan elättänyt asukkaitaan, vaan Jalmari Alfin kävi lisäksi metsätöissä. Alueelta on digitoitu peruskartta vuodelta 1966. Kartalta mitattuna Haara-ahon tilan pinta-ala oli tuolloin noin 15 hehtaaria. Vuoden 1966 peruskartassa Haara-ahon pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi viisi talousrakennusta ja hieman etäämmällä, niityn laidassa vielä yksi. Piha-piiriin on merkitty peltoja, joita vuoden 1986 kartassa ei enää ole. Vuoden 1986 kartassa rakennuksiakin on enää kolme, mutta rannassa on yksi uusi rakennus, mahdollisesti venetalas. Vuoden 1986 peruskartassa pihapiirin läheisyyteen on merkitty soran- tai hiekanottoa, joka mahdollisesti liittyy aiemmalla vuosikymmenellä valmistuneeseen tiehen. Hiekan- tai soranottoa sekä sinne vievä tie ovat yhä maastossa havaittavissa. Alue on metsittynyt, mutta paikan tunnistaa kaivetuista seinämistä.¹⁹⁹ Tilaan kuuluu vuonna 2019 päärakennus, aitta ja sauna. Rakennusten vaiheista ei ole Metsähallituksen tietokannassa muuta tietoa kuin rakennusajankohta 1920-luvun lopulla. Haara-ahosta ei ole tehty inventointia tai kunnostussuunnitelmaa. Kylähistoriateoksessa ”Kylä nimeltä Kylämä”²⁰⁰ Haara-ahoa kuvataan näin: ”vanhat rakennukset ovat rappeutuneet ja katoamassa historian hämäriin”.

Kuva 16: Haara-ahon päärakennus huhtikuussa 2016.

---

¹⁹⁹ Patajoki 2016-2018.

²⁰⁰ Gyllén 2002, 42-43.

Haara-ahon päärakennus on 1920-luvulla rakennettu lyhytnurkkainen, vuoraamaton hirsirakennus, joka on rakennettu rinteeseen. Rungossa ei näy merkkejä jatkamisesta, joten rakennus on tehty kerralla nykyisen kokoiseksi. Pohjakaavaltaan rakennus on perinteinen paritupa. Rakennuksen molemmilla pitkillä sivuilla on poikkipäädyt. Haara-ahon hirsiaitta on todennäköisesti rakennettu samaan aikaan päärakennuksen kanssa, eli 1920-luvulla. Aitta on pariaitta, jonka toisessa päädyssä on rankorakenteinen, pulpettikattoinen liiteri sekä huussi. Hirsirungon osalta aitta on rakennettu yhdellä kertaa nykyisen kokoiseksi. Rankorakenteinen liiteri on todennäköisesti myöhempi lisäys. Alkuperäinen liiteri on mahdollisesti sijainnut aitan vieressä, sillä kohtaan on merkitty rakennus vuoden 1966 kartassa,²⁰¹ ja kohdassa on edelleen osittain maatuneita puukasoja. Haara-ahon sauna sijaitsee pihapiirin reunalla, pellon laidassa ja selkeästi hiukan erillään muista rakennuksista. Sauna on hirsinen, ja siinä on rankorakenteinen pukuhuone. Sauna on päärakennusta nuorempi, sillä siinä on betonilaattaperustus. Saunan takana on maakellari, jota ei ole merkitty karttaan. Kellarin katto on romahtanut, mutta betonista valetut seinät ovat yhä pystyssä.²⁰²

Kuva 17: Haara-ahon riviaitta huhtikuussa 2016.

---

²⁰¹ Patajoki 2016-2018.

²⁰² Patajoki 2016-2018.

Kuva 18: Haara-ahon sauna sekä taustalla päärakennus huhtikuussa 2016.

Pihapiirin länsipuolella on vuoden 1966 peruskartassa kolme ikään kuin hajanaisesti ripoteltua rakennusta. Riviaitan viereen on merkitty neliönmuotoinen rakennus, jonka kohdalla maastossa on tällä hetkellä polttopuita. Rakennus on saattanut olla kevyesti perustettu liiteri tai vaja, sillä siitä ei ole kivijalkaa jäljellä. Päärakennusta vastapäätä, pihan toisella laidalla on navetan kivijalka. Navetaksi rakennuksen tunnistaa lehmien/hevosien betonisesta ruoka/juottokaukalosta. Rakennuksesta on kaukalon lisäksi jäljellä vain perustukset. Perustukset ovat olleet osittain betonista valetut ja osittain rakennus on seissyt nurkkakivien varassa. Tämä viittaa siihen, että rakennusta olisi myöhemmin jatkettu.²⁰³

Hieman pihapiirin ulkopuolella on kolmas rakennuksen paikka. Rakennus on romahtanut, mutta kolme alinta hirsikertaa ovat yhä sijoillaan. Sijainnin ja tulisijan perusteella voi päätellä, että rakennus on ollut joko savusauna tai riihi. Hirsirungosta näkee yhä salvostyypin (lohenpyrstö), oviaukon sijainnin, sekä rakennuksen koon ja neliömäisen muodon. Huolellisesti tehdyn nurkkasalvoksen perusteella rakennus on arvokkaampi kuin tavallinen lato. Lisäksi rakennuksen sisällä on luonnonkivistä ladottu kasa, eli oletettavasti kiuas. Rakennus on sijainnut aivan kallioseinämän vieressä. Sitä ei ole enää vuoden 1986 kartassa. Rakennuksen oviaukon edessä on maakuoppa, jonka yksi seinämä on tuettu puilla, ja johon on työnnetty pystyyn puita. Kuopassa on mahdollisesti lähde, mutta poikkeuksellisen kuivan kesän 2018 jälkeen siinä ei ollut vettä. Toista vedenottoa Haara-ahon pihapiiristä ei ole löytenyt. Vedenottoa viittaisi rakennuksen olevan ennemminkin sauna.²⁰⁴ Riihtä Haara-ahon kaltaiseen 1900-luvun torppaan ei välttämättä enää rakennettu, sillä puimakoneiden tulo 1900-luvulla teki riihistä lähinnä viljan säilytyspaikkoja.²⁰⁵

²⁰³ Patajoki 2016-2018.

²⁰⁴ Patajoki 2016-2018.

²⁰⁵ Anttila 1974, 124 ja Patajoki 2016-2018.

Kaikki peruskarttoihin merkityt rakennukset ovat yhä maastossa selvästi havaittavissa. Vuoden 1986 peruskartassa rannassa näkyvä rakennus on ollut venetalas, josta on yhä näkyvillä maassa lepäävät puut. Vuoden 1966 karttaan kyseistä rakennusta ei vielä ole merkitty.²⁰⁶ Päärakennuksen itäpuolella, pellon laidassa on myös mahdollinen kivijalka, jota ei kuitenkaan kartoissa ole merkitty rakennukseksi. Mikäli kyseessä on ollut rakennus, se on purettu jo melko varhaisessa vaiheessa. Myöhemmin pellolta on mahdollisesti kerätty kiviä perustusten päälle. (Kyseessä saattavat olla myös pellolta kerätyt kivet, jotka ovat jostain syystä aseteltu rakennuksen muotoon).²⁰⁷

Pellon toisessa laidassa on ladottu kiviaita, joka kertoo pellon raivaamisen alueella olleen työlästä. Kivien määrä selittää myös niiden hyödyntämisen esimerkiksi savupiipussa ja perustuksissa. Pelto rakennuksen ja järven välissä on kuitenkin yhä avoin, mikä kertoo heinän kasvun olevan niin voimakasta, ettei pelto pääse metsittymään itsestään. Kivisyydestä huolimatta maa on viljavaa.²⁰⁸

Kuva 19: Venetalaan jäänteet Isojärven rannassa.

Kuva 20: Maakellari.

---

²⁰⁶ Patajoki 2016-2018.

²⁰⁷ Patajoki 2016-2018.

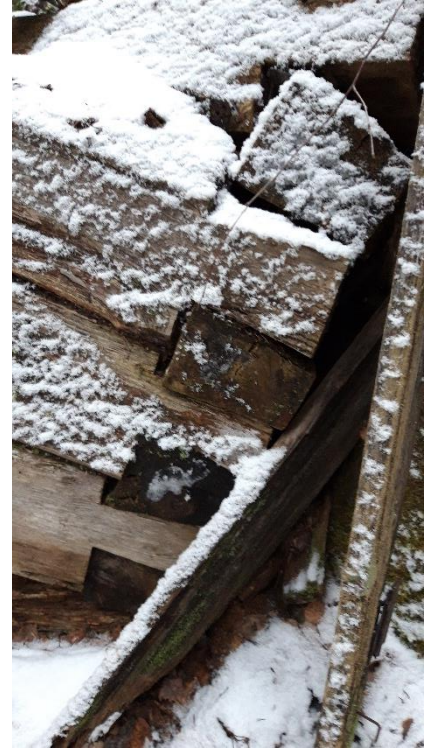
²⁰⁸ Patajoki 2016-2018.

Kuva 21: Navetta.

Kuva 22: Savusauna.

*Kuva 23: Savusaunan
lohenpyrstönurkkasalvos.*

5. Kaksi tietä menneisyyteen

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden perintökohteiden arvo syntyy kohteen fyysisten ominaisuuksien lisäksi niiden konteksteista. Heritologisen tutkimuksen kohteena ovat paitsi *ne kohteet, jotka on haluttu säilyttää, mutta myös ne kulttuuriset prosessit, jotka ovat säilyttämiseen johtaneet*.²⁰⁹ Arvo ei ole kohteilla synnynnäisenä, vaan kehitty ihmisten ajatuksissa jatkuvasti. Kohde siis kokee arvomuutoksia olemassa olonsa aikana. Rodney Harrisonin mukaan samalla tavalla arvojen, joille perustamme päätöksemme perinnön arvosta ja suojelusta, tulisi päivittyä. Perintökohteiden arvottaminen on siis jatkuva prosessi ja arvottamiskriteerit vaatisivat säännöllistä arviointia.²¹⁰

Tutkielmassani arvioin kahta kulttuuriympäristön arvottamismenetelmää. Metsähallituksen *Arvotusavain* -metodi painottuu rakennusperinnön ja *DIVE-analyysi* kulttuuriympäristön arvottamiseen. Vastaan tässä luvussa tutkimuskysymyksiini avaamalla ne tulokset, joita sain soveltamalla *Arvotusavain*- ja *DIVE -analyysi*-menetelmiä. Kuvaan seuraavassa Ala-Vahterin ja Haara-ahon kerroksellisten kulttuuriympäristöjen rakentumisen ja niiden erityiset arvot *Arvotusavaimen* ja *DIVE -analyysin* jäsentäminä.

5.1 Arvotusavain

Metsähallituksen hallinnassa olevan rakennuskannan inventointi käynnistyi 1970-luvun lopussa. Vuosina 1992–1995 laadittiin suojeluluettelo,²¹¹ jonka pohjalta suojeltiin 134 rakennusta ympäristöministeriön päätöksellä.²¹² Metsähallituksen hallinnassa pitkään ollut kiinteistövarallisuus koostui pitkälti puuntuotantoon sekä erätalouteen liittyvistä kohteista. Valtion kiinteistöstrategian mukainen keskittäminen on siirtänyt Metsähallituksen hallintaan uudenlaisia kohteita.²¹³

Museoviraston kulttuurihistoriallisesti merkittävän kiinteistövarallisuuden omistamista ja hallinnoimisen järjestämistä selvittänyt työryhmä (VaKuKi) määritteli vuosina 2012–13 valtion kiinteistövarallisuuden strategisiin ja ei-strategisiin kohteisiin. Strategiset kohteet ovat pysyvästi valtion omistuksessa olevia merkittäviä kohteita, jotka valtion on välttämätöntä omistaa. Ei-strategiset kohteet valtion on mahdollista *luovuttaa muiden toimijoiden omistukseen*. Työryhmä esitti myös, että valtion kiinteistöstrategian mukaisesti Museoviraston kiinteistövarallisuuden hallinta keskitettäisiin valtion liikelaitosten eli Metsähallituksen ja Senaatti-kiinteistöjen hallintaan.²¹⁴ Työryhmän selvityksen mukaan Metsähallituksen hallintaan siirtyi 27 kulttuurihistoriallisesti merkittävää kohdetta Museovirastolta vuonna 2014.²¹⁵ Hallinnansiirron yhteydessä

---

²⁰⁹ Viikuna 2000, 10.

²¹⁰ Harrison 2012, 197-198.

²¹¹ Katso Vauramo, Anu. 1995. Kämpiltä kelokyliin. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 44.

²¹² Härö & Ryyppö 2015, 10, 33.

²¹³ Metsähallitus 2017d.

²¹⁴ Museoviraston kulttuurihistoriallisesti merkittävän kiinteistövarallisuuden omistamista ja hallinnoimisen järjestämistä selvittänyt työryhmä 2013, 4.

²¹⁵ Härö & Ryyppö 2015, 33 sekä Metsähallitus 2017d.

ympäristöministeriö velvoitti Metsähallituksen luokittelemaan hallinnassaan jo olevan kulttuurihistoriallisen kiinteistövarallisuutensa vastaavasti strategisiin ja ei-strategisiin kohteisiin. Asiaa hoitamaan käynnistettiin strateginen kulttuurihistoriallinen kiinteistövarallisuus -hanke, jonka tuloksena laadittiin *Arvotusavain* -niminen työkalu. Työtä ohjasivat edustajat Museovirastosta, ympäristöministeriöstä, Senaattikiinteistöiltä sekä Metsähallituksen metsätaloustulosalueelta, ja sen toteuttivat Metsähallituksen Luontopalveluiden edustajat.²¹⁶ Valtion kiinteistöstrategian mukaisen maa- ja vesiomaisuuden keskittäminen teki Metsähallituksesta merkittävän rakennusperinnön haltijan.²¹⁷

Arvotusavain on menetelmä, jolla Metsähallitus pystyy arvottamaan ja luokittelemaan hallinnassaan olevaa rakennus- ja kulttuuriperintöä. Menetelmän kriteereitä on mahdollista hyödyntää myös muiden instituutioiden toimesta. *Arvotusavain* koostuu arvottamiskriteereistä, jotka pohjautuvat lakiin rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010). Menetelmän on tarkoitus päivittyä inventointien mukaan.²¹⁸ Tässä tutkielmassa käytettävään versioon on tehty viimeisin päivitys alkuvuodesta 2017.

Arvotusavaimella pyrittiin löytämään strategiset kohteet. Kriteereillä arvioituja kohteita oli ensimmäisessä vaiheessa noin sata. Automaattisesti strategisiksi kohteiksi nimettiin muun muassa maailmanperintökohteet, ministeriöiden jo aiemmin strategisiksi toteamat kohteet sekä ne kohteet, jotka valtio on ostanut suuren kulttuurihistoriallisen arvon vuoksi. Kohteiden hoidolle asetettiin laatutavoitteet.²¹⁹

Arvotusavain menetelmä rakentuu rakennuskantakaaviosta ja arvottamiskriteereistä. Rakennuskantakaaviossa kiinteistövarallisuus jaetaan rakennuttajan mukaan (*valtio, Metsähallitus, yksityinen vai yritys/yhdistys*). Jako on muodostettu Metsähallituksen hallinnassa olevia rakennuksia tarkastelemalla. Tarkastelussa on painotettu Metsähallituksen toiminnan tuloksena rakentunutta rakennusperintöä, eli kohteita, jotka Metsähallitus on rakennuttanut tai jonka rakentamista se on ohjannut. Tarkastelu tapahtuu rakennusryhmittäin. Valtion rakennuttamaa kiinteistövarallisuutta Metsähallitukselle on siirtynyt mm. Puolustusvoimilta, liikennevirastolta, postilaitokselta, poliisilta, rajavartiostolta, maanmittauslaitokselta sekä metsäntutkimuslaitokselta ja muilta tutkimuslaitoksilta.²²⁰

Metsähallituksen oman toiminnan tuloksena rakentunut rakennusperintö jaetaan *Arvotusavaimessa* seitsemään kohtaan:

- *Metsätalouteen liittyvät kohteet, kuten esimerkiksi virkatalot ja kämpät.*
- *Valtionmaiden asuttamiseen liittyvät kohteet eli kruununmetsätorpat ja asutustilat.*

---

²¹⁶ Työhön osallistui Luontopalveluista talouspäällikkö Sirpa Niironen sekä kulttuuriperinnön erikoissuunnittelijat Pirjo Rautiainen, Päivi Tervonen, Minttu Perttula ja Kirsi Toivonen sekä projektinvetäjä Anu Vauramo.

²¹⁷ Metsähallitus 2017d.

²¹⁸ Vauramo 2016, 36-38.

²¹⁹ Metsähallitus 2017d.

²²⁰ Metsähallitus 2017d.

- *Valtion kalastus- ja metsästyspalveluihin liittyvät metsästys- ja kalatalousrakenteet.*
- *Luonnonsuojelun tukirakenteet kuten luontokeskukset ja -polut.*
- *Kulttuuriperinnön suojeluun liittyvät rakenteet kuten opastukset ja suojarakenteet.*
- *Retkeily- ja virkistyskäytön palvelurakenteet ja huoltotuvot.*
- *Matkailuun liittyvät eri yritysten käytössä olevat palveluvarustukset ja esimerkiksi vuokrakämpät.*

Näiden kohteiden tarkasteluun Metsähallituksella on parhaimmat edellytykset. Oman toiminnan tuloksena syntyneestä rakennusperinnöstä on pyritty löytämään Metsähallituksen toimintaa ja tehtäviä heijastavia piirteitä. Yksityisten tuottamaa rakennusperintöä Metsähallituksen hallinnassa on vain vähän. Tähän joukkoon kuuluvat maan ostojen mukana tulleet kohteet, kuten Ala-Vahteri ja Haara-aho. Myöskään yritysten tai yhdistysten tuottamaa perintöä ei ole kuvattu merkittäväksi osuudeltaan. Kyseiset kohteet ovat esimerkiksi saamelaiskulttuuriin liittyviä.²²¹

Arvottamiskriteerikaaviossa Metsähallitus painottaa oman toimintansa tuloksena syntyneitä rakennusperintöä. Tällaiset kohteet voidaan suoraan sijoittaa arvottamiskriteerikaavioon, mutta myös muut kohteet arvotetaan samoin kriteerein. Arvottamiskriteerikaavion pohjana on laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) ja sen arvottamiskriteerit. Kohteet pisteytetään kriteerien mukaan ja pisteistä saatu arvosana toimii lähtökohtana kohteen arvottamiselle. Kaaviossa on kuusi kohtaa, jotka ovat kaikki pisteytetty nollasta kolmeen. Suurin pistemäärä on 18 ja pienin luonnollisesti 0. Koska monet Metsähallituksen kohteet sijaitsevat luonnonsuojelualueilla, on arvottamistilanteessa otettava huomioon myös ympäristön arvot.²²²

---

²²¹ Metsähallitus 2017d.

²²² Metsähallitus 2017d.

Arvotamiskriteerit	0	1	2	3
harvinaisuus	Metsähallituksen tuottama rakennus on yleinen		Kohde on maakunnallisesti harvinainen esimerkki metsäkäytön tuottamasta rakennusperinnöstä	Kohde on valtakunnallisesti harvinainen esimerkki metsäkäytön tuottamasta rakennusperinnöstä
tyypillisuus	Ei ole historiallisesti tai alueellisesti tyypillinen	Kohde on rakennettu osin tyyppiirustuksilla tai siinä on osia jotka ovat alueelleen tyypillisiä.	Kohde on rakennettu MH tyyppiirustuksen tai on alueelleen tyypillinen.	Kohde on rakennettu Metsähallituksen tyyppiirustuksen tai on alueelleen erittäin tyypillinen valtakunnallisesti omaleimainen
edustavuus	Rakennus ei ole aikakaudelleen tai alueelleen tyypillinen	Rakennus edustaa osin alueensa tai aikakautensa Metsähallituksen tuottamaa rakennusperintöä	Rakennus edustaa hyvin alueensa tai aikakautensa Metsähallituksen tuottamaa rakennusperintöä	Rakennus edustaa erityisen hyvin alueensa tai aikakautensa Metsähallituksen tuottamaa
alkuperäisyys	Rakennus on menettänyt rakennusajankohtansa fyysiset erityispiirteet ja se ei ole alkuperäisessä käytössä	Rakennuksessa on osin vielä nähtävissä tyyppiirustusten mukainen asu tai se on säilyttänyt osin rakentamisajankohtansa rakentamistavan, arkkitehtuurin, tyylin tai käytön.	Rakennus on säilyttänyt hyvin tyyppiirustuksen mukaisen asun tai rakentamisajankohtansa rakentamistavan, arkkitehtuurin, tyylin tai alkuperäisen tai sitä vastaavan käytön	Rakennus on säilynyt erityisen hyvin tyyppiirustusten mukaisessa asussaan tai se on säilyttänyt ajankohtansa rakentamistavan, arkkitehtuurin, tyylin tai alkuperäisen tai sitä vastaavan käytön
historiallinen todistusvoima	Rakennus on tuhoutunut tai ei kerro Metsähallituksen historiasta	Kohteen merkitys on paikallinen tai merkitys Metsähallituksen historian kannalta on vähäinen	Rakennus on maakunnallisesti hyvä todiste Metsähallituksen historiasta tai on siitä kertova ja tietoa lisäävä esimerkki	Kohde on valtakunnallisesti hyvä todiste Metsähallituksen historiasta tai on siitä kertova ja tietoa lisäävä esimerkki
historiallinen kerroksellisuus	Rakennus on menettänyt kerroksisuutensa.	Rakennuksessa on osin/paikoin nähtävissä eri aikakausien rakenteet ja materiaalit ja tyylipiirteet.	Rakennuksessa on hyvin nähtävissä eriaikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta.	Rakennuksessa on erittäin hyvin nähtävissä eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta.

Kuva 24: Arvotamiskriteerikaavio.²²³

5.1.1 Ala-Vahteri Arvotusavaimessa

Arvotusavaimen rakennuskantakaaviossa Ala-Vahteri sijoittuu kohtaan II *yksityisten tuottama rakennusperintö*. Yksityisten tuottama rakennusperintö jaetaan kaaviossa *valtion maille rakennettuihin (luvallisiin tai luvattomiin)* kohteisiin sekä *maanostojen yhteydessä tulleisiin rakennuksiin*. Ala-Vahteri on ostettu vuonna 1997 liitettäväksi Isojärven kansallispuistoon osana rantojensuojeluohjelmaa, joten se sijoittuu kohtaan kaksi, *maanostojen yhteydessä tulleet rakennukset*. Kohdan kaksi kohteet jaetaan *maanviljelyskäyttöön* tai *virikistyskäyttöön*. Maanviljelykohdan alakohdat ovat *maatilat, torpat, mäkituvat ja asutustilat*. Virikistyskäyttö taas tarkoittaa *kesämökkejä ja -huviloita*. Ala-Vahteri voidaan sijoittaa molempiin kohtiin, sillä se on toiminut ensimmäisen vuosisatansa torppana. Tila on kuitenkin jo 1940-luvulla muutettu kesähuvilaksi, joka se on ollut 1990-luvulle saakka. Mikäli *Arvotusavaimessa* kuitenkin haetaan alkuperäisintä käyttötarkoitusta, sijoittuu Ala-Vahteri maanviljelykohtaan.

Ala-Vahteri ei ole Metsähallituksen toiminnan tuloksena syntyntä rakennusperintöä, joten se ei suoraan sovi arvotamiskriteerikaavioon. Käytän kuitenkin kaaviota vertailupohjana, sillä samat arvot, jotka perustuvat lakiin rakennusperinnön suojelusta, ovat yleistettävissä kaikkiin rakennuksiin. Arvotamiskriteerikaavioon ensimmäisenä kohtana on **harvinaisuus**. Ala-Vahterin päärakennus on tyypillinen

²²³ Metsähallitus 2017d.

hirsirakenteinen paritupa, joka on ollut suomalaisen asuinrakennuksen perustyyppi 1600-luvulta 1900-luvulle saakka.²²⁴ Mikäli Ala-Vahterin rakennuksia verrataan koko Suomen nykyiseen rakennuskantaan, ei 1800-luvun alussa rakennettua päärakennusta voi ikänsä puolesta pitää yleisenä rakennustyyppinä Suomessa. 1800-luvulla tai ennen sitä rakennettuja päärakennuksia on Suomen rakennuskannasta alle kaksi prosenttia.²²⁵ Pihapiirin nuorin rakennus, aivan vedenrajassa kiinni oleva saunan ja venetalaan yhdistelmä on Keski-Suomen museon tekemässä inventoinnissa todettu maakunnallisesti harvinaiseksi rakennustyyppiksi. Säilynyt hirsinavetta 1900-luvun alusta on myös harvinainen, sillä eläinsuojien voimakkaat kosteusolot ovat usein lahottaneet navetat jo verrattaen lyhyessä ajassa. Vuonna 1920 Keski-Suomen alueella navetat olivat sekasontanavettoja,²²⁶ joissa lantaa ei luotu talven aikana pois.²²⁷ Tällä alueella navetta on harvinainen jopa kotiseutumuseoiden pihapiireissä. Hirsinavetan keski-ikä on pidetty 30 vuotta.²²⁸ Valitettavasti Ala-Vahterin navetta on huonokuntoinen. Aitat ovat usein pihapiirin vanhimpia säilyneitä rakennuksia, kuten myös Ala-Vahterissa.²²⁹ Aittojen yhdistäminen saman katon alle on ollut tyyppillistä, mutta vastaavaa pariaittaa ei ikänsä²³⁰ vuoksi myöskään voida pitää yleisenä rakennuksena.

Ala-Vahterista on tullut melko varhain, jo 1940-luvulla, kesäasunto, eli tila edustaa myös varhaista huvilakulttuuria ennen voimakkainta kesäasuntojen noususuhdannetta. Tilan navetta ja aitta taas kuuluvat kokonaisuuteen torpan ja pientilan pihapiiristä, joka on hyvin säilynyt. Useita rakennuksia on purettu, mutta vanhat rakennuspaikat ovat yhä löydettävissä maastosta, ja sijainti kansallispuistossa mahdollistaa niiden säilymisen. Keski-Suomen museon lausunnon mukaan Ala-Vahterilla on *merkittävä paikallinen kulttuurihistoriallinen ja maisemallinen arvo*.²³¹ Arvottamiskriteerikaavion numero 2.

Toisena kohtana on **tyypillisuus**. Tyypillisyysskriteerissä on korostettu tyyppiirustusten mukaisesti rakennettuja Metsähallituksen omaan toimintaan liittyviä rakennuksia. Ala-Vahterin tilan rakennuksia ei ole rakennettu tyyppiirustusten mukaan, mutta se edustaa pääosin alueelle tyyppillistä rakentamista.²³² Rakennukset ovat sijoiteltu maaston muotojen mukaisesti. Alueelle on ollut tyyppillistä omaksua vaikutteita sekä idästä että lännestä. Esimerkiksi hirsinavetan ja rankorakenteisen ladon yhdistelmä on ollut tyyppillinen Länsi-Suomessa. Navetta taas sijoittuu sivuttain päärakennukseen (nk. *sivunavetta*), ja sijaitsee hiukan

---

²²⁴ Valonen & Vuoristo 1994, 27.

²²⁵ Lahtinen 2014, 29.

²²⁶ Jaottelu Asko Vilkunan mukaan.

²²⁷ Valonen & Vuoristo 1994, 41.

²²⁸ Laitinen 2012, 74.

²²⁹ Patajoki 2016-2018.

²³⁰ Ikäarvio on tehty nurkkasalvoksen perusteella.

²³¹ Keski-Suomen museo 2007.

²³² Alueelle tyyppillistä rakentamista on käsitelty luvussa 4.

loitommalla pihapiirissä, mikä on ollut tyypillisempää itäisessä Suomessa.²³³ Saunan ja venetalaan yhdistelmä ei ole alueen tyypillistä rakentamista.²³⁴ Arvottamiskriteerikaavion numero 2.

Kolmantena kohtana on **edustavuus**. Ala-Vahteri ei edusta Metsähallituksen toiminnan tuloksena syntynyttä rakennusperintöä. Muutoin kohde edustaa alueensa ja aikakautensa tyypillistä rakennusperintöä. Kriteerin perustelujen mukaan muutokset heikentävät arvosanaa. Ala-Vahterin muutokset kuitenkin kuvaavat pientilan elämänkaarta, ja näin ollen kuuluvat kohteen historiaan. Pihapiirissä on säilyneitä rakennuksia, mutta ne ovat osittain melko huonokuntoisia. Pihapiirin järjestys sekä vanhat rakennuspaikat ovat yhä havaittavissa. Rakennukset ovat osittain huonossa kunnossa. Arvottamiskriteerikaavion numero 1.

Neljäntenä kohtana on **alkuperäisyys**. Alkuperäisyys kriteerinä on ongelmallinen, sillä rakennusten myöhemmät muutokset kuuluvat niiden elinkaareen sekä historiaan. Alkuperäisyyttä tarkastellaan kriteerin mukaisesti jokaisen rakennuksen kohdalla erikseen. Ala-Vahterin päärakennus on kokenut eniten muutoksia. Rakennus on oletettavasti alun perin ollut yksinäistupa, jota on myöhemmin jatkettu toisella tuvalla. Yksinäistupaan viittaa tuvan (luoteispääty) hirsiseinän ulkopinnan harmaus, mikä tarkoittaa, että kyseinen seinä on joskus ollut ulkoseinä, sekä perustustavan vaihtuminen keskellä rakennusta. Välikkö kahden huoneen välillä on ollut tyypillinen myös Keski-Suomessa.²³⁵ Mikäli päärakennus on alun perin ollut yksittäistupa, ainoa täysin alkuperäinen osa rakennuksessa on tuvan hirsikehikko, sekä kehikon luonnonkivistä ladotut perustukset. Rakennus on koko ajan ollut vuoraamaton.

Kuva 25: Ala-Vahterin eteisvälikön seinä joulukuussa 2018. Harmaantunut hirsiseinä on joskus ollut rakennuksen ulkoseinä. Nurkassa näkyy hirsiseinän jatkos. Hirsiiä on veistetty tasaisemmiksi levytyksen yhteydessä. Levyt on purettu kesällä 2018.

²³³ Valonen & Korhonen 2006, 42, 45.

²³⁴ Keski-Suomen museo 2007.

²³⁵ Vuorela 1975, 308.

Suurimmat muutoksensa rakennus on kuitenkin kokenut 1940-70 luvuilla, jolloin rakennuksessa on uusittu kaikki sisäpinnat sekä ikkunat ja ovet, lisätty lämmöneristystä, muurattu uusi uuni, rakennettu väliseiniä sekä rakennettu uusi avokuisti.²³⁶ Muutokset liittyvät kesäasutuksen alkuun sekä uusien teollisten rakennusmateriaalien saatavuuden paranemiseen. Uuno Karhumäen kirjoittamissa muistiinpanoissa rakennusten kunnosta vuonna 1942 mainitaan mm. *toisen kamarin olevan keskeneräiseksi jäänyt ja ilman kattoa, ovia tai ikkunoita.*²³⁷ Sisustamaton kamari on saattanut toimia tarkoituksellisen varastohuoneena.²³⁸ Päärakennuksen kunto on muistiinpanojen mukaan ollut vuonna 1942 huono. Päärakennuksen päätykolmiot ovat lautarakenteiset ja hirsikehikko päättyy tasakertaan. 1800-luvun alun rakennuksissa päätykolmiot ovat olleet hirsirakenteiset, ja ne ovat yhdistetty toisiinsa vuoliasilla, joiden päälle katemateriaali on asetettu.²³⁹ Vasta pärekaton yleistyttyä 1800-luvun lopulla vuoliaisrakenne korvautui kattotuoleilla.²⁴⁰ Hyrkkälän virkatalon taloudellisten katselmusten pöytäkirjassa vuodelta 1898 kehoitetaan että ”*ylimmät pääseinät ovat tehtävät*”,²⁴¹ mikä viittaisi päätykolmioiden laudoittamiseen. Hirsinen päätykolmio on purettu jo melko varhain.

Aitat ovat kokeneet täydellisen muutoksen 1900-luvun alussa, jolloin kaksi aittaa on yhdistetty saman katon alle ja toisesta aitasta on purettu toinen päätyseinä pois. Aitoissa on alun perin ollut vuoliaskattorakenne, sillä vuoliasten päät näkyvät yhä päätykolmiossa. Navetan muutoksista ei ole tietoa, sillä rakennuksen huonon kunnan vuoksi niitä on vaikea havaita, ja rakennuksen tarkempi tutkiminen olisi jopa vaarallista. Saunan ja venetalaan yhdistelmä ei ole kokenut suuria muutoksia. Alueen ympäristössä on havaittavissa peltojen sijainnit. Myös kesäasuntoaikana istutetut viinimarjapensaat sekä pihapuu vaahtera ovat edelleen paikoillaan. Pihassa on myös puinen lipputanko. Pihapiiriä raivaamalla puutarhan saattaisi hahmottaa paremmin. Alkuperäisyyden ongelmallisuuden vuoksi arvottamiskriteerikaavion numero 1.

Viidentenä kohtana on **historiallinen todistusvoima**. Ala-Vahterin kohdalla historialliset muutokset sekä tilan elinkaari ovat havaittavissa myös rakennuksissa. Keski-Suomen museon inventoinnin mukaan kohteella on paikallinen merkitys, mutta sauna-venetalas kuvataan maakunnallisesti harvinaiseksi, joten kohteella on osittain myös maakunnallinen merkitys. Tila on kokenut muutoksia, mutta muutokset eivät ole kokonaan peittäneet vanhempia kerrostumia alleen. Tietoja tilan asukkaista sekä tehdyistä kunnostustöistä on selvitetty. Paikallisen merkityksen vuoksi arvottamiskriteerikaavion numero 1.

---

²³⁶ Karhumäki 1971.

²³⁷ Karhumäki 1971.

²³⁸ Vuorela 1975, 359.

²³⁹ Valonen & Vuoristo 1994, 64.d

²⁴⁰ Vuolle-Apiala 2006, 107.

²⁴¹ Hyrkkälän virkatalon asiakirjat.

Kuudentena kohtana on **historiallinen kerroksellisuus**. Kerroksellisuus on hyvin havaittavissa Ala-Vahterin päärakennuksessa. Eri aikakausien materiaalit ja tyylipiirteet, esimerkiksi runko 1800-luvulta ja pintakäsittelyt sisäpinnoissa 1970-luvulta, luovat kerroksellisuutta. Ainoastaan viimeisten 20-30 vuoden ajalta kohteessa ei ole mitään jälkiä, paitsi umpeen kasvanut pihapiiri. Rakennuksen massoittelu, perustukset ja pitkänurkkainen hirsirunko kertovat parhaiten sen rakentamisajankohdasta. Suurimmat rakenteelliset muutokset ovat tehty 1940-luvulla tilan siirryttyä kesäasunto käyttöön. Suuri maisemaikkuna välikössä järvelle päin kertoo ajasta kesäasuntona. Takka kertoo ajasta, jolloin leivinuunia ei enää tarvittu. Pintamateriaalit ja värit kertovat 1970-luvulle tyypillisestä korjausrakentamisesta. Kerroksellisuus näkyy myös pariaitassa, jossa yksittäiset aitat on hyödynnetty suuremmaksi kokonaisuudeksi. Yksittäiset aitat liittyvät aikaan, jolloin jokaisella aitalla oli oma käyttö- ja säilytystarkoituksensa, eikä aittojen tarvinnut olla suuria. Arvotamiskriteerikaavion numero 2. Kriteerissä kuitenkin korostettiin hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta. Numero olisi voinut olla korkeampi, mikäli rakennukset olisivat paremmassa kunnossa.

Ala-Vahterin arvosana arvotamiskriteerikaaviossa on 9.

5.1.2 Haara-aho Arvotusavaimessa

Haara-aho on Ala-Vahterin tavoin *yksityisten tuottamaa rakennusperintöä* (kohta II). Tila on ostettu liitettäväksi Isojärven kansallispuistoon vuonna 1993, eli se kuuluu myös alakohtaan kaksi, *maanostojen yhteydessä tulleet rakennukset*. Myös Haara-ahon alkuperäisin käyttötarkoitus on ollut maanviljely, sillä se on entinen torppa, joka on myöhemmin toiminut myös kesäasuntona. Sellaiseksi sitä ei ole kuitenkaan tietoisesti muutettu.

Ensimmäinen kohta on **harvinaisuus**. Haara-aho on entinen torppa, joka on lohkottu naapuritilasta 1920-luvun lopussa²⁴² ja säilyneet rakennukset ovat pääosin tuolta ajalta. Suomen rakennuskannasta 5,3 % on rakennettu vuosina 1921-39.²⁴³ Rakennukset ovat siis iäkkäitä, ja näin ollen harvinaisia. Päärakennus on tyypillinen 1900-luvun alun maalaistalo. Pohjakaavaltaan se on paritupa. Ulkorakennukset, aitta ja sauna ovat myös ajalleen tyypillisiä. Sauna on hirsirunkoinen ja siinä on rankorakenteinen eteinen ja ovi rakennuksen pitkällä sivulla. Malli on tyypillinen ja eteinen on kehittyneempi versio keskisuomalaisesta pisteporstuasta.²⁴⁴ Sauna saattaa olla²⁴⁵ myös nuorempi kuin muut rakennukset, sillä samalla tyylillä on rakennettu saunoja vielä 1950-luvulla. Mikäli sauna olisi rakennettu 1900-luvun alussa, se olisi hyvin todennäköisesti tehty alun perin savusaunaksi, mutta siitä ei ole näkyvissä merkkejä. Riviaitta on yhtenäiseksi kerralla tehty, ja tyypilliseen aittarakennukseen verrattuna nuori rakennus, sillä siitä ei löydy merkkejä siirrosta. Aittaa pidetään

---

²⁴² Gyllén 2002, 42.

²⁴³ Lahtinen 2014, 30.

²⁴⁴ Vuorela 1975, 281.

²⁴⁵ Sauna on vuorattu sekä sisältä että ulkoa, joten ikää on vaikea määrittää purkamatta.

talousrakennustyypeistä vanhimpana, mutta se alkoi menettää merkitystään maaseudullakin jo toisen maailmansodan jälkeen.²⁴⁶ Haara-aho on paikallisesti arvokas esimerkki pientalollisten asumisesta alueella. Arvottamiskriteerikaavion numero 2.

Toinen kohta on **tyypillisuus**. Haara-ahon rakennuksia ei ole rakennettu Metsähallituksen tyyppi- ja mallipiirustuksilla. Paikallisia erityispiirteitä rakennuksissa ovat muun muassa maaston mukaan sijoittelu sekä helposti saatavilla olevien luonnonmateriaalien, eli luonnonmuotoisten kivien runsas käyttö esimerkiksi perustuksissa ja savupiipuissa. Arvottamiskriteerikaavion numero 2.

Kolmas kohta on **edustavuus**. Haara-ahon päärakennus on rakennettu oletettavasti vuonna 1928. 1920-luvun vallitseva tyyli oli klassismi, mutta tyyliin päättävänä päärakennus edustaa myös klassismia edeltänyttä jugend-tyyliä. Esimerkiksi ensimmäisen kerroksen T-karmi-ikkunat sekä väliovet kyseisellä peilijaolla olivat yleisempiä 1900-luvun aiempina vuosikymmeninä. Rakennuksen poikkeavuuksia ovat kuitenkin klassismille tyypilliset kuusiruutuiset ikkunat. Tyyli- ja materiaali-vaikutteet tulivat syrjemmälle aina myöhemmin, ja harva rakennus muutenkaan on tyyli- ja materiaali-puhtas esimerkki aikakaudestaan. Haara-ahon keittiössä on myöhemmän lattiamaton alla kauniskuvioinen linoneum-matto. Pellavaöljystä, juuttikankaasta ja korkista valmistettua linoleumia alettiin valmistaa Englannissa 1880-luvulla, ja 1930-luvulle tultaessa ne olivat yleisiä myös pientaloissa.²⁴⁷ Linoleum-matto on ostotavaraa, joka vaatii jonkinlaista varallisuutta. Linoleumin lattiamattomateriaalina korvasi myöhemmin muovi. Päärakennuksen savupiiput ovat yläpohjan kohdalta muurattu luonnonmuotoisista kivistä, vaikka piiput 1900-luvulla yleensä muurattiin jo tiilestä. Kivien käyttö saattaa viitata vähävaraisuuteen tai kekseliäisyyteen yleisten luonnonmateriaalien hyödyntämiseen. Rakentamisajan valinnat eivät kuitenkaan merkittävästi laske rakennuksen arvoa aikansa edustajana, sillä tyyli- ja materiaali-vaikutteet maaseudulla esiintyvät harvoin tyyli- ja materiaali-puhtaina. Lisäksi materiaali- ja materiaali-vaikutteet kertovat yleisistä olosuhteista kyseisenä aikakautena. Arvottamiskriteerikaavion numero 2.

Kuva 26: Keittiön lattiapinta.

²⁴⁶ Vuorela 1975, 359.

²⁴⁷ Niiranen 1981, 106-107.

Neljäs kohta on **alkuperäisyys**. Päärakennus on säilynyt erityisen hyvin rakennusaikansa asussa sekä ulko- että sisäpuoleltaan. Muutokset ovat olleet vähäisiä. Esimerkkejä myöhemmistä korjaustoista on mm. kivijalan betonointi, mutta betoni on lähestulkoon hävinnyt kivien pinnasta. Ulko-ovi on myös vaihdettu ja pintoja uusittu, mutta maltillisesti. Yleisaltaan pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta päärakennus on yhä 1900-luvun alun asussa, mikä tekee siitä poikkeuksellisen. Lohkotuista luonnonkivistä muurattu leivinuuni on myöhemmin vuorattu alaosastaan pellillä, mutta uuni varmasti on alkuperäinen. Valitettavasti rakennuksen huonon kunnon vuoksi pakolliset korjaustoimenpiteet heikentäisivät materiaalista alkuperäisyyttä. Haara-ahon riviaitta on kattoa lukuun ottamatta alkuperäisessä asussaan. Aittaan on tehty myöhempi lisäosa päätyyn, mutta se ei rakenteellisesti muuta riviaittaa. Sauna on kokenut muutoksia eniten sisäpintojensa osalta. Päärakennuksen materiaalsen autenttisuuden vuoksi arvottamiskriteerikaavion numero 3.

Kuva 27: Luonnonkivistä ladottu kivijalka. Kivijalka on myöhemmin betonoitu, mutta betoni on lähes kokonaan rapissut pois.

Viides kohta on **historiallinen todistusvoima**. Haara-ahon tila on esimerkki alueen asutustoiminnasta 1900-luvun alussa. Kohteen merkitys on paikallinen. Haara-aho on ollut yhden suvun omistuksessa ja toiminut ensin torppana, sitten pientilana ja myöhemmin kesäasuntona ennen liittämistään kansallispuistoon. Se siis kuvaa yhden suvun näkökulmasta pientilan elinkaarta. Tila on kuitenkin melko nuori. Haara-ahon historia saattaa liittyä kansallispuiston historiaan siten, että isäntä Jalmari Alfin kävi tilan pidon lisäksi metsätöissä, ja saattoi kuulua kansallispuiston metsäsavotoiden työväkeen. Arvottamiskriteerikaavion numero 1.

Kuvat 28 ja 29: Haara-ahon päärakennuksen interiööriä.

Kuudes kohta on **historiallinen kerroksellisuus**. Haara-ahon rakennukset ovat säilyneet eniten 1920-luvun asussaan. Niissä on havaittavissa kerroksellisuutta, mutta johtuen lyhyestä käyttöiästä, piirteet rajoittuvat lyhyelle aikavälille. Tila on ollut yhden suvun hallussa kolmen sukupolven ajan, ja suuria muutoksia tilalle ei ole tehty. Näin ollen myöskään kerroksellisuutta ei ole hävitetty. Viimeiset vuotensa suvun hallussa tila on toiminut kesäasuntona, mutta päärakennusta ei ole tietoisesti muutettu huvilaksi. Toisaalta rakennuksesta ei ole myöskään tietoisesti poistettu mitään aikakautta, vaan siellä on mahdollista löytää yksityiskohtia eri aikakausilta, mikä nostaa tilan arvoa. Samoin kuin Ala-Vahterissa, myöskään Haara-ahossa ei ole ihmisen jättämiä merkkejä viimeisistä 20-30 vuodesta. Arvottamiskriteerikaavion numero 2. Numero olisi saattanut olla suurempi, mikäli rakennukset olisivat paremmassa kunnossa.

Haara-ahon kokonaisarvosana arvottamiskriteerikaaviossa on 12.

5.2 DIVE-analyysi

DIVE -kulttuuriympäristön analyysimenetelmä on syntynyt yhteispohjoismaisen Communicating Heritage in Urban Processes (Co-Herit) -hankkeen tuloksena vuosina 2007–2008. Menetelmä on kehitetty kaavoitus- ja suojeluprosesseihin kulttuuriympäristöjen arvottamisen välineeksi, mutta se toimii myös itsenäisenä kulttuuriympäristön inventointimenetelmänä. *DIVE-analyysin* tarkoitus on lisätä osaamista kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennetun ympäristön säilyttämiseen ja kehittämiseen. Lyhenne *DIVE* muodostuu sanoista describe (kuvata) interpret (tulkita) valuate (arvottaa) enable (toteuttaa). Kyseiset sanat muodostavat neljä osittain samanaikaista työvaihetta, joiden avulla kohteita tarkastellaan. Menetelmässä kerätään aluksi perustiedot, joiden perusteella määritetään merkityssisältöjä. Nämä tiedot yhdessä nykyhetken tilanteen kanssa toimivat pohjana arvojen määrittelylle. Aika/tila matriisi toimii menetelmässä tarvittavan historiallisen tiedon järjestämisen apuvälineenä. Matriisi on taulukko, jossa pystyakseli esittää aikaa ja vaaka-akseli alueen kehitystä. Matriisia voidaan käyttää tietopohjana analyysin edetessä.²⁴⁸ *Dive -analyysiä* on hyödynnetty esimerkiksi Tampereen teknillisen yliopiston arkkitehtuurin laitoksen Seinäjoen ydinkeskustan kehitysvaiheita ja rakennusperinnön arvottamisperiaatteita tarkastelevassa selvityksessä vuonna 2015.²⁴⁹

Menetelmän ensimmäisessä vaiheessa kerätään perustiedot. Vaiheessa kuvaillaan kohteelle ominaiset kulttuurihistorialliset piirteet ja tapahtumat. Kohteen historiallinen kehitys kuvataan nykytilanteesta lähtien liikkuen syvemmälle kohteen historiaan. Apuna voidaan käyttää aika/tila -matriisia. Keskeinen kysymys ensimmäisessä vaiheessa on: *Mitä kulttuuriympäristön nykytila kertoo sen historiallisesta kehityksestä, luonteesta ja ominaispiirteistä?*²⁵⁰

Toisessa vaiheessa selvitetään kohteen historialliset kontekstit, eli aiemmin kerättyjä perustietoja verrataan yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja muutoksiin. Lisäksi pohditaan, kuinka tapahtumat ovat heijastuneet kohteeseen sekä arvioidaan kohteen autenttisuutta. Keskeinen kysymys on: *Miksi kulttuuriympäristön tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on yhteiskunnan ja yhteisön kannalta erityistä merkitystä?* Nämä kaksi ensimmäistä vaihetta muodostavat pohjan seuraavalle vaiheelle, eli arvottamiselle.²⁵¹

Kolmannessa vaiheessa arvioidaan kohteen kulttuuriperintöarvoja, kehityspotentiaalia, muutoskapasiteettia sekä haavoittuvuutta ja sietokykyä. Kohteen ominaisuudet määritellään kulttuurihistoriallisten kriteerien sekä kohteen perustietojen ja niiden tulkinnan pohjalta. Nykytilanteen mahdollisia rajoitteita ei huomioida

---

²⁴⁸ Museovirasto 2013, 2-6, 16-17.

²⁴⁹ Hirvonen 2015, 66.

²⁵⁰ Museovirasto 2013, 5, 8, 38.

²⁵¹ Museovirasto 2013, 9.

tässä vaiheessa. Keskeinen kysymys on: *Millä kulttuuriympäristön osa-alueilla ja yksittäisillä kohteilla on erityisiä arvoja? Mikä on näiden kehittämispotentiaali ja muutoksensietokyky?*²⁵²

Neljännessä vaiheessa katsotaan eteenpäin. Kohteen käyttömahdollisuuksia määritellään suhteessa edellä tehtyihin selvityksiin. Vaiheessa laaditaan toimenpide-ehdotuksia, joiden tulee olla kulttuuriperinnön kannalta tarkoituksenmukaisia. Kolmannessa kohdassa määriteltyjä arvoja verrataan kohteen kehitystarpeiden kanssa. Keskeinen kysymys on: *Miten kulttuuriperintöresursseja ja kulttuuriympäristön ominaispiirteitä voi vaalia ja kehittää?*²⁵³

DIVE-analyysi näkee kulttuuriperinnön resurssina ja tietolähteenä. *DIVE* toimii apuvälineenä tiedon kokoamisessa ja käsittelyssä. Se auttaa nostamaan kunkin kohteen kohdalla merkitykselliset asiat esiin. Menetelmän avulla tiedon jäsentäminen helpottuu. Osallistaminen ja yhteistyö ovat tärkeitä menetelmän osia, mutta prosessi on mahdollista toteuttaa myös ilman osallistamista, jolloin koottu tieto on asiantuntijälähtöistä. Kohteen historiallisen kontekstin, eli historiallisten yhteyksien ja merkitysten selvittäminen, joka muodostaa pohjan kulttuuriympäristön arvottamiselle, on yksi *DIVE-analyysin* tärkeimmistä tehtävistä.²⁵⁴

5.2.1 Ala-Vahterin *DIVE*-analyysi

Olen koonnut *DIVE-analyysin* edellyttämät perustiedot taulukkomuotoiseen aika-tila -matriisiin. Olen jäsentänyt matriisin näkökulmani mukaiseksi, ja se korostaa kulttuuriympäristössä tapahtuvaa muutosta. Matriisin vasemmassa reunassa on aika, eli kohteen kannalta olennaiset vuodet tai vuosikymmenet alkaen tästä hetkestä (eli vuodesta 2019). Seuraavassa sarakkeessa on muutos, joka tarkoittaa kohteen muutosta eri aikakausina. Muutosta verrataan kolmannen sarakkeen yhteiskunnalliseen muutokseen, joka kertoo samaan aikaan ympärillä tapahtuneet asiat, sekä selittää kohteen muutoksien syyt. Neljännessä sarakkeessa ovat muutosten aiheuttamat vaikutukset kohteelle.

---

²⁵² Museovirasto 2013, 10, 45.

²⁵³ Museovirasto 11, 51.

²⁵⁴ Museovirasto 2013, 2-6, 13-15, 20.

Aika	Muutos	Yhteiskunnallinen muutos	Muutoksen vaikutus
2019	Uusi käyttötarkoitus	Retkeilyn suosion kasvu.	Mahdollisuudet retkeilykohteeksi. Tunnettavuus lisääntyy. Käyttö lisää kunnostuspainetta.
1997	Liitetään Isojärven kansallispuistoon osana rantojensuojeluohjelmaa.	Valtakunnallinen rantojensuojeluohjelma vuonna 1990. ²⁵⁵	Asutus ja kesäasutus loppuvat. Kaavasuoja.
1982	Isojärven kansallispuisto perustetaan.	Kansallispuistojen perustamisen 3. vaihe. Suojelualueiden hoidon kehittyminen. ²⁵⁶	Tila jää kansallispuiston alueen ympäröimäksi. Luontoarvojen pysyvyys.
1975	Tie tilalle valmistuu.	Autoistuminen. Tieverkosto laajenee.	Saavutettavuus paranee, mutta erämaisuus ja rauha heikkenevät. Kesäasutus ympärillä lisääntyy. Pellot jäävät tien toiselle puolella.
1941	Kunnostetaan kesäasunnoksi.	Keskiluokan huvilaelämä 1900-l. alusta lähtien. ²⁵⁷	Toiminnot muuttuvat: jää kylmilleen talveksi, piharakennukset jäävät vaille käyttöä ja osa niistä häviää.
1934	Muodostetaan asutustilaksi.	Vuokra-alueiden lunastuslaki eli ns. torpparilaki v.1918. Asutuslaki 1922.	Siirtyy asukkaidensa omistukseen, eli asukkaat eivät vaihdu niin useasti.
1828	Ensimmäiset maininnat Vahterin torpan asukkaista.	Torppien perustamisen kulta-aika 1750-1870. ²⁵⁸	Torppa perustetaan Isojärven rannalle paikkaan, jossa on lähde ja mahdollisuus viljelyyn.

²⁵⁵ Borg 2008, 270.

²⁵⁶ Borg 1992, 60.

²⁵⁷ Rinne 2015, 21-22.

²⁵⁸ Kuisma 1993, 118.

*Mitä kulttuuriympäristön nykytila kertoo sen historiallisesta kehityksestä, luonteesta ja ominaispiirteistä?
Kuinka tapahtuneet ovat heijastuneet kohteisiin?*

Miksi kulttuuriympäristön tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on yhteiskunnan ja yhteisön kannalta erityistä merkitystä?

Ala-Vahterin käännekohdat on koottu matriisiin yhdessä samaan aikaan tapahtuneiden yhteiskunnallisten muutosten kanssa. Matriisista voi havaita Ala-Vahterin vaiheet suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Ensimmäiset maininnat Vahterin torpan asukkaista ovat vuodelta 1828.²⁵⁹ Vahterin torpan perustamisvuosi ei ole tiedossa, mutta kyseisenä vuonna Vahterin torppa mainitaan Kuhmoisten seurakunnan rippikirjoissa ensimmäistä kertaa.

Torpparilaitos syntyi sekä halusta pitää suuret tilat jakamattomina verotulojen vuoksi, että tarpeesta saada tiloille työvoimaa. Torppari oli vuokratilallinen, joka maksoi vuokransa työllä, tehden niin kutsuttua taksvärkkiä. Alun perin torppien perustamisoikeus oli vain aatelissäätöön kuuluvilla, mutta isojaon tuomat muutokset mahdollistivat torppien perustamisen tilallistenkin maille. Uusi asutus levisi 1800-luvulla torppia perustamalla asumattomille metsämaille.²⁶⁰ 1800-luvun alku olikin torppien perustamisen kulta-aikaa.²⁶¹ Enimmillään torppia oli vuoden 1895 tienoilla n. 70 000. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa teollisuus nosti metsän arvoa ja torppien perustamishalu tilallisten keskuudessa väheni. Myös työn arvo kasvoi ja viime vuosisadalle jämähtänyt torpparilaitos herätti yleistä tyytymättömyyttä, joka yhdistettynä maailman tilanteeseen 1900-luvun alussa, synnytti konflikteja torpparien ja tilallisten välille. Tilanteen raukasi vuonna 1918 säädetty vuokratilajelmien lunastuslaki eli torpparilaki.²⁶² Torpparilaki lisäsi koneistumista, sillä taksvärkin ihmistyövoima piti korvata koneilla.²⁶³ Kuhmoisten sotilasvirkatalojen torppien lunastukset venyivät 1930-luvulle, sillä virkatalojen edustajat vaativat lunastusten käsittelyä yhtä aikaisesti.²⁶⁴ Vahterista muodostettiin asutustila vuonna 1934 pidetyssä Hyrkkälän virkatalon vuokra-alueiden järjestelytoimituksessa.²⁶⁵

Vakituinen asutus loppui Vahterissa 1930-luvun lopussa.²⁶⁶ Ei ole selvyttä, kuinka Ingrid ja Signe Snellman löysivät Vahterin kesäpaikakseen, mutta he eivät olleet ainoita Kuhmoisten maisemista viehättyneitä. Kuhmoisten luonnonkauneus sekä kalaiset järvet houkuttelivat alueelle kesäasukkaita jo vuosisadan vaihteessa. Ensimmäiset huvilat rakennettiin 1800-luvun puolella, ja 1900-luvun alussa Kuhmoisissa kesiään

---

²⁵⁹ Kuhmoisten seurakunnan arkisto.

²⁶⁰ Laitinen 2012, 51.

²⁶¹ Kuisma 1993, 118.

²⁶² Vuorela 1975, 654-656.

²⁶³ Lyytimäki & Hakala 2008, 293.

²⁶⁴ Viita 2000, 94.

²⁶⁵ Gyllén 2002, 44.

²⁶⁶ Gyllén 2002, 45.

viettivät useat taiteilijat sekä virkamiehet. Mm. säveltäjä P. J. Hannikainen rakennutti kesähuvilan Tehille vuonna 1907. Hannikaisten perässä paikkakunnalle tuli taitelija Pekka Halonen, joka perheineen osti Kivikosken torpan Kotakoskelta 1900-luvun alussa. Isojärven ensimmäisiä kesäasukkaita oli vuonna 1926 huvilansa Tervämäkeen rakennuttanut kirjailija Antti Rytönen perheineen. 1900-luvun alussa huviloilla aikaa vietti lähinnä ylempi keskiluokka, eikä niiden määrä ollut vielä kovin suuri: 1940-luvun lopulla Kuhmoisissa oli vain muutama kymmenen kesäasuntoa.²⁶⁷

Ala-Vahterin vaiheeseen kesähuvilana liittyy myös toinen suku. Vuonna 1938 veljekset Uuno ja Niilo Karhumäki etsivät puolustusministeriön toimeksiannosta sopivaa paikkaa lentokentälle, ja löysivät sellaisen Kuoreveden Hallinkankaalta. Veljekset Karhumäki Oy:n lentokonetehtaan toiminta käynnistyi Hallissa vuonna 1940 ja se toimi vuoteen 1963 saakka. Lentokonetehtaan lisäksi Veljekset Karhumäki Oy:n liiketoimintaan kuuluivat ilmakuvaukset, ja yritys olikin 1950-luvulle saakka alan ainoa vastaava toimija.²⁶⁸ Lentokonetehtaan²⁶⁹ toiminnan aikaan 1940-luvulla Uuno Karhumäki perheineen vietti aikaa vaimonsa Ternan (os. Virkkunen-Snellman) tätien omistamalla Vahterin tilalla, sekä kunnosti tilan rakennuksia. Uuno Karhumäki on tehnyt kattavat muistiinpanot suorittamistaan kunnostustöistä.²⁷⁰ Veljekset Karhumäki Oy:n valokuvakokoelmassa on ilmakehu Vahterista vuodelta 1948.²⁷¹

Vuoden 1948 ilmakevessä Vahterin pihapiiri on avoin, navetan takana on suuri kasvima ja rakennukset vaikuttavat hyväkuntoisilta. Kasvima olikin ainut pelto, jonka kesäasukkaat tarvitsivat. Kartassa Vahteriin ei mene tietä, joten kulku tapahtui vesitse ja polkuja pitkin. Autojen yleistyttyä tien teko tilalle tuli ajankohtaiseksi, ja Ingrid Snellman teetti nykyisen tien vuonna 1975.²⁷² Isojärven kansallispuiston perustamisen jälkeen vuonna 1982 Vahteri jäi lähes kansallispuiston keskelle. Vahterinsalmen kohdalla oli toki muitakin yksityisiä palstoja, ja 1980-luvulla naapuriin rakennettiin Karhumäkien kesämökki.²⁷³ Vahterin pitkäaikaisin omistaja Ingrid Snellman kuoli vuonna 1992 ja muutamaa vuotta myöhemmin hänen perillisensä myivät tilan valtiolle osaksi Isojärven kansallispuistoa.²⁷⁴ Vuonna 2002 Kuhmoisten sisäjärvien rannoille laadittiin rantayleiskaava. Ala-Vahterin tila huomioitiin kaavassa merkinnällä ”yr”, eli jonka rakennukset ja pihamiljöö säilytetään. Tila on ollut osa kansallispuistoa 22 vuotta vuonna 2019.

---

²⁶⁷ Viita 2000, 327-330.

²⁶⁸ Veljekset Karhumäki.

²⁶⁹ Hallista Vahteriin on matkaa vain 25 km.

²⁷⁰ Karhumäki 1971.

²⁷¹ Uuno Karhumäen perikunnan Keski-Suomen museolle esittämän toiveen mukaisesti ilmakevää ei julkaista.

Ilmakevu on digitoitu ja heikennetyllä tarkkuudella katsottavissa osoitteessa:

http://www.kulttuurisampo.fi/kulsa/item.shtml?itemUri=http%3A%2F%2Fkulttuurisampo.fi%2Fannotaatio%23ilmakuva_p_19484420

²⁷² Keski-Suomen museo 2007.

²⁷³ Gyllén 2002, 45.

²⁷⁴ Karhumäki 2007.

Millä kulttuuriympäristön osa-alueilla ja yksittäisillä kohteilla on erityisiä arvoja? Mikä on näiden kehittämispotentiaali ja muutoksensietokyky? Määrittele kohteen ominaisuudet.

Olen poiminut kolme merkityksellistä ajanjaksoa Ala-Vahterin historiasta:

1. Torpparikausi. Torppariaika kertoo yhteisön omasta menneisyydestä. Historiakohteet puhuttelevat, koska niistä löytää yhtymäkohtia omaan elämään ja oman suvun historiaan. Ala-Vahterin torppa on perustettu varhain, minkä vuoksi rakennukset ovat iäkkäitä. Torppien raivaaminen toi asutusta syrjäisempiinkin paikkoihin, eikä myöhempi kesäasutuskaan olisi välttämättä syntynyt, jos alueella ei olisi ollut varhaisempaa asutusta. Perinteinen pienviljelys on lisännyt alueen biologista monimuotoisuutta ja luonut nykyisiä perinnebiotooppeja sekä kulttuurimaisemaa, joka on osa nykyistä kansallispuistoa. Maatalous on ylläpitänyt kulttuurimaisemaa ja monimuotoisuutta.²⁷⁵ Ala-Vahterin mailla oleva lähde on tuonut elinehdon alueelle. Lähde on arvokas elinympäristö metsälain mukaan.²⁷⁶
2. Varhainen kesäasutus. Kuhmoinen tunnettiin jo varhain luonnonkauniina alueena, jonka vesistöt ja maisemat vetivät kesäasukkaita puoleensa. Alueelle liittyy paljon kulttuurihistoriaa, sillä monet taiteilijat ja merkkihenkilöt viettivät aikaa alueella. Varhainen ilmakuva maaseudulta on poikkeuksellinen, eikä sitä olisi ilman Karhumäkien kiinnostusta paikkaan. Kuhmoisissa on edelleen runsas kesäasutus.
3. Kansallispuisto. Sijainti kansallispuistossa takaa luontoarvojen pysyvyyden ja samalla aikaisemman asutuksen merkkien säilymisen. Kansallispuiston perustaminen alueelle kertoo poikkeuksellisesta, suojelemisen arvoisesta alueesta.

Ala-Vahteri on kokenut useita muutoksia, jotka ovat selvitetty, ja tutkimustiedon avulla havaittavissa paikan päällä. Ala-Vahterin erityiset arvot ovat myös sen sijainnissa. Sijainti kansallispuiston sisällä mahdollistaa yleishyödyllisen käytön. Lisäksi rakennukset ovat lähellä Isojärven rantaa. Ala-Vahterin rakennuspaikan ovat määränneet muut kuin maisemalliset syyt, mutta kansallispuistokontekstissa maisemalliset arvot nousevat muita syitä merkittävimiksi.

Miten kulttuuriperintöresursseja ja kulttuuriympäristön ominaispiirteitä voi vaalia ja kehittää?

Kohteen säilymisen kannalta kaikkein tärkeintä on jatkuva ja säännöllinen ylläpito. Mikäli kohteella ei ole käyttötarkoitusta, ylläpitokin jää usein tekemättä. Käyttötarkoituksen löytyminen edesauttaa myös ylläpitoa. Rakennuksille on tehty Keski-Suomen museon toimesta sekä inventointi että kunnostussuunnitelmat vuonna 2007. Rakennusten käyttötarkoitusta ja tulevaisuutta ovat hahmotelleet Metsähallituksen lisäksi myös mm.

---

²⁷⁵ Lyytimäki & Hakala 2008, 289.

²⁷⁶ Harstela 2007, 153.

Jyväskylän yliopiston kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriopiskelijat inventointileirillään keväällä 2017. Visioissa on ollut ulottaa puiston polkuverkosto Isojärven rantaan saakka ja ottaa Ala-Vahteri osaksi kansallispuiston retkeilykohteita.

Isojärven kansallispuisto on mukana Keski-Suomen kansallispuistot kuntoon -hankkeessa, jossa Ala-Vahterin pihapiiriin suunnitellaan tukikohtaa melojille. Suunnitelmiin kuuluvat keittokatos, telttapaikka ja saunomismahdollisuus. Hankkeessa sisältyvät myös maastopyöräreitin rakentaminen sekä taukopaikkojen palvelurakenteita parantaminen. Isojärven kansallispuiston osuus hankkeesta on 71 000 euroa. Hanke kestää vuodet 2018–2020. Ala-Vahterin palvelurakentaminen on suunniteltu vuodelle 2020.²⁷⁷ Isojärvelle harvinainen luonnonhiekkaranta palvelee tätä tarkoitusta hyvin.

Uusien retkeilyrakenteiden lisäksi olemassa oleva rakennuskanta tulisi ottaa mukaan suunnitteluun, ja hyödyntää alueen kulttuuriperintökohteena. Ala-Vahterin päärakennuksesta on loppuvuonna 2018 purettu lämmittämättömälle hirsirakennukselle epäsoivia rakennusmateriaaleja, kuten lastulevyä, höyrynsulkumuovia ja mineraalivillaa. Purkamisen paransi huomattavasti rakennuksen hengitysilmaa. Lisäksi vuotava, yli 70 vuotta vanha huopakatto on peitetty pressuilla. Vuonna 2007 tehdyssä kunnostussuunnitelmassa ehdotetut toimenpiteet ovat yhä ajankohtaisia.

Ala-Vahterin pariaitta saattaa nurkkasalvoksesta päätellen olla pihapiirin vanhin rakennus. Kaksi aittaa on yhdistetty yhdeksi purkamalla pienemmän aitan sivuseinä pois, ja yhdistämällä rakenteet ohuen karapuun avulla. Yhden seinän purkamisen on heikentänyt pienemmän aitan kestävyyttä merkittävästi, ja rakenne ei ole kestänyt. Hirsirakennus on kuitenkin uudelleenkoottava rakenne, joten rakennuksen korjaaminen entistä vastaavaksi on mahdollista. Rakennuksen materiaallinen autenttisuus ei kärsi, mikäli kaikki ehjät puuosat mm. lattialankut, säilytetään. Vuoden 2007 kunnostussuunnitelma on yhä ajankohtainen myös aitan kohdalla. Vertaamalla kunnostussuunnitelman valokuvia vuonna 2018 otettuihin kuviin, voi havaita, ettei merkittävää muutosta ole tapahtunut.

Navetta on pihapiirin huonokuntoisin rakennus. Navetan katto on vuotanut pahoin jo vuoden 2007 inventoinnin aikaan, eivätkä kattoa peittävät pressut ole pitkäikäisiä ratkaisuja. Hirsirungon kuntoa ei ole tutkittu, mutta vuotava katto on päästänyt sadevedet valumaan seiniä pitkin. Seinissä on lahovaurioita ja sienikasvustoa. Tulotie on korkeammalla kuin rakennus, mikä aiheuttaa vesien valumisen kohti rakennusta. Rakennus on alun perinkin perustettu matalalle, jolloin alimmat puuosat ovat nopeasti joutuneet kosketuksiin maanpinnan kanssa. Navetan säilyminen edellyttäisi maanpintojen muokkausta sekä

---

²⁷⁷ Metsähallitus 2018f.

rakenteiden kuivumista. Hirsirakenne kestää kauan pystyssä, vaikka osa hirsistä olisikin lahoja. Vuoden 2007 kunnostussuunnitelmassa navetta ehdotetaan säilytettäväksi arvokkaana osana pihapiiriä.

Saunan ja venetalaan yhdistelmä vaikuttaa olevan hyvin perustettu, sillä se ei ole sortunut järveen tai vahingoittunut merkittävästi esimerkiksi jäiden lähdön yhteydessä. Ainoastaan venekatoksen järven puoleinen nurkka on sortunut ja rakennus lievästi kallistunut. Saunan hirsirungon kunnan tutkiminen ulkoapäin muulloin kuin talvisaikaan jään päältä on haastavaa. Kunnostussuunnitelman korjausehdotukset ovat yhä ajankohtaisia.

5.2.2 Haara-ahon DIVE-analyysi

Olen koonnut DIVE-analyysin edellyttämät perustiedot taulukkomuotoiseen aika-tila -matriisiin. Olen jäsentänyt matriisin näkökulmani mukaiseksi, ja se korostaa kulttuuriympäristössä tapahtuvaa muutosta. Matriisin vasemmassa reunassa on aika, eli kohteen kannalta olennaiset vuodet tai vuosikymmenet alkaen tästä hetkestä (eli vuodesta 2019). Seuraavassa sarakkeessa on muutos, joka tarkoittaa kohteen muutosta eri aikakausina. Muutosta verrataan kolmannen sarakkeen yhteiskunnalliseen muutokseen, joka kertoo samaan aikaan ympärillä tapahtuneet asiat, sekä selittää kohteen muutoksien syyt. Neljännessä sarakkeessa ovat muutosten aiheuttamat vaikutukset kohteelle.

Aika	Muutos	Yhteiskunnallinen muutos	Muutoksen vaikutus
2019	Uusi käyttötarkoitus/ siirto	Rahoituksen väheneminen.	Historiallisen todistusvoiman heikkeneminen. Rakennus säilyy -> uusi käyttö.
1993	Liitetään Isojärven kansallispuistoon.	Suojelualueiden määrän kasvu.	Omistus valtiolle. Asutus ja kesäasutus loppuvat. Pysähtyneisyys. Autenttisuus säilyy.
1982	Isojärven kansallispuisto perustetaan.	Kansallispuistojen perustamisen 3. vaihe. Suojelualueiden hoidon kehittyminen. ²⁷⁸	Tila jää kansallispuiston alueen ympäröimäksi. Luontoarvojen pysyvyys.
1983	Kesäasunnoksi.	Pientilojen kannattamattomuus. Kaupungistuminen. Kesäasutuksen suosio.	Toiminnot muuttuvat: jää kylmilleen talveksi, piharakennukset jäävät vaille käyttöä ja osa niistä häviää. Uusi käyttötarkoitus.
1975	Tie tilalle valmistuu.	Autoistuminen. Tieverkosto laajenee.	Saavutettavuus paranee, mutta erämaisuus ja rauha heikkenevät. Soranottoaika.
1920-l. loppu	Haara-ahon tila lohkotaan Salojärven tilasta.	Asutustilojen perustaminen.	Asutuksen leviäminen. Pientilojen määrän kasvu. Asutustyyppien synty.

²⁷⁸ Borg 1992, 60.

Mitä kulttuuriympäristön nykytila kertoo sen historiallisesta kehityksestä, luonteesta ja ominaispiirteistä?

Miksi kulttuuriympäristön tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on yhteiskunnan ja yhteisön kannalta erityistä merkitystä? Kuinka tapahtumat ovat heijastuneet kohteeseen?

Näihin kysymyksiin vastaan aika-tila matriisin avulla. Tässä avaan matriisissa esittämiäni tietoja. Haara-aho lunastettiin Itselliseksi tilaksi 1920-luvulla,²⁷⁹ mutta torpan tarkka perustamisvuosi ei ole tiedossa. Vuoden 1925 karttaan Haara-aho ei vielä ole merkitty, mutta samalla paikalla on pelto sekä niitty. Alun perin tila oli luultavasti melko omavarainen, eikä sijainti kaukana keskuksista välttämättä haitannut. Haara-aho on rakennettu kumpareelle, ja pellot on raivattu viljaviin ja tasaisiin kohtiin kallioiden välissä. Pientilan ansiot koostuivat useista eri lähteistä, mm. maidon tuotannosta, puun myynnistä ja metsätöistä.²⁸⁰ Metsätyöt olivatkin merkittävä työllistäjä sotavuosista 1960-luvulle saakka.²⁸¹ Pientiloilla maatalous- ja metsätyöt ovat olleet enemmänkin elämäntapa kuin ammatti. Maatalouden koneistuminen aiheutti tarpeen pääomatuloille, ja maatalouden tuottavuuden vaatimukset nousivat. Omavaraisviljelystä siirryttiin erilliseen ammatinharjoittamiseen.²⁸²

Haara-ahon nykytila kertoo omaa tarinaansa pientilojen kehityskulusta. Kehityskululla ja sen tuomilla muutoksilla on ollut vaikutuksensa myös rakennuksiin. Suurin vaikutus on ollut vakituisen asumisen vaihtuminen kausiasumiseen, jolloin rakennukset ovat jääneet osaksi vuodesta ilman lämmitystä. Maanviljelyksen ja karjanpidon loppu on tehnyt navetoista, heinäladoista, riihistä ja jopa aitoista tarpeettomia rakennuksia, joiden ylläpito ei ole enää ollut välttämätöntä. Peltojen metsittäminen ja laidunnuksen lopetus ovat sulkeneet ennen avoimet pihapiirit ja lisänneet puuston määrää. Koneellinen metsätalous on hävittänyt polut, jotka muuten ehkä vielä näkyisivät painanteina maisemassa. Päärakennukset ovat yleensä parhaiten kunnossa pidettyjä rakennuksia, sillä niillä on ollut käyttöä. Käyttö on usein paras suojelu, mutta Haara-ahon tapauksessa vähäinen kesäaikainen käyttö on mahdollistanut materiaalsen autenttisuuden, joka muutoin olisi saattanut jäädä modernisaation alle. Haara-ahon tämän hetkistä tilaa kuvastaa pysähtyneisyys, jota voi verrata paikoilleen ("in situ") museointiin.

Tilalle on kulkenut jonkinlainen tie jo ennen vuotta 1975, mutta vasta silloin tilasta tuli saavutettava nykyisellä mittapuulla. Laajan tieverkoston rakentaminen on jättänyt jälkensä Suomen luontoon isoina ja pienempinä soran- ja hiekanottoaikkoina. Isojärven kansallispuistosta tuli Haara-ahon rajanaapuri vuonna 1982. Vuosi kansallispuiston perustamisen jälkeen menehtyi viimeinen vakituinen asukas Jalmari Alfin, jonka jälkeen tila

---

²⁷⁹ Gyllén 2002, 42.

²⁸⁰ Roiko-Jokela 2012c, 382.

²⁸¹ Haikari 2012, 348.

²⁸² Anttila 1974, 11-12.

toimi kesäasuntona. Viljely on saattanut loppua jo aiemmin, sillä pellot on metsitetty ja navetta ehtinyt hajota. Vasta perustettu kansallispuisto toi kävijöitä alueelle sekä lisäsi alueen tunnettavuutta.²⁸³

Sotien jälkeen alkanut kaupungistuminen, vapaa-ajan lisääntyminen ja tuloerojen tasaantuminen aiheuttivat kesämökkien noususuhdanteen.²⁸⁴ Ennen varakkaiden etuoikeutettu huvilaelämä muuntui vaatimattomampaan kesämöккеilyyn, johon yhä useammalla oli varaa. Kesämökki haluttiin usein hankkia omalta kotiseudulta, josta oli lähdetty kaupunkiin töihin. Vuonna 1950 Suomessa oli 40 000 kesämökkiä, vuonna 1970 jo 180 000 ja 2000-luvulla 450 000.²⁸⁵ Samalla maaseudulta muutto vapautti pientiloja kesäasukkaiden käyttöön. Vastaavasti suvun tila haluttiin säilyttää itsellä, vaikka siellä ei enää asuttu vakituisesti, joten tilasta, kuten Haara-ahosta, muodostui kesäpaikka.

Millä kulttuuriympäristön osa-alueilla ja yksittäisillä kohteilla on erityisiä arvoja? Mikä on näiden kehittämispotentiaali ja muutoksensietokyky? Määritele kohteen ominaisuudet.

Merkitykselliset asiat Haara-ahossa:

1. Materiaalinen autenttisuus. Haara-ahon päärakennus on poikkeuksellisen muuttumattomana säilynyt maatilan päärakennus, jossa on yhä havaittavissa rakentamisajankohtansa tunnelma. Päärakennuksessa on lisäksi erikoisia ratkaisuja, jotka viittaavat paikallisuuteen, kuten esimerkiksi luonnonmuotoisten kivien runsas käyttö.
2. Sijainti kansallispuiston sisällä. Vanhat rakennukset ja pihapiirit kertovat menneisyydestä alueella. ”Täällä on eletty ennenkin”, ennen kansallispuiston perustamista. Isojärven kansallispuiston tarkoituskin on esitellä myös alueen elettyä historiaa, ja lisäksi puiston hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteisiin kuuluu alueen kulttuuriperinnön vaaliminen, säilyttäminen sekä kunnostaminen.²⁸⁶ Kansallispuistossa näkyy voimakkaasti ihmisen vaikutus, sillä alueella on tehty savottoja pitkään. Haara-ahon viimeisin isäntä Jalmari Alfin kävi tietävästi metsätöissä, joten voisi olettaa hänen osallistuneen myös puistoalueen savottoihin, jolloin tilan historia kytkeytyisi olennaisesti puiston historiaan. Haara-ahon pihapiiri on säilynyt melko avoimena huolimatta vähästä käytöstä, eikä Isojärven ranta ole kovinkaan kaukana.

---

²⁸³ Gyllén 2002, 174.

²⁸⁴ Rinne 2015, 26 ja Haikari 2012, 225.

²⁸⁵ Haikari 2012, 255.

²⁸⁶ Halinen 2009, 56.

Miten kulttuuriperintöresursseja ja kulttuuriympäristön ominaispiirteitä voi vaalia ja kehittää?

Päärakennusta on kuvailtu kansallispuiston hoito- käyttösuunnitelmassa ”erittäin huonokuntoiseksi”, mutta suunnitelmasta ei tarkemmin ilmene, mihin väite perustuu. Päärakennuksen sisäpintamateriaalit ovat pääosin alkuperäisiä. Seinäpahveja on revitty, joten hirsirunko on paikoin näkyvissä. Rakennuksessa on peltikatto, jonka jiirit ovat paikoin vuotaneet ja lahottaneet hirsirunkoa paikallisesti. Tuvan puolen lattiarakenteet ovat romahtaneet leivinuunin läheisyydestä, mikä näkyy alapohjassa. Päärakennuksen pintamateriaalit, kuten esimerkiksi keittiön lattian linoleum -matto sekä säästyneet tapetit ovat arvokkaita yksityiskohtia rakennuksen historiasta. Rakennukset ovat olleet pitkään vailla käyttöä, mikä on tehnyt näkyvistä pinnoista huonokuntoisia. Haara-ahon poikkeuksellinen materiaallinen autenttisuus pääsisi oikeuksiinsa alkuperäisyyttä kunnioittavan konservointityön jälkeen. Haara-ahosta ei ole tehty minkäänlaista dokumentointia ennen tätä työtä, tai ainakaan sitä ei ole saatavilla.

Pariaitta on takaseinältään painunut maata vasten, mikä on lahottanut alimmat hirsikerrat. Aitta on kuitenkin pihapiirin parhaimmassa kunnossa oleva rakennus, sillä hirsirakennuksen kengitys (eli alimman hirsikerran vaihto) on tavallinen huoltotoimenpide. Saunan hirsirungon kuntoa ei voida tutkia ilman sisäpintojen ja ulkoverhouksen osittaista purkamista. Saunan rankorunkoinen pukuhuone on kevytrakenteinen, eikä siis kestä aikaa yhtä hyvin kuin vankempi rakenne. Saunan takana rinteessä on kellari, jonka betoniset seinät ovat ryhdikkäinä pystyssä, mutta katto puuttuu. Kellari saattaa tällä hetkellä olla vaarallinen.

6. Kulttuuriympäristön arvottaminen

Edellisissä luvuissa olen nostanut esiin Ala-Vahterin ja Haara-ahon merkityksellisiksi tunnistamani vaiheet *Arvotusavaimen* ja *DIVE-analyysin* avulla. Tässä luvussa esitän kootusti saamani tulokset kohteiden vahvuuksista, puutteista ja arvoista, sekä käsittelen menetelmien toimivuutta analyysin ja arvottamisen välineinä. Lisäksi vertaan *Arvotusavainta* ja *DIVE-analyysia* toisiinsa saadakseni selville metodien mahdolliset kehittämistarpeet.

Arvotusavaimen arvottamiskriteerikaavion kaikki kuusi kohtaa on pisteytetty nollasta kolmeen, jolloin suurin pistemäärä on 18 ja pienin luonnollisesti 0. Olen valinnut arvosanat arvottamiskriteerikaaviosta omien päätelmieni pohjalta. En ole nähnyt muita *Arvotusavaimen* tuottamia tuloksia. Ala-Vahterin arvosana *Arvotusavaimen* arvottamiskriteerikaaviossa on 9. Ala-Vahterin vahvuudet ovat rakennusten iän tuoma harvinaisuus, tiedossa oleva mielenkiintoinen historia, sekä historiallinen kerroksellisuus, mikä näkyy muun muassa pihapiirin eri-ikäisinä rakennuksina. Ala-Vahterin vaiheet mukailevat suomalaisen torpan elämänkaarta kansallispuistoon liittämiseen saakka. Ala-Vahterin puute on sen kokemat suuret muutokset materiaalisen alkuperäisyyden hinnalla.

Haara-ahon arvosana arvottamiskriteerikaaviossa on 12. Haara-ahon vahvuuksia ovat sen materiaallinen alkuperäisyys sekä rakennusten iän tuoma harvinaisuus. Haara-ahon puute on sen paikallinen merkitys. Paikallisen merkityksen pitäminen puutteena on tosin väärin paikallisyhteisöjä kohtaan. Mikäli kohteita kuitenkin vertaa *Arvotusavaimen* alkuperäiseen tarkoitukseen, eli strategisten kohteiden tunnistamiseen kohdejoukosta, ei paikallinen merkitys yksinään ole riittävä peruste strategiselle kohteelle.²⁸⁷ Molempien kohteiden vahvuus on myös niiden sijainti kansallispuistossa. Kansallispuistokonteksti mahdollistaa niiden yleishyödyllisen käytön aivan toisella tavalla, kuin jos kohteet sijaitisivat kaukana retkeilyverkostoista.

Arvotusavaimen kriteerit eivät ota suoraan kantaa rakennusten fyysiseen kuntoon. Kunto ei saisikaan lähtökohtaisesti olla arvottamisen peruste, sillä se saattaisi johtaa vääriin tulkintoihin rakennuksen kunnosta. Rakennuksen huono kunto saattaa kuitenkin välillisesti vaikuttaa esimerkiksi alkuperäisyyteen, sillä korjaustoimenpiteet saattavat pahimmillaan heikentää autenttisuutta. Parhaimmillaan ne tuovat oman kerroksensa rakennuksen historiaan.

Kuten *Arvotusavaimen* kuvailussakin todetaan, ovat arvottamiskriteerit osin ristiriitaisia. Esimerkiksi alkuperäisyys ja kerroksellisuus ovat kriteereinä osittain vastakkaisia. Laissa rakennusperinnön suojelusta ei oleteta jokaisen kohdan täyttyvän, mutta *Arvotusavaimen* pisteytysjärjestelmän vuoksi jokainen kohta tulee kuitenkin arvioida. Kohteissa tulisi kiinnittää huomiota vahvuuksiin, ja kriteerikaaviossa vahvuudet kompensoivat heikkouksia. Numeroasteikko nollasta kolmeen on riittämätön kompensatioon. Autenttisuus

---

²⁸⁷ Härö & Ryyppö 2015, 14.

voisi yläkäsitteenä korvata mm. alkuperäisyyden ja kerroksellisuuden käsitteet, mikäli se määritellään tarkasti.

Arvotusavaimen kriteerien selitykset korostavat Metsähallituksen toiminnan tuloksena syntynyttä rakennuskantaa. Painotus hankaloitti kaavion soveltamista muihin kohteisiin, mutta lain rakennusperinnön suojelusta -määritelmät sinänsä ovat yleistettävissä. Lain määritelmät tekevät *Arvotusavaimesta* menetelmän, joka korostaa yksittäisiä kohteita. Itse laissa huomioidaan kuitenkin myös rakennetut ympäristöt laajemmin.²⁸⁸ *Arvotusavaimella* on tarkoitus arvioida kohteita aina rakennusryhmittäin,²⁸⁹ mutta kriteerikaaviossa puhutaan yksittäisistä rakennuksista.

Arvotamiskriteerit	0	1	2	3
harvinaisuus			● (sininen) ● (oranssi)	
tyypillisuus			● (sininen) ● (oranssi)	
edustavuus		● (sininen)	● (oranssi)	
alkuperäisyys		● (sininen)		● (oranssi)
historiallinen todistusvoima		● (sininen) ● (oranssi)		
historiallinen kerroksellisuus			● (sininen) ● (oranssi)	

Kuva 30: Ala-Vahterin (sininen) ja Haara-ahon (oranssi) sijoittuminen *Arvotusavaimen* arvotamiskriteerikaaviossa.

DIVE-analyysi keskittyy merkityksellisten vaiheiden löytämiseen ja merkityssisältöjen luomiseen esiin nostettujen vaiheiden kautta. Aika/tila -matriisi toimii historiallisen tiedon jäsentämisen apuvälineenä. Matriisin avulla merkityksellisten vaiheiden tunnistaminen helpottuu, sillä taulukon avulla suuri määrä informaatiota siirtyy helposti luettavaan muotoon. Lisäksi *DIVE-analyysi* huomioi sen, että rakennus itsessään kertoo todella paljon historiastaan. Rakennuksia tulkitaan ja luetaan, ja ne toimivat informaationlähteenä kaikille, jotka niitä haluavat tutkia.

²⁸⁸ Laki rakennusperinnön suojelusta (498/2010)

²⁸⁹ Vauramo 2016, 37.

Ala-Vahterin merkityksellisyys nousee sen pitkästä ja vaihtelevasta historiasta. Kohteen historia alkaa torpan perustamisesta, jatkuu maan lunastuksen jälkeen itsellisenä tilana ja myöhemmin kesähuvilana päättyen kansallispuistokohteeksi. Vaiheet ovat seuranneet toisiaan yhteiskunnallisten muutosten mukaisesti. Pienen palan Suomen historiaa voisi kirjoittaa Ala-Vahterin avulla. Ainoa poikkeus tähän on varhainen kesäasutus, joka tosin Kuhmoisten alueella ei ole täysin poikkeuksellista, mutta nykyisen kansallispuistokontekstin huomioon ottaen, se on merkityksellistä.

Haara-aho herättää huomiota poikkeuksellisella materiaalisella autenttisuudellaan. Päärakennuksen sisä- ja ulkopintojen säilyneisyys on harvinaista, sillä useissa muissa kohteissa myöhemmät peruskorjaukset tai tyylirestauroinnit ovat poistaneet vanhemmat kerrostumat. Haara-aholle merkityksiä luo myös sen ikä, joka ottaen Suomen rakennuskannan nuoren iän huomioon, tekee lähes satavuotiaista rakennuksista harvinaisia. Haara-ahon arvoja ovat myös rakennusajankohtaan verrattuna erikoiset yksityiskohdat.

Sijainti kansallispuiston sisällä on molempien kohteiden kohdalla merkityksellistä. Kansallispuistot ovat perustettu alueille, joiden luonto ja ympäristöarvot ovat säilyttämisen arvoisia. Samalla tavalla voisi ajatella alueen rakennusperinnön olevan säilyttämisen arvoista, sillä se kuuluu alueen menneisyyteen. Molemmat kohteet myös sijaitsevat alueen suurimman järven läheisyydessä, ja kuvaavat järven merkitystä alueen asuttamishistoriassa.

Arvotusavain antaa kohteille numeraalisen arvosanan, joka toimii lähtökohtana arvokeskustelulle. Arvosanan avulla kohteita voidaan verrata keskenään. Arvosana on kuitenkin vain suuntaa antava, kuten arvotusmenetelmän kuuluukin olla. *DIVE-analyysin* avulla kohteita ei automaattisesti laiteta järjestykseen, eikä arvoteta toista paremmaksi. Menetelmän avulla voidaan tehdä valintoja, sillä merkitykselliset asiat nousevat esiin analyysin kautta. *DIVE-analyysin* arvottamisvaihe on kysymyksessä: *Millä kulttuuriympäristön osa-alueilla ja yksittäisillä kohteilla on erityisiä arvoja? Mikä on näiden kehittämispotentiaali ja muutoksensietokyky? Määrittele kohteen ominaisuudet.* *Arvotusavaimen* avulla vastauksen saa suuremmin ja *DIVE-analyysi* edellyttää tarkempaa pohdintaa.

Arvotusavain keskittyy enemmän yksittäisiin rakennuskohteisiin, kun taas *DIVE-analyysi* kokonaisuuteen, yhteisöön ja ympäristöön. *Arvotusavaimen* avulla pyritään löytämään yksittäiset arvokkaat asiat kohteista, ja *DIVE-analyysin* menetelmillä sovittamaan rakennusperintökohteet tulevaisuuden haasteisiin. Molemmat menetelmät ovat mahdollisia, kun pohditaan kulttuuriympäristön arvoja. Onko siis tärkeämpää suojella yksittäisiä rakennuksia mahdollisimman autenttisina vai pyrkiä sopeuttamaan rakennusperintö yhteiskunnan muuttuviin vaatimuksiin, niin, että se kuitenkin säilyy? *DIVE-analyysi* pyrkii löytämään uusia käyttötarkoituksia, ja *Arvotusavaimen* kriteeristö edellyttää hoidon ja käytön jatkuvuutta, mikä käytännössä tarkoittaa samaa asiaa. Arvottamisen kannalta olennaista on se, tarvitseeko rakennus käyttötarkoituksen

ollakseen arvokas? Käyttötarkoitus mahdollistaa rakennuksen säilymisen, mutta saattaa heikentää sen autenttisuutta, mikäli mahdolliset muutostyöt tehdään ainoastaan käyttötarkoituksen ehdoilla.

Molemmat menetelmät ottavat huomioon kohteiden muutoksen, mikä on Ala-Vahterin ja Haara-ahon kohdalla olennaista. *DIVE-analyysin* aika/tila matriisi jäsentää kohteiden vaiheet helposti luettavaan taulukkomuotoon, mutta myös *Arvotusavaimen* kriteereissä muutosta voidaan käsitellä kohteiden historiallisen todistusvoiman kohdalla. Molempien menetelmien avulla on helppo löytää kohteiden vahvuudet, mutta molemmat menetelmät myös edellyttävät taustatietoja, jotta arvotusvaihe voidaan toteuttaa. *DIVE-analyysin* avulla taustatietojen esittäminen ja analyysiin mukaan ottaminen on helpompaa. *Arvotusavaimen* kriteeristö ei vaadi taustatietojen esittämistä, mutta tiedon jäsenyyksen tarpeellisuuden voi havaita kriteerien selitysten pohjalta.

Arvotusavain on kehitetty määrittelemään valtion strategista kiinteistövarallisuutta, eli se on alun perin yhtä käyttötarkoitusta varten tehty työkalu. Sen vuoksi *Arvotusavain* antaa *DIVE-analyysiin* verrattuna suppeamman näkökulman kulttuuriperinnön arvottamiseen. *Arvotusavain* ei ota huomioon kulttuuriympäristöä tai yhteiskunnallisia konteksteja yhtä laajasti kuin *DIVE-analyysi*. *Arvotusavain* vaatisi päivittämistä toimiakseen paremmin ja laajemmin kulttuuriympäristön sekä Metsähallituksen hallinnassa olevan laajan ja keskenään erilaisen rakennuskannan analyysimenetelmänä.

Arvottamisen riski on tulosten vertailukelvottomuudessa. *Arvotusavaimen* kriteerikaavio toimisi varmasti parhaiten siten, että arvosanat tulisivat useammalta henkilöltä, ja lopullinen arvosana olisi näiden keskiarvo. Menetelmiä voisi myös käyttää yhdessä sillä tavoin, että kohteet arvioitaisiin ensin *Arvotusavaimen* arvottamiskriteereillä yksittäisinä kohteina, ja sitten alue analysoitaisiin *DIVE-analyysin* avulla kokonaisuutena. Menetelmät ovat työkaluja, mutta niiden avulla ei saada lopullisia vastauksia, joten lopullinen päätös on kuitenkin aina arvottamismenetelmiä käyttävän asiantuntijan.

7. Autenttisuus arvottamisen kriteerinä

Kulttuuriympäristöä arvottavat menetelmät ovat vain suuntaa antavia, eivätkä anna valmiita vastauksia. Tämä johtuu siitä, että arvottaminen tulee tehdä aina kohteen kontekstista lähtöisin, eikä valmiita sabluunoita voida käyttää.²⁹⁰ Menetelmiä ja niiden toimivuutta tulee arvioida säännöllisesti, ja tarvittaessa päivittää. Menetelmien käyttö vaatii paitsi kohteiden tuntemusta, myös yleisempää perehtyneisyyttä kulttuuriympäristön mahdollisiin merkityssisältöihin. Merkityssisällöt tulee löytää, ja tässä tutkimus ja kohteen tuntemus ovat olennaisia. Kohteen merkitys syntyy erilaisista arvoista, jotka saattavat olla esimerkiksi kulttuurisia, sosiaalisia tai käytännöllisiä. Arvojen määrittämisen tulee perustua historian tutkimukseen.²⁹¹ Voidaan jopa sanoa, että mikäli rakennuksen historia sivuutetaan, ovat jäljellä vain tyhjät kuoret.²⁹²

Naran dokumentti autenttisuudesta vuodelta 1994 korostaa autenttisuuden olevan tärkein kriteeri arvottamisessa.²⁹³ Ala-Vahterin ja Haara-ahon tapauksissa kiinnostavimmaksi kysymykseksi nousi juuri autenttisuus. Ala-Vahteri on pitkän historiansa aikana kokenut useita muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet sekä rakennuksiin että ympäristöön. Haara-ahon rakennuksissa taas muutokset ovat olleet vähäisiä, ja ympäristössä on yhä helposti havaittavissa menneisyyden jäljet. Kohteet ovat lähtökohdiltaan samankaltaisia, mutta niiden vaiheet ovat eronneet toisistaan. Parhaiten eron kohteiden välillä huomaa tarkasteltaessa vaihetta, jolloin molemmat toimivat kesäasuntoina. Ala-Vahteri on tarkoituksellisesti hankittu ja muutettu huvilaksi, kun taas Haara-aho on tyhjiilleen jäänyt lapsuudenkoti, jossa on vietetty kesällä aikaa, eikä aiempaa muutosta käyttötarkoituksessa tällä hetkellä juuri edes huomaa.

Muutos ja säilyttäminen ovat usein nähty toistensa vastakohtina, ja muutos jopa tuhoavana voimana. Miia Perkkiö on arkkitehtuurin väitöksessään²⁹⁴ pohtinut historiallisten rakennusten käyttötarkoituksen muutosta. Käyttötarkoituksen ja historiallisen kontekstin muutos ovat leimallisia myös Ala-Vahterin ja Haara-ahon tapauksissa. Perkkiön mukaan autenttisuuden säilyminen on olennaista muutoksessa.²⁹⁵ Historiallisten rakennusten autenttisuuden arvostus on alun perin lähtenyt materiaalin alkuperäisyyden arvon ymmärtämisestä. 1800-luvun puolivälissä John Ruskin edellytti täydellistä koskemattomuutta autenttisuuden nimissä. Ruskinin jälkeen Camillo Boito loi ohjeistavat restaurointiperiaatteet, joissa hän korosti muutosten tunnistamista ja hyväksyntää.²⁹⁶ Boitoa mukaillen autenttisuus voidaan nähdä

---

²⁹⁰ The Nara Document of Authenticity 1994.

²⁹¹ Jokilehto 1988, 47.

²⁹² Perkkiö 2007, 298.

²⁹³ The Nara Document of Authenticity 1994.

²⁹⁴ Perkkiö 2007.

²⁹⁵ Perkkiö 2007, 298.

²⁹⁶ Perkkiö 2007, 48-49.

muuttuvana, dynaamisena prosessina, joka hyväksyy kerroksellisuuden. Muutokset tuovat kohteelle uusia merkitysisältöjä.

1800-luvun tutkijat pitivät alkuperäisyyttä ja materiaalista autenttisuutta tärkeimpänä arvona. Materiaalisen autenttisuuden arvot ovat sidoksissa immateriaalisiin arvoihin, ja nämä yhdessä luovat kohteiden merkitysisältöjä. Merkitysisältöjen tunnistaminen on olennaista. Vaikka rakennuksen käyttötarkoitus muuttuisi, tulee aiempien merkitysten olla havaittavissa. Rakennusten aiemmat funktiot, alkuperäiset materiaalit ja menneisyydestä kertovat yksilölliset jäljet luovat kaikki rakennuksen merkitysisältöjä.²⁹⁷ Rakennuksen muutokset ovat osa historiallista prosessia, joka tulee ottaa huomioon.²⁹⁸ Perkkiön mukaan rakennus voi olla autenttinen, vaikka sen käyttötarkoitus muuttuisi – kunhan menneisyys on läsnä.²⁹⁹

Rodney Harrison jakaa ”perinnön” (heritage) viralliseen ja epäviralliseen perintöön. Virallista perintöä ovat virallisesti perinnöksi määritellyt asiat/kohteet. Epävirallista perintöä taas ovat ne asiat/kohteet, jotka voitaisiin määritelmän mukaan laskea perinnöksi, mutta jotka eivät ole kyseistä statusta saaneet. Pyrkimys autenttisuuteen on voimakas virallisissa perintökohteissa.³⁰⁰ Virallisen statuksen saaneet Maailmanperintökohteet ovat arvioitu mm. autenttisuutensa perusteella. Maailmanperintösopimuksen periaatteiden mukaan autenttisuuteen kuuluvat ajan jättämät jäljet sekä kuluneisuus. Sopimuksen kriteerit autenttisuudelle ovat muotoilu, materiaali, työ ja sijainti.³⁰¹ Materiaalinen autenttisuus on ensisijainen käsite, johon liittyvät muotoilun sekä työn käsitteet. Autenttisuus on uhattuna, mikäli jokin näistä kriteereistä puuttuu. Käytön tai luonnollisen vanhenemisen aiheuttamat muutokset ovat osa kohteen historiallista kerrostumaa. Historiallisten kerrostumien tuhoutuminen, uusien osien lisääminen, sekä etenkin replikat, jotka eivät riittävästi erotu alkuperäisestä, heikentävät sopimuksen mukaan autenttisuutta.³⁰² Tietyt toimenpiteet, kuten puhdistus ja konservointi, ovat kuitenkin yleisesti hyväksytyjä, eikä niillä ajatella olevan vaikutusta kohteeseen.³⁰³

Jokainen kulttuuri ja aikakausi määrittelevät omat eettiset ohjeensa, joiden mukaan toimitaan. Se, mikä on ollut hyväksyttyä, vaihtelee aikakauden ja kulttuurisen kontekstin mukaan. Myös rakennukselle annettu arvo on tulkintaa, joka vaihtelee ajan mukaan.³⁰⁴ Sen sijaan *Arvotusavaimella* sekä *DIVE-analyysillä* esiin nostetut rakennusten laadulliset ominaisuudet eivät ole arvosidonnaisia, vaan niiden merkitys rakentuu eri kontekstien vuorovaikutuksesta. Ominaisuudet siis ovat olemassa, vaikka niitä ei ajassa arvostettaisi.

---

²⁹⁷ Perkkiö 2007, 299-302.

²⁹⁸ Jokilehto 1988, 48.

²⁹⁹ Perkkiö 2007, 304.

³⁰⁰ Harrison 2012, 15, 20, 38.

³⁰¹ ”Design, materials, workmanship, setting”

³⁰² Feilden & Jokilehto 1998, 17.

³⁰³ Harrison 2012, 15, 20, 38.

³⁰⁴ Perkkiö 2007, 304.

Materiaalinen autenttisuus on tärkeää myös tieteellisestä näkökulmasta. Materiaalin avulla voidaan tutkia menneisyyden tapahtumia. Kuten olen aiemmissa luvuissa todennut, rakennukset kertovat omasta historiastaan, ja rakennuksista tulkitaan menneitä tapahtumia. Autenttiset materiaalit ovat se konkreettinen osa historiaa, jota on mahdotonta sanoin korvata.³⁰⁵ Konservattorina tunnistan alkuperäisistä materiaaleista muun muassa työmenetelmiä ja -tekniikoita, jotka rekonstruktioissa usein eroavat alkuperäisistä. Konservoinnin tarkoitus on taata materiaalisen autenttisuuden ja integriteetin säilyminen.³⁰⁶

Mikäli autenttisuuden ajateltaisi tarkoittavan pelkästään alkuperäisiä materiaaleja, olisi Ala-Vahterin autenttisuus pelkän hirsikehikon varassa. Mikäli autenttisuuden ymmärretään sisältävän historialliset merkityssisällöt, nousee Ala-Vahterin kerroksellisuus arvoonsa. Tässä tapauksessa Ala-Vahterin autenttisuutta heikentävät aiemmat purkutyöt. Uuno Karhumäen muistiinpanojen mukaan vuonna 1947 asennetut Enso-pahvit³⁰⁷ sekä sitä vanhemmat pinnat ovat poistettu. Vuonna 2018 suoritettujen sisäpintojen epäsopivien materiaalien purkutyöt poistavat myös yhden kerroksen, mutta rakennuksen säilymisen kannalta työ oli perusteltua.³⁰⁸ Joskus rakennusten kohdalla jotain on menetettävä, jotta jotain saataisiin säilytettyä. Tällöin muutoksen dokumentointi on tärkeintä säilyttämistä. Haara-ahon suurin arvo on tällä hetkellä kokonaisuus. Rakennukset vaativat kuitenkin konservointitoimenpiteitä säilyäkseen. Haara-ahon kohdalla voidaan pohtia, millainen konservointityö on perusteltua, sillä vaikka 1920-luku on päärakennuksessa yhä näkyvässä, tietoinen pelkän 1920-luvun hengen säilyttäminen ei kuulu osaksi kohteen historiallista kerrostumaa, vaan myös myöhemmät ajankohdat – jopa tämänhetkinen – tulisivat näkyä.

On aiheellista pohtia, missä vaiheessa rakennuksen arvo laskee ja autenttisuus heikkenee, kun rakennukselle tehdään massiivisia korjaustoimenpiteitä. Konservoinnin etiikan³⁰⁹ mukaan myöhemmin tehtyjen muutosten ja mahdollisten lisättyjen osien tulee erottua alkuperäisestä materiaalista. Liian täydellisesti sopiva replika herättää epäilyksiä katsojassa, mikä johtaa siihen, ettei tarinakaan ole uskottava. Rakennuksen luonteen tulee säilyä samana, eikä sitä sovi muokata tai väärentää.³¹⁰ Konservointi lähtee arvoista. Konservointi- ja kunnostussuunnitelmien ongelma on usein niiden ylimalkaisuus – kerrotaan mitä pitäisi tehdä, mutta ei kuinka se tehdään ja mitä tulee huomioida. Suunnittelussa tulisi aina huomioida kohteen merkityssisällöt, sillä niiden pohjalta valitaan toimenpiteet. Mikä on se asia mikä tässä kohteessa halutaan säilyttää? Jotta konservointi- tai kunnostussuunnitelman tekeminen kohteille olisi hyödyllisintä, se vaatisi usein rakenteiden avaamista, jotta yllätysten paljastuttuakin tiedettäisiin, miten kohteen arvot turvataan.

---

³⁰⁵ Mattinen 1988, 69.

³⁰⁶ Jokilehto 1988, 49.

³⁰⁷ Karhumäki 1971.

³⁰⁸ Patajoki 2016-2018.

³⁰⁹ Katso esimerkiksi ICOM museotyön eettiset ohjeet, kohta: 2.24 *kokoelmien konservointi*:

<https://icomfinland.fi/new-page> sekä Kecskeméti, István: Konservointi. Teoksessa: Kinanen, Pauliina (toim.). 2009.

Museologia tänään. (s.202-209.) Suomen museoliiton julkaisuja 57.

³¹⁰ Jokilehto 1988, 49.

Autenttisuus on ikään kuin kohteen olemus. Sen voidaan nähdä heijastavan menneisyyden asioita³¹¹ sekä kuvaavan nykyisyyttä sen kulttuurin näkökulmasta, johon kohde kuuluu. Kohteen olemus on ensin tunnistettava ja sitten turvattava, jotta autenttisuus säilyy.³¹²

---

³¹¹ Vertaa Harrison 2013, 14, 43.

³¹² Jokilehto 1988, 49.

8. Pohdinta

*”Janne suuntasi rakennuksensa pitkät seinät etelästä pohjoiseen. Nurkkakiviksi osui kallionnystyrä ja pari tukevaperäistä maakiveä. Hän asetteli ja rakenteli sopiviksi katsomiinsa paikkoihin seitsemän kivitolppaa. Yläpäässä vastasi useassa kohdassa kallio. Alimmaisena nurkan perusta piti kaivaa parin kyynärän syvyydelle varmaan routarajaan saakka. Se oli sentuntuista maata, että saattoi puolentoista kyynärää pakkastalvina jäädyttää. Heiluvasta nurkkakivestä ei ollut mihinkään, ei yhtään mihinkään, oli se jo niin monta kertaa nähty, viimeiseksi Peltohuuhan kivinavetan rakoutuvissa seinissä”.*³¹³

Yllä oleva tekstinkappale Urho Karhumäen ”Korpiherra” -teoksesta kuvaa torpan rakentamista korpimaille 1800-luvun lopulla. Teksti on kuvitteellinen, mutta perustuu todellisiin tapahtumiin Jämsänniemellä. Teksti kuvastaa maastonmuotojen ja luonnonolosuhteiden huomioon ottamista sekä perintönä tulleen tietotaidon hyödyntämistä torppaa perustettaessa. Vastaava kuvitteellinen kertomus voitaisiin kirjoittaa myös Ala-Vahterin ja Haara-ahon vaiheista.

Tutkielmassani vertailin kahta erilaista kulttuuriympäristön arvottamismenetelmää *Arvotusavainta* ja *DIVE-analyysiä*. Menetelmien avulla tunnistin Isojärven kansallispuistossa sijaitsevien Ala-Vahterin ja Haara-ahon merkitykselliset vaiheet ja arvot. Kulttuuriympäristön kerroksellisuus ja siitä syntyvä autenttisuus nousivat tärkeimmiksi näkökulmiksi tutkielmassani. Olen pohtinut autenttisuutta laajemmin konservaattorin näkökulmasta, sillä halusin tuoda tutkielmassani ilmi myös oman positioni konservaattorina. Lisäksi olen arvioinut menetelmien toimivuutta kulttuuriympäristön arvottamisen välineinä, ja esittänyt omat kehittämissuositukseni *Arvotusavaimen* päivittämissuosiin. Vertailumenetelmän avulla *Arvotusavaimen* kehittämistarpeet oli helpompi havaita.

Heritologisen tutkimuksen kohteena ovat myös säilyttämisen prosessit,³¹⁴ kuten arvottaminen ja konservointi. Tutkielmassani olen pohtinut näitä säilyttämisen keinoja Ala-Vahterin ja Haara-ahon avulla. Olen vierailut kohteissa useita kertoja, ja ne ovat tulleet minulle tutuiksi. Samalla tavalla olen perehtynyt käyttämiini menetelmiin, *Arvotusavaimen* ja *DIVE-analyysiin*. Tutkielman tekeminen on opettanut minulle sen, miten tärkeää arvottamisprosessissa ovat tausta- ja historiatietojen selvittäminen, sekä kontekstin ja merkityssisältöjen tunnistaminen. Arvottamisen apuvälineiksi tehdyt menetelmät auttavat tässä, mutta arvottaminen vaatii myös syvällisempää perehtymistä kohteisiin. Aloitettaessa arvottamista, valmiina olevat tiedot vaihtelevat suuresti eri kohteiden välillä. Mikäli kohteita joudutaan myöhemmin vertaamaan keskenään, tulisi myös taustatietojen olla vertailukelpoisia keskenään, jotta arvottamista ei tehtäisi puutteellisin tiedoin.

---

³¹³ Karhumäki 1950, 121.

³¹⁴ Vilkuna 2000, 10.

Metsähallitus täyttää 160 vuotta vuonna 2019, ja sen rooli kulttuuriperinnön vaalijana on vanha. Kuitenkin sen hallintaan on vasta viime vuosina siirtynyt huomattava joukko uusia valtion rakennusperintökohteita. Aiemmin Metsähallituksen kiinteistövarallisuus on pääosin koostunut puuntuotantoon ja Metsähallituksen omaan historiaan liittyvistä kohteista, joita *Arvotusavaimen* arvottamiskriteeritkin korostavat. Metsähallituksen valinta korostaa *Arvotusavaimessa* oman toimintansa kautta syntyneitä rakennusperintöä on ristiriidassa valtion kiinteistöstrategian mukaisen kiinteistöomaisuuden hallinnansiirron kanssa. Metsähallitus on tällä hetkellä niin merkittävä rakennusperinnön haltija, että se ei voi enää painottaa pelkkää omaan historiaansa liittyvää kulttuuriperintöä. Lisäksi Luontopalveluiden kulttuuriperintökohteiden hoitoon saama rahoitus ei ole riittävä suhteessa rakennuskannan laajuuteen. Rakennuskannan laajuuteen verrattuna puutteellinen rahoitus pakottaa tekemään valintoja, joita ei pitäisi joutua tekemään. Perusteena tähän ovat jo aiemmin mainitsemani vähäiset määrät tietyn iän ylittäneitä säilyneitä rakennuksia ja Metsähallituksen rooli valtion rakennusperinnön säilyttäjänä.

Ala-Vahterin ja Haara-ahon merkittävydessä ei arvioni mukaan ole merkittävästi eroa, mutta niiden tulevaisuuden suunnitelmissa nähtävästi on. Haara-ahon päärakennus on vuonna 2009 tehdyssä Isojärven kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa kuvattu ”*erittäin huonokuntoiseksi*”. Lisäksi suunnitelmassa on mainittu, että *Haara-ahon rakennuksilla tai ympäristöllä ei ole todettu olevan suojelua edellyttäviä arvoja. Rakennukset ovat tyypillisiä aikansa hirsirakennuksia.*³¹⁵ Kun puhutaan lähes satavuotiaasta hirsirakennuksesta, on tyypillinen aikansa hirsirakennus ymmärrettävissä arvokkaana asiana. Ei voida sanoa, että rakennukset olisivat yleisiä, ja näin ollen eivät olisi säilyttämisen arvoisia. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa ei ole kerrottu riittäviä perusteita huonokuntoisuudelle. Vastuullisuuteen kuuluisi, että kohteesta olisi tehty asiantuntijan toimesta kirjallinen kuntoarvio, johon vauriot olisi kirjattu, mutta sellaista ei mainita hoito- ja käyttösuunnitelmassa.

Ala-Vahterin rakennuksille on tehty kunnostussuunnitelma sekä -aikataulu Keski-Suomen museon toimesta rakennusinventoinnin yhteydessä vuonna 2007. Kunnostussuunnitelmassa ehdotettuja toimenpiteitä ei ollut toteutettu ennen vuotta 2018. Syksyllä 2018 päärakennuksen vuotava katto on peitetty pressuilla sekä sisäpintoja purettu vankityönä.³¹⁶ Ala-Vahterin palvelurakenteiden rakentaminen on osa Keski-Suomen kansallispuistot kuntoon -hanketta.³¹⁷ Hankkeeseen ei ensisijaisesti kuulu esimerkiksi päärakennuksen kunnostaminen. Hankesuunnittelussa olisi voinut ottaa ensisijaisesti huomioon olemassa oleva rakennuskanta sekä pihapiirin kokonaisuus. Hanke tuo retkeilijöitä ja käyttöä alueelle, mikä luo painetta

---

³¹⁵ Halinen 2009, 46.

³¹⁶ Keskustelu luontovalvoja Pekka Revon kanssa 14.12.2018 Isojärven kansallispuistossa.

³¹⁷ Metsähallitus 2018f.

olemassa olevien rakennusten ylläpitoon. Kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa Ala-Vahterin sijainti on myös todettu syrjäiseksi,³¹⁸ mutta syrjäisyys on suhteellista, kun puhutaan retkeilystä.

Ala-Vahterilla on monipuolinen historia. Haara-aho teki vaikutuksen alkuperäisyydellään. Sijainti kansallispuistossa nostaa molempien kohteiden arvoa. Kauniit rakennuspaikat ja Isojärvi ovat aina houkuttelleet paikalle ihmisiä, joten ne voisivat tehdä sitä edelleen. Mikä olisikaan upeampi luontokokemus kansallispuiston retkeilijälle, kuin siemaisu - mahdollisesti Ala-Vahterin asuttamiseenkin vaikuttaneesta - kristallinkirkaasta lähteestä?

Kuva 31: Lähde Ala-Vahterin mailla.

---

³¹⁸ Halinen 2009, 70.

LÄHTEET

Arkistolähteet:

Hyrkkälän virkatalon (Kuhmoinen) asiakirjat. Kansallisarkisto, Jyväskylän toimipiste.

Kuhmoisten seurakunta. Kuhmoisten seurakunnan arkisto. Pää- ja rippikirjat 1850-57 ja 1858-67. Kansallisarkisto. Digitaaliarkisto.

Patajoki, Anna. 2016-2018. Kenttämuistiinpanot. Tekijän oma arkisto.

Lait ja asetukset:

Laki Metsähallituksesta 1378/2004. [Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20041378>]. [Viitattu: 4.2.2019].

Laki Metsähallituksesta 234/2016. [Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160234>]. [Viitattu: 4.2.2019].

Laki rakennusperinnön suojelemisesta 4.6.2010/498. [Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498>]. [Viitattu: 1.2.2019].

Kiinteistörekisteriasetus 5.12.1996/970. [Luettavissa: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960970]. [Viitattu 31.12.2018].

Kirkkolaki 26.11.1993/1054. [Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054#O3L14>]. [Viitattu: 1.2.2019].

Internetlähteet:

Hämeen liitto. Kulttuuriympäristön käsitteitä. [Luettavissa: <http://hameenliitto.fi/fi/kulttuuriympariston-kasitteita>]. [Viitattu: 8.2.2018].

Kuhmoisten kunta. 2017. Kunta ja hallinto. [Luettavissa: <https://www.kuhmoinen.fi/content/fi/1/20021/Kunta%20ja%20hallinto.html>]. [Viitattu: 27.2.2019].

Maanmittauslaitos. Asiointipalvelu. [Käytettävissä: <https://www.maanmittauslaitos.fi/asiointiverkossa/asiointipalvelu-henkilot>].

MAO/TAO - museoalan ja taideteollisuusalan ontologia. YSO - yleinen suomalainen ontologia. [Luettavissa: <https://finto.fi/maotao/fi/>]. [Viitattu: 26.2.2019].

- Metsähallitus 2017a. Lammas- ja lehmipaimenet. [Luettavissa: <http://www.luontoon.fi/vapaaehtoistoiminta/lammaspaimenet>]. [Viitattu 24.11.2017].
- Metsähallitus 2017b. Metsähallitus suojelee myös kulttuuriperintöä. [Luettavissa: <http://www.metsa.fi/kulttuuriperinto>]. [Viitattu 24.11.2017].
- Metsähallitus 2017c. Metsähallituksen organisaatio. [Luettavissa: <http://www.metsa.fi/organisaatiojatoimintatapa>]. [Viitattu: 14.12.2017].
- Metsähallitus 2018a. Kansallispuistojen talous ja terveysvaikutukset jatkoivat kasvuaan 2017 – rahoitus ei ole linjassa käyntimäärien kanssa. Tiedote. Julkaistu 26.1.2018. [Luettavissa: <http://www.metsa.fi/-/kansallispuistojen-talous-ja-terveysvaikutukset-jatkoivat-kasvuaan-2017-rahoitus-ei-ole-linjassa-kayntimaarien-kasvun-kanssa>]. [Viitattu: 5.2.2018]
- Metsähallitus 2018b. Käyntimääriä suojelu- ja retkeilyalueilla sekä asiakaspalvelupisteissä. [Luettavissa: <http://www.metsa.fi/kayntimaarat>]. [Viitattu: 5.2.2018].
- Metsähallitus 2018c. Kansallispuistotaulukot. [Luettavissa: <http://www.metsa.fi/kansallispuistotaulukot>]. [Viitattu: 24.11.2017 ja 8.2.2018].
- Metsähallitus 2018d. Metsähallitus. Luontopalvelut. Elinvoimaa ihmisille ja luonnolle. Esite. [Luettavissa: <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Esitteet/Luontopalvelut-2018.pdf>]. [Viitattu: 26.4.2018].
- Metsähallitus 2018e. Metsähallitus. Metsähallitukselle Museovirastolta 2014 siirtyneet kohteet. [Luettavissa: <http://www.metsa.fi/limuhanke/kohteet>]. [Viitattu: 4.2.2019].
- Metsähallitus 2019. Käyntimäärät. [Luettavissa: <http://www.metsa.fi/kayntimaarat>]. [Viitattu: 1.2.2019].
- Museovirasto. Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Arkeologiset kohteet. [Luettavissa: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx]. [Viitattu: 27.2.2019].
- Naturvårdsverket 2018. Sveriges Nationalparker. Från 1800-talet in i framtiden. [Luettavissa: <http://www.sverigesnationalparker.se/om-sveriges-nationalparker/historia/>]. [Viitattu: 26.4.2018].
- Veljekset Karhumäki Oy. 2019. Historia. [Luettavissa: <http://www.veljeksetkarhumaki.fi>]. [Viitattu: 28.2.2019].
- Ympäristöhallinto. 2019. Rakennussuojelu. [Luettavissa: https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto/Kulttuuriympariston_hoidon_keinot/Rakennussuojelu]. [Viitattu 1.2.2019].

Ympäristöministeriö. 2014. Kansallismaisemat. [Luettavissa: <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Kansallismaisemat>]. [Viitattu: 8.2.2018].

Painamattomat lähteet:

Keski-Suomen museo. 2007. Lausunto Kuhmoisten Ala-Vahterin tilan pihapiirinkulttuurihistoriallisesta arvosta. Jyväskylä.

Karhumäki, Uuno. 1971. Muistiinpano Vahteri tilalla suoritetuista kiinteistön hoito- ja kuntoonpanotöistä. Keski-Suomen museon arkisto.

Karhumäki, Veikko. 2007. Sähköpostiviesti. Ala-Vahterin historiaa. Lähetetty 21.8.2007. Keski-Suomen museon arkisto.

Metsähallitus. 2017d. Arvotusavain. Metsähallituksen kulttuurihistoriallinen kiinteistövarallisuus. (Versio 2.0). Metsähallitus asia 469/2017/04.00.

Metsähallitus. 2018f. Keski-Suomen kansallispuistojen palveluita parannetaan. Tiedote. Julkaistu 27.9.2018. [Luettavissa: <https://www.aitomaaseutu.fi/media/Kansallispuistot-kuntoon.pdf>].

The Nara Document on Authenticity. 1994. ICOMOS.

Painetut lähteet:

Anttila, Veikko. 1974. Talonpojasta tuottajaksi. Suomalaisen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Helsinki: Kirjayhtymä.

Borg, Pekka ja Ornio, Hannu. 1978. Perustiedot kansallispuistoista. Ihanteet ja käytäntö. Helsinki: WSOY.

Borg, Pekka. 1992. Ihmisten iloksi ja hyödyksi. Vastuun luonnonsuojelupolitiikkaa rakennemuutos - Suomessa. Helsinki: Suomen Luonnonsuojelun Tuki Oy.

Borg, Pekka. 2008. Monimuotoisuuden aika. Luonnonnähtävyyksistä Naturaan. Suomen ympäristösuunnittelu Oy, omakustanne.

Feilden, Bernard M. & Jokilehto, Jukka. 1998. Management guidelines for World Cultural Heritage Sites. 2nd. ed. Rome: ICCROM.

Gyllén, Pertti. 2002. Kylä nimeltä Kylämä. Elämää ja ajankuvia Kuhmoisten Kylämältä.

Haikari, Janne. 2012. Metsän muuttuva merkitys. Teoksessa: Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Ihminen ja metsä - kohtaamisia arjen historiassa 2. (s. 207-367). Helsinki: Metsäkustannus Oy.

- Halinen, Arja. 2009. Isojärven kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 54. Metsähallitus.
- Harrison, Rodney. 2012. Heritage: critical approaches. London: Routledge.
- Harstela, Pertti. 2007. Metsämaisemamme. Suonenjoki: Gravita Ky.
- Hautala, Hannu & Rautiainen, Lassi. 1995. Kansallispuistoissa. Exploring Finland's National Parks. Helsinki: Otava.
- Hirvonen, Tuomo. 2015. Seinäjoen ydinkeskustan olennaiset kehitysvaiheet ja sen 1950-70 -lukujen rakennusperinnön arvottamisperiaatteita. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos.
- Huhtamies, Mikko. 2008. Maan mitta. Maanmittauksen historia Suomessa 1633-2008. Helsinki: Maanmittauslaitos.
- Hämäläinen, Albert. 1930. Keski-Suomen kansanrakennukset. Asuntohistoriallinen tutkimus. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 186. osa. Kansantieteellisiä kuvauksia II. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Härö, Mikko & Ryyppö Minna. 2015. Valtion strateginen kulttuurihistoriallinen kiinteistövarallisuus. Analyysi arvottamisesta ja valinnoista. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Jokilehto, Jukka. 1988. Ethics in conservation. Teoksessa: Ivars, Marja (edit.). Building conservation. Report Building conservation 88 symposium, Helsinki, 22-26 August 1988. (s.46-52). Publications of the Finnish National Commission for Unesco No. 48. Helsinki.
- Kalliola, Reino. 1950. Suomen kaunis luonto. Suomen luonnon kirja 1. Helsinki: WSOY
- Kalliola, Reino. 1958. Suomen luonto mereltä tuntureille. Suomen luonnon kirja 2. Helsinki: WSOY
- Karhumäki, Urho. 1950. Korpiherra. 3.p. Helsinki: Werner Söderström Oy.
- Karvinen, Tea. 2017. Kansallispuistot. Maamme luonnon helmet. Jyväskylä: Docendo.
- Kekkonen, Jukka. 2008. Vertailevan tutkimuksen haasteita. Tieteessä tapahtuu 3-4/2008. (s.32-37).
- Kivilaakso, Aura. 2013. Arvokeskustelua elämän ja suojelun ympäristöissä. Teoksessa: Tuomi-Nikula, Outi; Haanpää, Riina; Kivilaakso, Aura (toim.) Mitä on kulttuuriperintö? (s.214-238). SKS Tietolipas 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, Teppo. 2005. Rakennustutkimus. Teoksessa: Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena (toim.) Polkuja etnologian menetelmiin. (s. 160-183). Helsinki: Ethnos ry.

- Kuisma, Markku. 1993. Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620-1920. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kulttuuriympäristöstrategia 2014-2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014. Opetus ja kulttuuriministeriö ja Ympäristöministeriö. Helsinki 2014.
- Laaksonen, Jouni. 2016. Retkeilijän kansallispuistot. 5.p. Helsinki: Otava.
- Lagus, Frithiof Henrik Bernhard. 1893. Kertomus asuinrakennuksista Sumiaisissa. Kansantieteellisiä kertomuksia 1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lahtinen, Kati. M. 2014. Viri ja valkee. Vanhan rakennuksen lämpö- ja energiatalous. Hämeenkyrö: Lunette rakennusperinnepalvelut.
- Laitinen, Erkki. 2012. Luontoistaloudesta kaupalliseen metsätalouteen (1850-1950). Teoksessa: Roiko-Jokela, Heikki (toim.). Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa 2. (s. 15-204). Helsinki: Metsäkustannus Oy.
- Lehtonen, Juhani. U. E. 2005. Kansatieteen tutkimushistoria. Teoksessa: Korhokangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena (toim.) Polkuja etnologian menetelmiin. (s.11-24). Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Luonto- ja kansallispuistokomitea. 1953. Uusien luonnon- ja kansallispuistojen perustaminen valtion maille: Luonnon- ja kansallispuistokomitean mietintö. Silva Fennica n:o 79. Helsinki: Suomen metsätieteellinen seura.
- Luttinen, Jaana. 2012. Metsän hahmottaminen ja haltuunotto. Teoksessa: Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Ihminen ja metsä - kohtaamisia arjen historiassa 1. (s.17-372). Helsinki: Metsäkustannus Oy.
- Lyytimäki, Jari ja Hakala, Harri. 2008. Ympäristön tila ja suojelu Suomessa. Julkaistu yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University press.
- Maaperä, Juha. 2018. Vaikuttava kulttuuriympäristö - oikeudellisia näkökohtia. Teoksessa: Häkälä, Piritta, Niskanen, Riitta ja Vadén Anna-Riikka (toim.) Vaikuttava kulttuuriympäristö. (s. 8-22). Lahden kaupunginmuseon tutkimuksia 34. Lahti: Lahden kaupunginmuseo.
- Mattinen, Maire. 1988. Knowledge and cultural values. Teoksessa: Ivars, Marja (edit.). Building conservation. Report Building conservation 88 symposium, Helsinki, 22-26 August 1988. (s.63-69). Publications of the Finnish National Commission for Unesco No. 48. Helsinki.
- Merivirta, Kim Antero. 2005. Laila vahvistetut. Erämaat ja niiden suojelu. Teoksessa: Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Metsien pääomat. (s. 223-248). Helsinki: Minerva kustannus Oy.

Metsähallitus. 2014. Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 203. Metsähallitus.

Metsähallitus 2018. Tilinpäätös 2017. Julkiset hallintotehtävät. [Luettavissa: https://vuosikertomus2017.metsa.fi/filebank/337-JHT_tilinpa%CC%88a%CC%88to%CC%88s_2017.pdf]

Museovirasto. 2013. Kulttuuriympäristön analyysi. Opas DIVE-menetelmän käyttöön. Helsinki: Museovirasto.

Museoviraston kulttuurihistoriallisesti merkittävän kiinteistövarallisuuden omistamista ja hallinnoimisen järjestämistä selvittänyt työryhmä. 2013. Museoviraston kiinteistöt ja rakennukset. Työryhmän esitys kiinteistövarallisuuden hallinnan uudelleen järjestämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:3. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

Niiranen, Timo. 1981. Miten ennen asuttiin – vanhat rakennukset ja sisustukset. Helsinki: Otava.

Niiranen, Timo. 1987. Axel Olai Heikel – suomalais-ugrilaisen kansatieteen ja arkeologian tutkija. Snellman-instituutin julkaisuja 4. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Niukkanen, Marianna. 2009. Historiallisen ajan kiinteät muinaisjännökset. Tunnistaminen ja suojelu. Museoviraston rakennushistorian osaston oppaita ja ohjeita 3. Helsinki: Museovirasto, rakennushistorian osasto.

Palmgren, Rolf. 1922. Luonnonsuojelu ja kulttuuri. Helsinki: Otava.

Palo-oja, Ritva & Willberg, Leena. 2000. Arvoluokitus – avain museokokoelmien hallintaan. Teoksessa: Viikuna, Janne (toim.) Näkökulmia museoihin ja museologiaan. (s.72-82). Ethnos toimitte 10. Helsinki: Ethnos ry.

Parpola, Antti & Åberg, Veijo. 2009. Metsävaltio. Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. Helsinki: Metsähallitus.

Perkkiö, Miia. 2007. Utilitas restauroinnissa. Historiallisen rakennuksen käyttötarkoituksen muutos ja funktionaalinen integriteetti. Väitös. Teknillinen tiedekunta, arkkitehtuurin osasto, Oulun yliopisto. C 288. Oulu: Oulun yliopisto.

Perttula, Minttu. 2006. Suomen kansallispuistojärjestelmän kehittyminen 1960-1990-luvuilla ja U.S National Park Servicen vaikutukset puistojen hoitoon. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 155. Metsähallitus.

Ranta, Sirkka-Liisa. 2009. Luutsaaren kalapirtti. Luutsaaren kalapirtin kannatusyhdistys ry.

- Rantatupa, Heikki & Rinta-Tassi Osmo. 2009. Keski-Suomi karttakuvina. Jyväskylä: Keski-Suomen museoyhdistys ry.
- Rinne, Hannu. 2015. Perinnemestarin kesämökki. Helsinki: WSOY.
- Roiko-Jokela, Heikki. 2012a. Kohti suunnitelmallista metsätaloutta ja metsien suojelua. Teoksessa: Ihminen ja metsä - kohtaamisia arjen historiassa 2. (s. 5-13). Helsinki: Metsäkustannus Oy.
- Roiko-Jokela, Heikki. 2012b. Luonnonsuojelualueet. Teoksessa: Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa 2. (s. 332-335). Helsinki: Metsäkustannus Oy.
- Roiko-Jokela, Heikki. 2012c. Ihmisen ja metsän kohtaaminen. Teoksessa: Ihminen ja metsä – kohtaamisia arjen historiassa 2. (s. 373-384). Helsinki: Metsäkustannus Oy.
- Ruotsala, Helena. 2005. Matkoja, muistoja ja mielikuvia - kansantieteilijä kentällä. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena (toim.) Polkuja etnologian menetelmiin. (s. 45-76). Helsinki: Ethnos ry.
- Simola, Heikki. 20028. Suomalaisen kulttuurimaiseman synty. Teoksessa Telkänranta, Helena & Simola, Heikki: Laulujoutsenen perintö. Suomalaisen ympäristöliikkeen taival. (s.146-151). Helsinki: Suomen Luonnonsuojeluliitto ry ja Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Taivainen, Jouni (toim.) 2015. Metsiin kadonneet. Valtion metsien kulttuuriperintökohteiden inventointihanke 2010-2015. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja nro. 73. Metsähallitus.
- Valonen, Niilo & Vuoristo, Osmo. 1994. Suomen kansanrakennukset. Helsinki: Museovirasto.
- Valonen, Niilo & Korhonen Teppo. 2006. Suomalainen piha. Rakennushistoriallisia päälinoja. Helsinki: Multikustannus.
- Vauramo, Anu. 2016. Metsähallituksen arvotusavain ja valtion rakennusperintö. Teoksessa: Hakli, Olli & Laine, Aino. 2016. Valtiolle rakennettu. Näkökulmia valtion kiinteistöjen hoitoon. (s.36-40). Helsinki: Museovirasto.
- Viita, Ossi. 2000. Kuhmoisten historia 2. Vuosina 1917-1973. Kuhmoinen: Kuhmoisten kunta.
- Vilkuna, Janne. 2000. Menneisyyden tulevaisuus. Teoksessa: Vilkuna, Janne (toim.) Näkökulmia museoihin ja museologiaan. (s.8-11). Ethnos toimitte 10. Helsinki: Ethnos ry.
- Vilkuna, Janne. 2009. Yhteinen kulttuuriperintömme. Teoksessa: Kinanen, Pauliina (toim.) Museologia tänään. (S.12-41). Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto.
- Vuolle-Apiala, Risto. 2006. Hirsitalon kunnostaminen. Helsinki: Multikustannus.
- Vuolle-Apiala, Risto. 2011. Savusauna ennen ja nyt. Helsinki: Moreeni.

Vuorela, Toivo. 1975. Suomalainen kansankulttuuri. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Wall, A. 1998. Peltomaan muutos metsämaaksi – metsitettyjen peltojen maan ominaisuudet, kasvillisuuden kehitys ja lajimäärä. Metsätieteen aikakauskirja – Folia Forestalia 3/1998: 443– 450. [Luettavissa: www.metla.fi/aikakauskirja/full/ff98/ff983443.pdf].

Åström, Anna-Maria. 2005. Den etnologiska forskningsprocessen - en djupdykning i mentala och materiella sfärer. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena (toim.) Polkuja etnologian menetelmiin. (s. 25-42). Helsinki: Ethnos ry.

Karttalähteet:

Peruskartta Ouninniemi. 1966.

Peruskartta Ouninniemi. 1986.

Pitäjänpitääntä Kannus (Kuhmoinen). 1840-luku (tuntematon tekijä). Jyväskylän yliopisto. JYX-julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200907303144>

Kuhmoinen 1925. Pitäjänpitääntä. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2015-00008529>

Maanmittauslaitos. Karttapaikka -palvelu. <https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/>

Metsäntutkimuslaitoksen kulontorjuntakartasto (kokoelma). Suomen taloudelliset kartat uudet lehdet 1.sarja ja 2.sarja 1938.

Karta öfver 1a blocket af Hyrkylä Militie Boställe Kuhmois kapell, Padasjoki socken och Tavastehus län 1864. Heinolan piirin asutustarkastajan arkisto, Hyrkkälä Päijälä Kuhmoinen. Kansallisarkisto, Hämeenlinna.